

สำหรับ ร.ร. ประถมศึกษาที่ ๑๖๓

๑๖๓

ม. พ. ก

1833

95

กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ

แบบเรียนจรรยา

เบญจศีลและเบญจธรรม

ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พิมพ์ครั้งที่ ๕๐,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๔๗๘

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๑๕ สตางค์

โรงพิมพ์ศรีหงส์

กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ

แบบเรียนจรรยา

เบญจศีลและเบญจธรรม

1833

ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พิมพ์ครั้งที่ ๕๐,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๔๓๘

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๑๔ สตางค์

โรงพิมพ์ศรีหงส์

คำนำ

หนังสือนี้ชื่อว่า “เบญจศีลและเบญจธรรม” แต่งขึ้น
สำหรับใช้เป็นแบบสอนธรรมปฏิบัติแก่นักเรียนผู้อยู่ในโรงเรียน
ทั่วว่าความประพฤติดีเป็นสำคัญของคนเรา ในที่นี้จะนำ
ชีวิตไปโดยผาสุกหรือลำบาก และในที่นี้จะทำความเข้าใจ
ของคนเพียงเวลาให้เป็นสารประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
การเรียนรู้วิชาความรู้ ต้องทำคนเรียนให้มีความสามารถในกิจการ
อันเป็นวิสัย จึงได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการเรียน แม้
ผู้มีความสามารถกันนั้นแล้ว แต่ประพฤติดีไม่ก็ ก็ไม่มีใครพอใจ
จะใช้หรือยอมรับให้ใช้หรือคบหาสมาคมด้วย เป็นอันไม่มีทาง
ที่จะนำชีวิตไปโดยผาสุก เข้าภาษีว่า “ความรู้ท่วมหัวเอาตัว
ไม่รอด” กัน และความประพฤติดีนั้น ควรระหัดมา
แต่ยังเล็กโดยลำดับ จึงจะเป็นปกติวิริตติกทั่วไป เมื่อเด็ก
ออกมาอยู่ในสำนักครู ๆ ควรเอาใจใส่ฝึกสอนธรรมปฏิบัติคราว
ละเล็กละน้อยเสมอไป และคอยตรวจตราดูแลความประพฤติ
ด้วย ถ้าเห็นประพฤติผิด ก็ต้องหมั่นว่ากล่าวสั่งสอนให้
ซึ้งให้เห็น การสอนให้นักเรียนรู้ สักด้วยน้ำใจของเขาเอง
ในสิ่งที่ควรเว้นหรือควรประพฤติ เป็นอย่างนี้ เมื่อทำดังนี้
นักเรียนก็จะเคยในการประพฤติดีและปลูกความนิยมในความ
ประพฤติเช่นนั้น เป็นปกติวิริตติกทั่วไปข้างหน้า เช่นนี้ การ
วิชาความรู้ในโรงเรียนจึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่ ให้ทั้ง

ความรู้ทั้งความสามารถทั้งความฝึกตัว ครูไม่ควรทอดทิ้ง
 ในการฝึกสอนธรรมปฏิบัติแก่นักเรียนเลย หนังสือแต่ละ
 เป็นแบบสำหรับครูใช้สอน ถ้านักเรียนเป็นเด็กก็จะไม่เข้าใจ
 เป็นอิสระของครูจะดูแล ให้เด็กเว้นข้อที่ห้าม ประพฤติตาม
 ข้อที่แนะนำ ยิ่งหาเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสาธกข้อความที่
 กล่าวไว้ในทันทีกระจำขึ้น นำมาให้แก่นักเรียนอ่านได้ด้วย
 ก็ยิ่งดี นักเรียนจะได้เข้าใจและมีความรู้ลึกด้วยตัวเอง ถ้า
 นักเรียนเป็นคนรู้มีความรู้เจริญสูงขึ้นไปแล้ว ครูจะใช้สมุท
 เป็นหนังสือเรียนของเขาก็ได้ เมื่อเรียนจบบทหนึ่งแล้ว ครูควร
 ตั้งปัญหาถามตามข้อที่คงไว้ในหมวดปุจฉา หรือยกย้ายผล
 ขึ้นใหม่ได้ ก็ยิ่งดี เพื่อให้เด็กเรียนตอบ ทั้งข้อความเหล่านี้
 นั้นจะได้ขึ้นใจของเขา อนึ่งข้างท้ายสมุทได้เรียงศัพท์ที่ของ
 การคำแก้ไว้ตามลำดับอักษร เพื่อช่วยเกื้อกูลความเข้าใจ
 ด้วย ผู้ต้องการเร่งค้นดูเถิด

นอกจากสำหรับใช้เป็นแบบสอนในโรงเรียน หนังสือ
 ยังเป็นแบบสำหรับแนะนำชายหญิงทั่วไป เพื่อรู้จักประพฤติกว
 ให้ต้องตามพระพุทธศาสนาที่เขาปฏิบัติอยู่ได้อีก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่ ๗ กันยายน ร.ศ. ๑๒๑

ถวาย

แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาวชิราวุธราชเจ้า ผู้ทรงพระ
คุณอันประเสริฐ เสด็จออกพุทธศาสนูปถัมภก ทรง
บำรุงการศึกษาของประเทศเป็นเดิม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณ
วโรรส

ผู้รับ

๖๕๕ บุญชเรอง

คำปรารมภ์	หน้า	๑
เขญูกัด		
ปาณาติปาตาเวรมณี สิกขาบทที่ ๑	„	๘
อทินนาทานาเวรมณี „ ๒	„	๒๐
กาเมศฺมิฉนาราวาเวรมณี „ ๓	„	๒๔
มุสาวาทาเวรมณี „ ๔	„	๓๕
สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานาเวรมณี		
สิกขาบทคำรบ ๕	„	๔๖
วิวัติ	„	๖๗
เขญูกัดญาณธรรม	„	๗๑
ในสิกขาบทที่ ๑ เมตตากับกรุณา	„	๗๒
ที่ ๒ สัมมาอาชีวะ	„	๘๒
ที่ ๓ ความสำรวมในกาม	„	๘๗
ที่ ๔ ความมีสัจย์	„	๙๑
คำรบ ๕ ความมีสติรอบคอบ	„	๙๕
ปจฺจา		
ส่วนศีล	„	๑๐๓
ส่วนวิวัติ	„	๑๑๒
ส่วนกัถยาณธรรม	„	๑๑๗
คำไขสำหรับดำกัษัพท	„	๑๑๘
ดำกัษัพท	„	๑๒๐

เบญจศีล และ เบญจธรรม

คำปรารภ

มนุษย์เกิดมาในโลกนี้ มีรูปพรตศีลฐานที่เลือกตามใจ
หวังไม่ได้ แล้วแต่เหตุะแห่งมา ให้เป็นผู้มีรูปงามบ้าง เ
ทรามบ้างต่าง ๆ กัน ผู้ใดมีรูปงามก็เป็นที่นิยมชมชื่นของ
ผู้ที่ใดเห็น เป็นเหตุคอกไม้ที่มีศีลฐานงาม ผู้ใดมีรูปเลวทราม
ก็ไม่ใช่เป็นที่ชวนทักของผู้ใดเห็น เช่น กับคอกไม้ที่มีศีลฐานไม่
งาม รูปงามมีประโยชน์เพียงให้เขาชมว่าสวย ไม่เป็นคุณ
อะไรอีก ถ้าคอกไม้มีทั้งศีลฐานทั้งงาม ทั้งกลีบก็หอม บ่อ
เป็นที่พักใจรักใคร่ของประชุมชน ถ้ามีแต่ศีลและศีลฐานงาม
แต่หากกลีบหอมมิได้ จะสู้คอกไม้ซึ่งมีกลีบหอม แม้มีศีลฐาน
ไม่งามก็ไม่ไ้ ถ้ามีกลีบเหม็นก็ยิ่งชั่วร้าย ถึงจะมีศีลฐาน
งามก็ไม่ใช่ที่ปรารถนาของใครๆ ชื่อนี้มีอุปมาฉันใด คนผู้
มีรูปร่างงามมีใจดี บ่อเป็นที่นิยมชมชื่นของประชุมชน ถึง
จะมีรูปร่างงาม แต่ปราศจากคุณธรรมในใจ จะสู้คนที่ประกอบ
ด้วยคุณธรรม แม้มีรูปร่างเลวทรามก็ไม่ไ้ ถ้ามีใจร้ายกา
ก็ยิ่งชั่วร้าย ไม่มีใครพอใจจะสมาคม ถึงจะมีรูปร่างงามสัก

ป่านใดก็ช่วยแก้ไขไม่ได้ ข้อน^๕มื่ออุปไมยฉันนั้น และรูปพรรณ
 สัตว์ฐานเป็นมาอย่างใด ก็ต้องเป็นไปอย่างนั้น จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง
 ไม่ได้ ส่วนใจนั้นก็มักเป็นไปตาม^๕พันเดิม ถึงอย่างนั้น
 ก็ยังมีทางที่แก้ไขให้ดีขึ้นด้วยความตั้งใจอันดี ใจของ
 ที่ไม่หอมมาแต่เดิม เขายังขอให้หอมได้ แต่กรรมคาใจ
 นั้นมักฉุนแปรไม่แน่นอนมันคงลงใจ นักปราชญ์มีพระพุทธเจ้า
 เป็นต้น ผู้สั่งสอนให้คนตั้งอยู่ในคุณธรรม จึงได้กำหนด
 วางแบบแผนแห่งความประพฤติไว้เป็นหลักฐาน การตั้งใจ
 ประพฤติตามบัญญัติ^๕นั้น ชื่อว่าศีล^๕นั้นเป็นบันทึสำหรับให้
 คนประพฤติความดีได้คงที่ เปรียบเหมือนผู้แรกจะเขียนหนังสือ
 ต้องอาศัยเส้นบันทึเป็นหลักเขียนไปตามนั้น หนังสือที่เขียน
 จึงจะมีบันทึอันตรง ถ้าหาไม่ตัวก็จะคดขึ้นคดลงถึง^๕จะ
 เมื่อชำนาญแล้วก็เขียนไปได้ไม่ต้องมีบันทึฉันใด คนแรก
 จะประพฤติความดีไม่ได้ดีอะไรเป็นหลักใจไม่มั่นคง อาจเอน
 เอียงลงหาทุกข์วิบัติ แม้เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีล
 ให้บริสุทธิ์จนเป็นปกติมารยาทได้แล้ว ถึงจะประพฤติคุณธรรม
 อย่างอื่นก็มักยั่งยืนไม่ฉุนแปร ข้อน^๕และนี้เป็นประโยชน์แห่งการ
 บัญญัติ^๕ศีล^๕

เหตุใดความประทุรร้ายกันในโลก จึงเป็นไปได้โดยกาย
 ทวาร บันลงเป็นสามประการ คือ ประทุรร้ายชีวิตร่างกาย
 ประการหนึ่ง ประทุรร้ายทรัพย์สินสมบัติประการหนึ่ง ประทุร
 ร้ายในทางประเพณีประการหนึ่ง และความประพฤติกเล็ดด้วย
 วาจา มีมูลว่าทักกล่าวคำเท็จเป็นต้น ควรจะประพฤติก
 ิ่งนั้นก็เพราะความประมาท และความประมาทนั้นไม่มีมูลอันระ
 สำคัญยิ่งกว่าคมน้ำเมา ซึ่งทำให้ความคึกคักวิปริตลงทันที เหตุ
 นั้นนักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เสด็จเห็นการณ
 ์ทั้งนี้ จึงบัญญัติศีลมีองค์ห้า คือ

๑ เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต

๒ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการ
 เป็นโจร

๓ เว้นจากประพฤติกเล็ดในกาม

๔ เว้นจากกล่าวความเท็จ

๕ เว้นจากคมน้ำเมา คือสุราเมรัย

องค์แห่งศีลอย่างหนึ่งๆ เรียกว่าสิกขาบท ศีลมีองค์ ๕ จึง
 เป็นสิกขาบท ๕ ประการ รวมเรียกว่าเขณูเรศีล ๕ ท่านบัญญัติ
 ขึ้นโดยถูกต้องตามคลองธรรม ด้วยคติจะให้ประโยชน์
 แก่กันและกัน จึงได้ชื่อว่าเป็นบัญญัติอันชอบธรรม เป็นคำ
 สอนมีอยู่ในศาสนาทุก

เบญจศีลนี้มีกัลยาณธรรมเป็นคู่กัน แสวงไว้ในพระชาติ
 ที่สรรเสริญความประพฤติของกัลยาณชนว่า เป็นคนมีศีลมี
 กัลยาณธรรมทั้งนี้ กัลยาณธรรมในที่นี้ ได้แก่ความประพฤติ
 ที่เห็นส่วนทั้งสาม เป็นเครื่องอุกหนุนศีลให้ผ่องใสยิ่งขึ้น ได้
 ในสิกขาบททั้ง ๕ นี้เอง

๑ เมตตาการุณา ได้ในสิกขาบทที่หนึ่ง

๒ สัมมาอาชีวะ หมั่นประกอบการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ
 ได้ในสิกขาบทที่สอง

๓ ความสำรวมในกาม ได้ในสิกขาบทที่สาม

๔ ความมีสัจย์ ได้ในสิกขาบทที่สี่

๕ ความมีสติรอบคอบ ได้ในสิกขาบทคำรบห้า

เมื่อทวิภาคศีล ได้แก่กิริยาที่เว้นตามข้อห้าม กัลยาณ
 ธรรม ได้แก่ประพฤติกิเลสทั้งหมื่นเป็นคู่กันมาฉะนี้

ในที่นี้ จะยกคุณสองข้อขึ้นทั้งเป็นกระตุ่นและพรรณนาความไป
 ตามลำดับดังต่อไปนี้

เบญจศีล

ในสิกขาบทที่ ๑ แก่ด้วยข้อห้าม ๓ ประการ คือ การ
 ฆ่า ๑ การทำร้ายร่างกาย ๑ การทรมานสัตว์ให้ลำบาก ๑
 เพื่อสมแก่เหตุแห่งบัญญัติสิกขาบทนั้น ด้วยเพ่งเมตตาคือ
 เป็นใหญ่

ในสิกขาบทที่ ๒ แก่ด้วยข้อห้าม ๓ ประการ คือ โจรกรรม
ประพฤติกเป็นโจร ๑ ความเลียงฉ้อโกง โจรกรรม อันเป็น
ชุบายชุกหนุนโจรกรรม ๑ กิรียาเป็นฉาบาโจรกรรม ประพฤติ
เคลือบแฝงเป็นอาการแห่งโจร ๑ เพื่อสมแก่เหตุแห่งบัญญัติ
สิกขาบทนั้น กวับเพ่งความประพฤติชอบธรรมในทรัพย์สินสมบัติ
ของผู้อื่นเป็นใหญ่

ในสิกขาบทที่ ๓ แก่ด้วยข้อห้ามไม่ให้ประพฤติผิดในกา
มทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิง และประพฤติผิดกรรมกา เพื่อสมแก่เหตุ
แห่งบัญญัติสิกขาบทนั้น กวับเพ่งความประพฤติไม่ผิดประเวณี
เป็นใหญ่

ในสิกขาบทที่ ๔ แก่ด้วยข้อห้าม ๓ ประการ คือ มุสา
กล่าวคำเท็จ ๑ อนุโลมมุสา กล่าววาจาที่เป็นตามมุสา ๑
ปฏิสสวะ รัยแล้วไม่ทำตามรัย ๑ เพื่อสมแก่เหตุแห่งบัญญัติ
สิกขาบทนั้น กวับเพ่งความสัตย์เป็นใหญ่

ในสิกขาบทที่ ๕ แก่ด้วยข้อห้าม ๒ ประการ คือ กัม
น้ำเมา คือ สุราเมรัย ๑ เสพผิด กัญชา แดของเมาอย่างอื่น
อีก ๑ เพื่อสมแก่เหตุแห่งบัญญัติสิกขาบทนั้น กวับเพ่งระไม่
ให้เสียความสำราญและความที่

วิธี

ในบทแรกด้วยวิธี คือ ความละเว้นข้อห้าม ๓ ประการ คือ สัมปัตตวิธี ความเว้นจากวัตถุที่ระพึงสงไว้ อันมาถึงเฉพาะหน้า ๑ สมานวิธี ความเว้นด้วยอำนาจการถือปฏิบัติ ๑ สมุเทวิธี ความเว้นด้วยตักขาคัมมัธัมไมทำอย่างนั้นเป็นปกติ ๑ ตามภูมิของคนผู้ปฏิบัติ

กัลยาณธรรม

ในสิกขาบทที่ ๓ แก้วด้วยเมตตากัลยาณธรรม ที่ผู้มีศีลระพึงแสดงเป็นพิเศษ ในการเผื่อแผ่ให้ความสุขและช่วยทุกข์ของผู้อื่น

ในสิกขาบทที่ ๒ แก้วด้วยสัมมาอาชีวะ ความหมั่นประกอบ การหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ อันเป็นเครื่องหมายของผู้มีศีลให้มั่นคงอยู่ในศีล

ในสิกขาบทที่ ๓ แก้วด้วยความสำรวมในกาม ๒ ประการ คือ สทาร์สันโคม ความยินดีด้วยภรรยาของตน สำหรับชาย ๑ ปญฺวิกร ความเริงรักในสามี สำหรับหญิง ๑ อันเป็นข้อปฏิบัติ บุคคลผู้ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล

ในสิกขาบทที่ ๔ แก้วด้วยความมีสัจย์ ค่างโคธธการ ๔ สถาน คือ ความเที่ยงธรรมในกิจการอันเป็นหน้าที่ ๑ ความ

ข้อทรงทำมิดร ๑ ความสวามิภักดิ์ในเจ้าของตน ๑ ความ
กตัญญูในท่านผู้มีคุณแก่ตน ๑ อันอุกหนุ่นผู้มีจิตใจให้วิบุรณ
ก้วยคุณสมบัติทั้งนั้น

ในลักษณะที่ ๕ แก่ก้วยความมีสติขบคอบ ท่าบโคย
อาการ ๔ สถาน คือ ความรู้จักประมาณในอาหารที่จะพึง
บริโภค ๑ ความไม่เดินเลื้อยในภาระงาน ๑ ความมีสัมปชัญญะ
ในการประพฤติตัว ๑ ความไม่ประมาทในธรรม ๑ อันเป็นคุณ
พิเศษประภักดิ์ผู้มีจิตใจให้มีความประพฤติทั้งนั้น

ข้อเหล่านี้มีพระรณนาโคยพิสการไปถามดำกัยในบทข้างหน้า

ปาณาติปาตาเวรมณี

สิกขาบทที่ ๑

สิกขาบท^๕นี้แปลว่า เว้นจากทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง คือ เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต คำว่าสัตว์ในที่นี้ ประสงค์ทั้งมนุษย์และ
เก็บรักษานับเป็นอยู่ มนุษย์ไม่เลือกว่าผู้ชายหรือผู้หญิง จะอยู่
ในวัยไหนก็ตาม เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ หรือแก่
แก่ก็ตาม ที่สุดยังอยู่ในครรภ์ไม่ทันคลอด เก็บรักษานับไม่เลือก
ว่าชาติไรชนิกไร ไหล่ก็ตามเล็กก็ตาม ใต้ชื่อว่าสัตว์ในที่
นี้หมด

สิกขาบท^๕นี้บัญญัติขึ้นด้วยหวังจะให้ปลุกเมตตาคិត ใน
สัตว์ทุกจำพวก เมตตาคิต^๕นี้เป็นความรัก มีทั่วไปทั้งในหมู่
มนุษย์ ทั้งในฝูงเก็บรักษาน เห็นได้ในการเลี้ยงรักษาสัตว์ของตัว
ด้วยความรัก เมตตาคิต^๕ในฝูงเก็บรักษานเป็นเองโดยธรรมชาติ
เป็นเครื่องเลี้ยงรักษาสัตว์สัพพพรรณ เมตตาคิต^๕ในหมู่มนุษย์
ยังขยายจากนั้นออกไปได้อีก ถึงมนุษย์พวกอื่นตลอดจนเก็บรั
ษานด้วยการอบรม ยิ่งขยายออกไปได้เพียงใด สุนัขก็มีออกไป
ถึงเท่านั้น

เราควรร่างกายรักชีวิต และกลัวแต่ภัยต่าง ๆ อันจะทำ
อันตรายแก่ร่างกายและชีวิต คอยระวังหลบหลีกอยู่เสมออันใด

มนุษย์และเคี้ยววิธานอื่นก็เป็นฉันนั้น ผู้ใดเห็นแก่สุขของตัวง่าย
 ง่ายๆ ไม่แลเหลียวถึงสุขของผู้อื่นบ้าง ปราศจากเมตตาทิတ်
 คึกคักสุขของเขาเสีย ผู้นั้นได้ชื่อว่าประพฤติกิเลสทางธรรม
 เช่นนี้จึงว่าเป็นบาป

เมื่อเพ่งเมตตาทิတ်เป็นใหญ่ การฆ่า การทำร้ายร่างกาย
 และการทรกรรม ห้ามด้วยลิกขาบท^๕

การฆ่า

การฆ่า^๖นั้น ใ้แก่การทำให้ตาย โดยต่างแห่งวัตถุมี ๒
 ประเภท คือฆ่ามนุษย์และฆ่าเคี้ยววิธาน

การฆ่ามนุษย์นั้น มีโทษหนักโดยวัตถุ ฝ่ายพุทธจักรเปรียบ
 โทษภิกษุผู้กระทำเป็นปาราชิก คือขาดจากความเป็นภิกษุ และ
 ในอรรถกถา^๗นั้น จะอุปสมบทอีกก็ไม่ขึ้น เป็นอุกถกฤษฏ์โทษ
 ในสงฆมณฑล ฝ่ายราชาณาจักรก็เปรียบโทษผู้ทำเป็นอย่าง
 อุกถกฤษฏ์ คือประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต จะมีข้อแบ่ง
 เบาที่โทษหย่อนแห่งเจตนา

การฆ่า^๘นั้น โดยต่างแห่งเจตนา^๙ก็มี ๒ ประเภท คือจงใจ
 และไม่จงใจ ฆ่าโดยจงใจนั้น คือคิดไว้แต่แรกว่าจะฆ่าเขาใน
 ขณะที่ใจไม่งุ่นง่าน แต่ตกอยู่ในฐานแห่งโลภ เช่น ใจปล้น

และฆ่าเจ้าของทรัพย์สินอย่างช้าๆ ตกอยู่ในฐานะแห่ง
 พยาบาท เช่น ลอบฆ่าคนผู้มีความรักกับตน เป็นตัวอย่างอย่าง
 เพราะเหตุอันนอกจากนี้บ้าง และพยายามใช้เครื่องมือ หรือ
 อูบายอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้เขาตาย ฆ่าโดยไม่ง้อใจนั้น คือ
 ไม่ไ้คิดไว้ก่อน แต่ยังเจตนาเป็นอย่างหนึ่ง เพราะบันดาล
 โทษะ เช่น เกิดวิวาทกัน ในทันใดนั้นบันดาลโทษะขึ้นมา
 และฆ่ากันลงอย่างหนึ่ง เพราะประสงค์จะชิงกันตัว เช่น
 คอสูกับผู้เข้ามาทำร้ายตัว และฆ่าเขาตายอย่างหนึ่ง เพราะ
 ไม่แกล้ง เช่น หมายจะตีพอหลายจำแต่ถูกที่สำคัญ ผู้ต้องตี
 นั้นตาย หรือหมายจะยิงเข้าแต่ยิงไปถูกคนเข้า และผู้ถูกยิง
 นั้นตายอย่างหนึ่ง ฆ่าโดยไม่ง้อใจนั้น เจตนาไม่เต็มที่มีข้อ
 แย่งโทษะเขาลงมา ฝ่ายพุทธจักรก็ไม่ปรียถึงปาราชิก ฝ่ายราช
 อาณาจักรก็ไม่ปรียถึงอุกฤษฏ์โทษ

การฆ่านั้นสำเร็จด้วยประโยชน์สองอย่าง คือ ฆ่าเองหรือ
 ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ด้วยอาการคือใช้เครื่องมือหรืออูบายอย่างใด
 อย่างหนึ่ง ทั้งผู้ทำทั้งผู้ใช้ทั้งผู้รับใช้ มีโทษฐานฆ่ามนุษย์
 ทั้งฝ่ายพระศาสนาทั้งฝ่ายราชาอาณาจักร

เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม ย่อมจำแนกว่ามีโทษหนัก
 เป็นชั้นกันโดยวัตถุเจตนาและประโยชน์

โกยวัฏฏนั้น ชำนาญผู้หาความผิดมิได้ หรือไม่ได้
 ประทุษร้ายตัวและผู้อื่นมีโทษมาก เพราะเว้นจากเหตุจำเป็น ใน
 หมู่มนุย์ที่หาความผิดมิได้ล่า ชำนาญผู้ทำอุปการะแก่ผู้
 อื่น เช่น มารดาบิดาผู้ทำอุปการะแก่บุตร ครูผู้ทำอุปการะ
 แก่ศิษย์ พ่อบ้านผู้ทำอุปการะแก่ลูกบ้านเป็นต้น มีโทษมาก
 เพราะไม่เป็นแต่ผลบุญชีวิตของคนนั้นผู้เดียว ย่อมมีสุข
 ประโยชน์ของผู้อื่นสืบด้วย อนึ่งชำนาญผู้มีความ
 มีโทษมาก เพราะไม่เป็นแต่ผลบุญชีวิตเปล่า ย่อมทำลาย
 ฐานะที่เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นประพฤติตามสืบด้วย

โกยเจตนานั้น ชำนาญหาเหตุมิได้ เช่น ผู้นั้นไม่มีผิด
 โทษถึงตายตามกฎหมาย หรือไม่ได้กำลังจะทำร้ายแก่ตนก็
 มีโทษมาก อนึ่งชำนาญกำลังกิเลสกล้า เช่นมีจิตศรัทธาด้วย
 โลภรัยจ้างฆ่าเขา หรือมีพยานาถอื่นร้ายกาจล้างผลาญเขาให้
 ถึงความพินาศก็ มีโทษมาก

โกยประโยชน์นั้น ฆ่าให้ลำบาก เช่นทุบตีให้ย่อยช้ากว่า
 ระเบิด มีโทษมาก เพราะผู้ซึ่งฆ่าได้สะดวกทุกขเวทนาแสน
 สาทัส

โกยหนักเป็นชิ้นกันโกยวัฏฏเจตนาและประโยชน์ มีนัยทั้ง
 แสงใจเป็นตัวอย่างดังนี้

ใช้ระห้ามแต่ฆ่ามนุษย์อื่นก็หาไม่ ฆ่าตัวให้ตายเองก็ไม่
สมควร ห้ามทั้งฝ่ายศาสนาทั้งฝ่ายโลก ผู้ฆ่าตัวให้ตายเอง
เป็นผู้สันดานชั่วร้ายโหดเหี้ยม เป็นที่ก่นด่าของคนทั้งปวง
และทำให้เกิดภัยอันตรายแก่วงศ์สกุล และพวกพ้องของตน
เกิดมาเป็นคนจำใจโหดเหี้ยม ถึงจะตกทุกข์ได้ยากสักปานไร ก็
ไม่ควรกระทำดังนี้ ความเกิดเป็นมนุษย์เป็นสมบัติที่ได้ด้วย
ยาก เมื่อได้แล้วก็สมควรให้เสียไปเปล่าจากประโยชน์ ถึง
ชีวิตจะสั้นไปก็ให้สั้นด้วยดีในทางที่นุกปรามบุญสุจริต เสวย เช่น
ไม่ต้องเสียกาย

การฆ่าเก็บรักษานั้น มีโทษเขาลงมาโทษวัตถุ ฝ่ายพุทธ
จักรเปรียบโทษภิกษุผู้กระทำเพียงต้องอาบัติปาจิตตีย์ ส่วนเทศนา
คามินี คือเป็นอาบัติที่แสดงประกาศโทษแล้วและทั้งไร้สำรวม
ต่อไปก็พ้นไ้ เป็นลหุโทษในสงฆมณฑลโทษเสมอกันไป ไม่
นิยมชาติและชนิก ฝ่ายราชอาณาจักรมีจำกัดโทษแต่เฉพาะ
ฆ่าสัตว์บางเหล่าที่ห้ามหวง เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม บ่อม
จำแนกว่ามีโทษหนักเป็นชั้นกันโทษวัตถุเจตนาและประโยชน์

โทษวัตถุนี้ ฆ่าสัตว์ที่มีเจ้าของทวงแทน มีโทษมาก
เพราะนอกจากกระทำบาปส่วนฆ่าสัตว์ ยังกระทำบาปส่วนประ
ทุยร้ายทรพัสสัมชิตของผู้อื่นซึ่งเป็นตัวอริกันนาทาน หรือถาษา

แห่งอกินนาทานอีกด้วย ในสัตว์ที่มีเจ้าของหวงแหนเล่า ว่า
 สัตว์ที่มีคุณคืออุปการะ เช่นสัตว์พาหนะสำหรับขี่ สำหรับบรรทุก
 สำหรับเทียมยาน สำหรับไถนา ไม้แกะช้างม้าโคกระบือเป็น
 ต้น มีโทษมาก เพราะรักความสุขและอุปบายเลี้ยงชีพของ
 ผู้อื่น ในสัตว์ที่มีคุณคืออุปการะเล่า ว่าสัตว์ใหญ่อันจะใช้
 ประโยชน์ได้มาก มีโทษมาก เพราะรักประโยชน์ของเขา
 มาก ว่าสัตว์ที่เป็นของตัวเองก็มีโทษเหมือนกัน เช่นแต่
 เขาตมมา เพราะทำหายนะให้แก่ตนเอง ในสัตว์อันหาเจ้า
 ของมิได้ ว่าสัตว์ที่ไม่มีโทษ คือ ไม่ได้ประทุษร้ายแก่หมู่
 มนุษย์หรือแก่หมู่สัตว์ด้วยกัน มีโทษมาก ในสัตว์ที่ไม่มีโทษ
 เล่า ว่าสัตว์ใหญ่มีโทษมาก

โทยเจตนานัน ว่าด้วยหาเหตุมิได้ คือไม่ใช่เพื่อะยัง
 กันอันตราย ไม่ใช่เพื่อะบำบัดโรค ไม่ใช่เพื่อะลงวิชา
 หรือค้นหาความรู้มาบำรุงรักษามนุษย์และสัตว์อื่น ไม่ใช่เพื่อ
 เลี้ยงชีพ ไม่ใช่เพื่อเป็นอาหาร ไม่ใช่เพื่อะปลดความลำบาก
 ของสัตว์เป็นต้น มีโทษมาก อนึ่งว่าด้วยกำลังกิเลสกล้า
 เช่นมิอุปบายระหาเลี้ยงชีพได้ในทางอื่น แต่มีโทยเจตนาเห็น
 แก่ไข้อย่างเดียว และหากินในการฆ่าสัตว์หรือลู่อ่านาแก่โทยะ
 หมายจะทำความพิณาศให้แก่สัตว์ หรือเจ้าของสัตว์แล้วและฆ่า
 มีโทษมาก

โดยประโยชน์นั้น ทำให้ลำบากหรือน่าสมเพช เช่น วาง
ยาเบื่อปลาในหนองให้เมาตาย มีโทษมาก

การฆ่าด้วยปราศจากเมตตาจิตต์ ย่อมเป็นบาปทุกประการ
แต่พึงสันนิษฐานในทางกรรมว่า มีโทษหนักเป็นชั้นกันโดยวัตถุ
เจตนาและประโยชน์ความนับถึงแสดงมาดังนี้

การทำร้ายร่างกาย

ข้อนี้จะกล่าวเฉพาะทำแก่มนุษย์ ทำแก่เดียวิเจตนาจะเอา
ไว้กล่าวในทรรคม ตามความรู้สึกลงในใจของตน การทำร้าย
ร่างกายนี้ แม้ไม่ถึงชีวิตก็บังทุกข์ให้เกิดแก่ผู้ต้องกระทำร้าย
มีโทษที่ฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักร ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษ
ภิกษุผู้กระทำเป็นชั้นกัน ตามที่เป็นบรรพประโยคของการฆ่า
หรือมิใช่ ฝ่ายราชอาณาจักรปรับตามศักดิ์เครื่องมิใช่ประ
หาร โดยฐานทำให้พิการ เสียบโฉมหรือเป็นแต่เจ็บลำบาก
ทำให้พิการนั้น คือ ทำให้เสียบอวัยวะเป็นเครื่องใช้การ เช่น
ทำให้เสียนัยน์ตา เสียบแขนเสียบขาเป็นต้น ทำให้เสียบโฉมนั้น
คือ ทำร่างกายให้เสียบปลิ้นงามไม่ถึงพิการ ทำให้เป็นแต่
เจ็บลำบากนั้น คือ ไม่ถึงเสียบโฉม เป็นแต่เสียบความสำราญ
เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม จำแนกว่ามีโทษหนักเป็นชั้นกัน

โดยวัตถุเจตนาและประโยชน์ โดยวัตถุนั้น ฟังรู้โดยนัยที่กล่าว
แล้วในการข่ามนุญย์ โดยเจตนา นั้น ทำด้วยหมายจะฆ่า
มีโทษมาก ทำด้วยหมายจะเบียดเบียน ก็มีโทษเหมือนกัน
แต่ไม่ถึงนั้น อนึ่งพึงเทียบความมีโทษเป็นชั้นกัน โดยนัยอัน
กล่าวแล้วในการข่ามนุญย์นั้นด้วย โดยประโยชน์นั้น ทำให้
พิจารณาโทษมาก ทำให้เสียโฉม และทำให้เป็นแต่ดำยากก็มีโทษ
เหมือนกันแต่ไม่ถึงนั้น ช้อนอนุโลมปราณาภิชาติ ห้ามด้วย
สิกขาบทที่ห้า

ทรรกรรม

ช้อนจะกล่าวเฉพาะกิจวัตร เพราะมนุญย์ไม่เป็นวัตถุ
อันใคร ๆ จะพึงทรรกรรมได้ทั่วไป ทรรกรรมนี้ไม่ได้หมายความว่า
ว่าเขาทำผิด เช่น เลี้ยงนกไว้ในกรง หรือเอามาใช้การ
เช่นม้าเทียมรถ หมายความว่าประพฤติกุศลโทษแก่สัตว์ไม่
ปราณี ทั้งจะชดด้วยอย่างให้เห็นตามที่จัดเป็นแผนกดังนี้

ใช้การ ๑ ใช้สัตว์เป็นพาหนะก็ผิด เทียบยานก็ผิด โฉนา
ก็ผิด ลากเชือกก็ผิด ไม่มีข้อห้าม เพราะความถือว่าสัตว์พาหนะ
เป็นส่ววิญญานภทวิสัย บังคับของทั่วไปทั้งในฝ่ายพุทธจักรและ
ราชอาณาจักร แต่ผู้ใช้ควรมีปราณีดูแลเอาใจใส่ในการบำรุง

เลียงสัตว์พาหนะนั้น ให้ไถ่กินไถ่นอนพักผ่อนกำลังตามกาล
ไม่ทำความสำราญของสัตว์ให้เสียไปเพราะท้องรัยใช้ ถ้าไม่
มีปราณมีแต่จะรัย ปล่อยให้ออกอบากซุยผอม ไม่ให้กิน
ไม่ให้นอนไม่ให้หยาบพักผ่อนตามกาล ทำความสำราญของ
สัตว์ให้เสียไปด้วยการใช้ก็คี่ ขณะเมื่อใช้ก็เข้บนคี่ หรือ
ทำร้ายร่างกายโดยไม่มีเมตตาจิตก็คี่ ใช้การเกินกำลังของ
สัตว์ เช่นให้เข้ภาระอันหนักเหลือเกินก็คี่ ดังนั้นได้ชื่อว่า
ประพฤติกุศลหมกแก่สัตว์ จักเป็นทรกรรมในใช้การ

กักขัง ๑ เลียงสัตว์ไว้กักไว้ข่มในกรง หรือผูกไว้ก็ไม่มี
ข้อห้าม แต่ผู้เลียงควรปรนเปรอให้สัตว์นั้นเป็นสุข ถ้าปล่อย
ให้ออกอบากอิดโรยก็คี่ กักขังหรือผูกไว้จนไม่สามารถผลัด
อิริยาบถก็คี่ ดังนั้นจักเป็นทรกรรมในกักขัง

นำไป ๑ ข้อนั้นพึงเห็นในฉกมัตถ์เบ็กล่าสุกรหัวหามเขาคัวยะ
ลง เขาเท่าขัน สัตว์ที่ต้องทรกรรมทั้งนี้ไถ่ความทุกข์ยากเพราะ
เล็ดลงคัวยะ ต้องขูดคัวยะไปตลอดทาง อีกอย่างหนึ่งเขาปลา
เป็นขั้วข้องทักยักเบียดกัน ปล่อยให้กินเล็ดลงสนไปกว่าจะคาย
กุน่าสมเพศยิ่งนัก ดังนั้นจักเป็นทรกรรมในนำไป

เล่นสนุก ๑ ข้อนั้นพึงเห็นในการที่พวกเด็กชุกชนเขาประ
ทักผูกทางสุนัขแล้วเอาไฟรุก เพื่อให้อสูนนั้นตกใจวิ่งไปก็คี่

เอาเทียนไขไฟติดบนกระดองเต่า เมื่อเทียนไหม้ลงมาถึงกระดอง เต่าร้อนแล้ววิ่งไปด้วยความตกใจกลัวก็ เอาก้อนอิฐก้อนเดียวขว้าง ^๕ หรืออาจยกเป็นต้นก็ได้ ทั้งบอกทั้งชาวตะลันต์ ^๕ มีตกแตกและเร่งรีบเป็นต้นให้ชาวตะลันต์ ทั้งจับเป็นทรรกรรมในเล่นสนุก

ผจญสัตว์ ๆ ชื่อนี้ คือ ชนโต ชนกระบือ ชนแพะ ชนแกะ ตีไก่ กัดปลา กัดทั้งหริศ เป็นต้น คนเล่น คนกบ๋อมสนุกเพลิดเพลิน ฝ่ายสัตว์ผู้ชนกันตีกันกัดกัน บ่ยอมให้ทุกขลำบาก ถึงหากมันเองจะสมัคร ชื่อนี้เป็นเพราะคนประจบยอเยยให้มันอันกาลไทยจะขึ้นมาในเวลาเห็นตัวอื่น การมสวงหาสนุกด้วยไม่เห็นแก่ทุกข์ของสัตว์ ทั้งจับเป็นทรรกรรมในผจญสัตว์

ยังการประพาศให้หมโทศแก่สัตว์อื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า วางตะกางเพื่อชักกระเซ้ ตักน้ำมอดลงแล้วเอาผูกไว้เป็นเหยื่อทั้งเป็น ถึงเห็นเลื้อยออกตกใจก็เอามือแกว่งในน้ำ เลื้อยก็ช้ำไปในน้ำ กระเซ้ได้ก็ถลันควาเลื้อยก็มาชုပ်ถึงถลันลงไป ตะกางก็ตกขวางคอ ทั้งจับเป็นทรรกรรมสัตว์ทุกอย่าง

เมื่อก่อนถึงกันว่า การลงโทษมนุษย์ผู้กระทำความผิดถึงประหาร

สัตว์เกิดวิธานในปางประเทศก็ไ้รัยความกรุณา ด้วยมี
กฎหมายห้ามไม่ให้ทรรวม

เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม การทรรวมจักเป็นวิหิงสา
มีโทษหนักเป็นชั้นกัน โดยวัตถุเจตนาแลประโยชน์และหยาบ
พึงเทียบโดยนัยอันกล่าวแล้วในการฆ่า แม้ช้อนก็อนุโลมปาณา
ติบาต ห้ามด้วยลิกขายทุกต้น

ขอคนทั้งหลายจงเทียบตัวเราตัวเขาในทุกข้อว่า เรารัก
ชีวิตไม่อดอยาก และอดอยากอยู่เป็นสุขสบายทุกเมื่อ ต่างว่า
มีใครมาฆ่าเราก็คือ ทำร้ายร่างกายของเราให้พิการเสียโฉม
หรืออดอยากลำบากก็ ทรรวมทำให้เราลำบากด้วยประการ
ต่าง ๆ เหมือนทำแก่เกิดวิธานก็ เราจะมีความรู้สึกเช่นไรบ้าง
ถึงคนอื่นหรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน เรามี
กรรมสิทธิ์อย่างไรในที่จะหาความสบายแก่ตัว ด้วยก่อทุกข์
ยากให้แก่คนอื่นหรือสัตว์อื่น เมื่อคิดเทียบกันเพียงเท่านั้น ก็
รู้ดีกว่ามิให้เหล่านั้นไม่ควรทำ เมื่อใครอื่นทำก็ไ้ขบป รู้เช่นนั้น
แล้วจงสำรวจอย่าลวงลิกขายทุกต้นนั้น อย่าประพฤติกินเป็นหัว
ไม้ อย่าฆ่าเขา อย่าทำร้ายเขา อย่าประพฤติกินเนื้อสัตว์
สัตว์ จะมีเมตตาสีใจปรารถนาความสุข ไม่มีภัย ไม่มีเวรแก่
มนุษย์และเกิดวิธานทั่วหน้ากันเถิด

อทินนาทานาเวรมณี

สิกขาบทที่ ๒

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ กิริยาถือเอาในทันทีหมายความว่า ถือเอาด้วยอาการเป็นโจร สิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ในทันทีหมายความว่า สิ่งของมีเจ้าของทั้งที่เป็นสวัสดิวณกทรัพย์ ทั้งที่เป็นอวัสดิวณกทรัพย์ อันเจ้าของไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิ์เขาอย่างหนึ่ง สิ่งของที่ไม่ใช่ของใคร แต่มีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่สิ่งของที่อุทกทิศบูชาปูชนียวัตถุในศาสนานั้นๆ และสิ่งของที่เป็นกลางในหมู่ชนอันไม่พึงแบ่งกัน ได้แก่ของสงฆ์และของมหาชนในสโมสรสถานนั้นๆ อย่างหนึ่ง

สิกขาบทบัญญัติชนด้วยหวังจะให้เลิบบังชีวิตในทางที่ชอบ เว้นจากเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เราภิกษุทั้งหลายของเราไม่ยอมยกให้ใครถือเอาไป ด้วยอาการเป็นโจรฉันทโค ผู้อื่นก็เป็นฉันทนั้น การประพฤติฝ่าฝืนความรู้สึกละอายนี้ ได้ชื่อว่าประพฤติกผิดจากทางธรรม จักว่าเป็นบาป

เมื่อเพ่งความประพฤติชอบธรรมในทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นใหญ่ โจรกรรม ความเลิบบังขโมย โจรกรรม และกิริยาเป็นฉาบาโจรกรรม ห้ามด้วยสิกขาบทที่สองนี้

โจรกรรม

โจรกรรมนั้น ใ้แก่กริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วย
อาการเป็นโรรมหลายประเภท ทั้งระพรรณาพอเป็นตัวอย่าง

ลัก ใ้แก่กริยาที่ถือเอาสิ่งของด้วยอาการเป็นโจร ใน
เวลาที่เจียมไม่ให้เจ้าของรู้ เช่นเห็นผ้าของเขาตากอยู่ ไม่มี
เจ้าของหรือใครอื่นอยู่ทัน ถือเอาผ้านั้นที่เรียกว่าจะโมย เวลา
ส่งก็คนแอบเข้าไปในเหย้าเรือน และหยิบฉวยเอาสิ่งของๆเขา
ที่เรียกว่าข่องเขา และรักหรือเจาะหน้าต่างประตูที่ข่องอยู่ แล้ว
และถอกกลอนเข้าเข้าไป ถือเอาสิ่งของของเขา ที่เรียกว่าคัก
ข่องเป็นต้น

ฉก ใ้แก่กริยาที่ถือเอาสิ่งของ ในเวลาที่เจ้าของเผลอ
เช่นเขาถือของมาและเขากำลังเผลอตัว เข้าแย่งเอาแล้ววิ่งหนี
ไป ที่เรียกว่าวิ่งราว หรือขากที่เจ้าของให้เก็บเสียก่อน แล้ว
และถือเอา ที่เรียกว่าคักข่องเป็นต้น

กรรโชก ใ้แก่กริยาที่แสดงอำนาจให้เจ้าของตกใจกลัว
แล้วและยอมให้สิ่งของของตน หรือใช้อำนาจเร่งรัดเขา เช่น
ขู่ว่าจะไม่ให้อะไรเสีย หรือเอาไฟลงให้ขอกที่ไว้ทรัพย์เป็นต้น

ปล้น ใ้แก่กริยาที่ขกพวกไปเก็บเอาสิ่งของของคนอื่น
ด้วยอำนาจ เช่นพวกโจรถืออาวุธพากันขึ้นบ้านเรือนของเขา

และเข้าเก็บเอาทรัพย์สินสมบัติ ฆ่าหรือทำร้ายเจ้าของและพรรคพวกบ้าง ไม่ไ้ทำข้างเป็นตัวอย่าง

๓ ใ้แก่กิริยาทรงเอาของผู้อื่นซึ่งมีใ้คักอยู่ในมือตน เช่น พ้องร้องเอาที่ดินของเขาว่าเป็นของตัวเป็นต้น

๔ ใ้แก่กิริยาทลอเอาสิ่งของของผู้อื่นอันตกอยู่ในมือตน เช่น รัยของฝากเขาไว้แล้ว ภายหลังเจ้าของมาเอาปฏิเสธเสียว่าไม่ใ้รัยไว้ หรืออาศัยที่กินท่านอยู่ ภายหลังกลับว่าเป็นของตัว

๕ หลอกล ใ้แก่กิริยาพุกปด เพ้อถอเอาของผู้อื่น เช่น ไปหาท่านและพุกปดท่านว่า ท่านผู้นั้นๆ ใ้ชอบมสังนั้นๆ ครั้นใ้ไปแล้วเอาเสีย เป็นตัวอย่าง

๖ หลอกล ใ้แก่กิริยาทลอเอาสิ่งของของผู้อื่น ด้วยแสดงของอย่างใ้คอย่างหนึ่งใ้เขาใ้ผิด เช่น ใ้ซึ่งเถียงพระนางโอง คือผู้ขายของใ้ตราซึ่งที่เขาเกินประมาณ ของนั้นชั่งเข้าม่น้ำหนักมาก หรือถ้พระนางทเล็กกว่ากำหนด หรือใ้กำหนดแต่ดวงไม่ให้เต็ม หรือเลอนลนกันถ้ขึ้นไปเสียเช่นตัวอย่าง

๗ ปลอม ใ้แก่กิริยาที่ทำของไม่แท้ ใ้เห็นว่าเป็นของแท้ เช่น ทำเงินแคง หรือขายของปน เช่น น้ำฝงปนน้ำตาล ขมฝงปนขมขี้ นมโคปนน้ำข้าว และปลอมขายว่าเป็นของแท้ เป็นตัวอย่าง

กระบี่ ใ้แก่กิริยาที่ข่มของท่านไปแล้วเอาเสีย เช่น
ข่มขู่ของไปไ้แล้วไม่สู้คืน ก็หนีไปแล้วไม่ส่งคืนทุนและ
คอกเบี้ย หรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นตัวอย่าง

เขี่ยขี้ ใ้แก่กิริยาที่ดลเอาเสีย เช่นท่านใช้ให้เก็บ
เงินค่าเช่าตึกโรงเป็นต้น ใ้มากให้ท่านแต่น้อย ถึงผู้ที่ท่าน
เคื่องใ้ให้ขายของก็เช่นเดียวกัน

สับเปลี่ยน ใ้แก่กิริยาที่เอาสิ่งของของคนที่เขาเอาไว้
แทน และเอาของของผู้อื่นที่เสีย ใ้แก่เปลี่ยนผลตกและ
ใช้สอยเป็นตัวอย่าง

ลักลอบ ใ้แก่กิริยาที่เขาของต้องพิทักษ์ซ่อนเข้ามาไม่เสีย
ภาษี ถึงลอบเอาของต้องห้ามเข้ามาก็เหมือนกัน และการลัก
ลอบทำสิ่งของที่ต้องห้าม เช่นต้มฝิ่นกลั่นสุราเถื่อนเป็นต้น หรือ
ลอบลักประพฤติกิเลสเมตกฎหมายอากรของแผ่นดิน - ด้วยทั้งใจระ
ไม่เสียค่าอากรก็เหมือนกัน

ขี้ขลาด ใ้แก่กิริยาที่ขี้กลัวของคนที่ต้องถูกขู่เขา
ไว้เสียก่อน เช่นผู้ต้องวิมวาชยาทว หรือเขนหนเขาจะต้อง
ล้มละลายเป็นตัวอย่าง

โรกรรม มีลักษณะต่างประเภททั้งแสดงมาเป็นตัวอย่าง
นี้ บุคคลทำเองก็ดี ใช้ใ้ผู้อื่นทำก็ดี เป็นแต่ร่วมพวก คือ

เป็นเพื่อนไปทำโรกรรณด้วยกัน แม้ไม่ใช่เป็นผู้ลงมือก็ทำ ก็
 ใกล้เคียงว่าประพฤติก็น่าโรสัน ข้อนี้มิใช่ทั้งฝ่ายพุทธจักรและ
 ฝ่ายราชาอาณาจักร ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษตามวัตถุ อนุโลม
 ตามกฎหมายแผ่นดิน ในกรุงราชคฤห์ในครั้งนั้น อันเป็นที่
 ตั้งพระราชบัญญัตินี้ ฝ่ายราชาอาณาจักรก็มีกำหนดโทษตาม
 ประโยค ถ้าปล้นหรือทำโรกรรณอย่างอื่น ที่ฆ่าหรือทำร้าย
 เจ้าทรัพย์ ก็มีโทษหนัก เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม จัก
 เป็นโทษหนักเป็นชั้นกัน โภยวัตถุเจตนาและประโยชน์

โดยวัตถุนั้น ถ้าของที่ทำโรกรรณมีราคามาก ทำฉิบหาย
 ให้แก่เจ้าของทรัพย์มาก ก็มีโทษมาก

โดยเจตนา นั้น ถ้าถือเอาด้วยโลภเจตนาแล้ว ก็มีโทษมาก

โดยประโยชน์นั้น ถ้าถือเอาด้วยฆ่าหรือทำร้ายเจ้าของ
 ทรัพย์ หรือประทุษร้ายเคหะสถานและพัสดุของเขาก็มีโทษหนัก

ทรัพย์พัสดุที่ได้มาด้วยโรกรรณเช่นนั้น ไม่ทำความสุขให้
 เกิดแก่ผู้ใด เหมือนทรัพย์พัสดุที่หาได้ในทางสุจริต บุคคล
 ผู้หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบได้ทรัพย์มา ทรัพย์นั้นย่อมทำความ
 อิ่มใจแก่ผู้ใดในเบื้องต้น ว่าตนได้ ว่าตนมี ต่อมาก็ได้สุข
 เพราะไม่จำเป็นต้องเป็นหนี้ท่านผู้อื่น ไม่มีเจ้าหนี้มารบกวนทวงให้
 ได้ความรำคาญใจ อันจะต้องหลบหน้าซ่อนตัวไม่ให้เขาเห็น

เมื่อได้มีวิโลกใช้สอยทรัพย์สินนั้นก็ยิ่งสูงขึ้น แต่ในที่สุดทรัพย์สินนั้นก็ถึงกำดั่งของเขา ไม่ต้องประกอบกรรมทัมไทยอันจะนำทุกซ์มาให้ ส่วนทรัพย์สินที่ได้มากับโยกรรมหาเป็นเช่นนั้นไม่ ในเบื้องคั้นพอได้มากทำให้เกิดความร้อใจแก่ผู้ได้ ค้องช้อนเร้นไว้ ค้องหลบหน้าช้อนตัวกลัวเขาจะจับได้ ค้องช้อนยวิโลกใช้สอย ระวังไม่ให้ใครรู้ใครเห็น ในที่สุดก็ไม่เป็นป้ะจับให้กลับทั้งทนได้ ข้าจะต้องทำโยกรรมเช่นนั้นอีกว่าไป กว่าจะได้เสวยผลของโยกรรมสักคราวหนึ่งหรือหลายคราว ผู้หวังความเจริญแก่ตัว ควรเว้นการหาเลี้ยงชีวิตด้วยโยกรรมเสีย

ความเลียงช้พอนุโลมโยกรรม

ข้อนี้ ได้แก่อริยาบทแสวงหาทรัพย์สินพัสดุในทางไม่บริสุทธิ์ แม้ไม่นับเข้าในอาการเป็นโจร มีประเภทที่จะพรรณนาพอเป็นตัวอย่าง

สมโจร ได้แก่อริยาบทขุดหนนโยกรรมโดยนัย เช่นเป็นโจรรับซื้อสัตว์พาหนะหรือสิ่งของที่ผู้อื่นทำโยกรรม ได้มากับราคาคูก และขายเอากำไรอีกต่อหนึ่ง ข้อนี้เป็นป้ะจับแห่งโยกรรม เมื่อพวกโจรมีที่หวังว่าจะขายพัสดุที่ตนทำโยกรรม

ไถ่มา จึงมีใจกำเริบและกล้าทำโจรกรรม ถึงเอาทรัพย์สินพัสดุ
ของผู้คนที่เขาหาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของเขา ในทางที่ผิด

ปกปิดขโมย ไถ่แก่กิริยาที่คบคนด้วยอาวรณ์โมหะตัณหา มุ่ง
หมายจะเอาทรัพย์สินสมบัติของเขาด้วยเดี๋ยว แล้วและทิ้งเขาเสีย
เมื่อเขาสิ้นตัวแล้ว ซ่อนเป็นขี้รับให้บุคคลตกยาก

รับสินบน ไถ่แก่กิริยาที่ถือเอาทรัพย์สินพัสดุที่เขาให้ เพื่อ
ช่วยทำธุระให้แก่เขาในทางผิด เช่น การรับสินบนที่ลูก
ความฝ่ายหนึ่งให้เพื่อประโยชน์ให้ช่วยข้างตัว แล้วชักสินให้
ลูกความฝ่ายนั้นผู้ควรแพ้ให้กลับชนะ หรือควรไถ่ให้น้อยให้ไถ่
มาก หรือควรเสียมากให้เสียแต่น้อย หรือควรรับโทษมาก
ให้รับน้อย เพราะสินบนนั้นเช่นเหตุ ซ่อนเป็นขี้รับให้บุคคล
ประพฤติกผิดทางธรรม

ความเล่ห์ขี้พอนโลมโจรกรรม มีลักษณะต่างประเภททั้ง
แสดงมาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นกิริยาที่คบคนทั้งคนทั้งโลกคือ
ธรรม และจัดว่าเป็นกรรมบาป มีโทษหนักเป็นชั้นกันโดย
วัตถุเจตนาและประโยชน์ที่ขึงและห้อย ฟังเทียบตามนัยอัน
กล่าวแล้วในโจรกรรม

ทรัพย์สินพัสดุที่ไถ่มาด้วยมิละอายเช่นนี้ ก็เป็นเหตุเกิดกับ
กับของที่ไถ่มาด้วยโจรกรรม ไม่ทำความสุขให้เกิดแก่ผู้ไถ่

กลับเป็นขี้อายแห่งความเสื่อมของผู้หนึ่ง ให้เสียทรัพย์ เสียชื่อเสียง เสียยศศักดิ์ ผู้รักตัวควรเว้นความหาเลี้ยงชีพอนุโลม
 ไโรกรรมนี้เสีย แสวงหาทรัพย์พัสถานเลี้ยงตนและคนที่ควรจะ
 เลี้ยงในทางที่ชอบ ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง

กิริยาเป็นฉาयाโจรกรรม

ข้อนี้ ไก่แก่กิริยาที่ทำทรัพย์พัสถานของผู้อื่นให้สูญ และ
 เป็นสินใช้ตกอยู่แก่ตน มีประเภทดังนี้

ผลาญ ไก่แก่กิริยาที่ทำอันตรายแก่ทรัพย์พัสถานของผู้อื่น
 เช่นผู้หนึ่งคักปองร้ายผู้หนึ่ง ลอบฆ่าสัตว์พาหนะ หรือลอบเผา
 กองข้าวในนาเป็นต้น ข้อนี้ถึงทำด้วยเจตนาไม่เป็นไร ก็ให้
 ผลแก่เจ้าของพัสถานนั้น จึงมีโทษแก่ผู้ทำทั้งฝ่ายพุทธจักร
 และราชอาณาจักร

หยิบฉวย ไก่แก่กิริยาที่ลอบเอาทรัพย์พัสถานของผู้อื่นด้วย
 ความมักง่าย เช่นบุตรหลานผู้ประพฤตินั้นพาล เอาทรัพย์
 ของบิดามารดาไปขายตาบิไปใช้เสีย ด้วยถือว่าเป็นของบิดา
 มารดาและญาติ และมีตรเอาทรัพย์ของมิตรไปใช้เสีย มีไก่อ
 บอกให้เจ้าของรู้ การที่ไม่บอกก่อนและลอบเอาพัสถานของผู้อื่น
 ด้วยวิธสาธะ ถึงเรียกว่าไม่มีโทษก็จริง แต่ก็ต้องตอบด้วยลักษณะ

ของการถือวิสาสะ คือ เจ้าของเป็นผู้สนิทกับคน เชื้อถือ
 วิสาสะแล้ว จะไม่มีคนสนใจที่ เจ้าของได้ส่งอนุญาตไว้
 ของที่ถือเอานั้นเป็นสิ่งที่เขาไม่ทวง หรือพอให้แก่กันได้ เมื่อ
 ถือเอาแล้วเขารู้เข้าจะพอใจหรือไม่ว่าอะไร การถือวิสาสะ
 ไม่ต้องดักยณะ มีโทษทำความไม่พอใจแก่เจ้าของให้เขาสัน
 วัจน และทำตนให้เป็นทาสของผู้อื่นว่าเป็นไร

ผู้หวังความสวัสดิ์แก่ตน พึงเว้นกริยาที่เป็นฉาบาไร
 กรรมเช่นนั้นเสีย นับถือกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นในความเป็นเจ้าของ
 พัสก ให้เหมือนตนประสงค์จะให้ผู้อื่นเขานับถือตนฉะนั้น

กาเมศุมิจาจาราเวรมณี

สิกขาบทที่ ๓

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากประพฤติกิเลสในทางทั้งหลาย
คำว่ากาเมศุมิในที่นี้ ได้แก่กิริยาที่รักใคร่กันในทางประเวณี

ข้อบัญญัติขึ้น ด้วยหวังจะข่มกันความแตกร้างในหมู่
มนุษย์ และทำให้ไว้วางใจในกันและกัน ชายกับหญิง
แม้ไม่ได้เป็นญาติกัน ก็ยังมีความรักใคร่เป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันได้ ด้วยอำนาจความปฏิพัทธ์ในทางกาเม เมื่อชายอื่น
ทำชู้ด้วยภรรยาของท่าน สามีก็ข่มภรรยาก็ข่มสามีเป็น
ธรรมดา และสามียังจะผูกใจเจ็บในชายชู้ เกิดเป็นศัตรูกัน
ขึ้น ถ้าความชู้ตรงในข้อนี้จะไม่พ้องในหมู่มนุษย์ ที่สุดสามี
กับภรรยาก็จะไม่กล้าไว้วางใจในกันและกัน จะกลัวอะไรถึง
คนอื่นก็ต้องเป็นอันไม่มีโดยแท้ เมื่อเป็นเช่นนั้นความสัจจะมีมา
แต่ข้างไหน ผู้ใดประพฤติกิเลสในทางประเวณี ผู้นั้นได้ชื่อ
ว่าทำความแตกร้างในหมู่มนุษย์ และทำให้เสียความไว้วาง
ใจกัน ข้อนี้จึงว่าเป็นบาป ห้ามทั่วไปแก่ชายและหญิงทั้ง
สองฝ่าย ต่างเป็นวัตถุที่ห้ามของกันและกัน

เมื่อฟังความประพฤติกิเลสไม่ให้ผิดเป็นใหญ่ ได้แก่หญิงเป็น
วัตถุที่ห้ามของชาย ๓ จำพวก คือ ภรรยาท่าน ๑ หญิงผู้อยู่
ในพิทักษ์รักษาของท่าน ๑ หญิงที่ารัดห้าม ๑

ภรรยาท่านนั้น ใ้แก่หญิงผู้แต่งงานกับชาย หรือไม่ได้
แต่งงาน แต่อยู่กินด้วยกันกับชายด้วยอาการเปิดเผย หรือ
หญิงผู้รับสั่งของมีทรัพย์เป็นต้นของชายแล้ว และยอมอยู่กับ
เขา หรือหญิงที่ชายเลี้ยงไว้เป็นภรรยา หญิงเหล่านั้นยังคง
อยู่ในความเป็นภรรยาท่านเพียงใด ชายนั้นนอกจากสามีทำ
คู่กับหญิงเหล่านั้น ก็เป็นกาเมสุมิฉาการเพียงนั้น ใ้จะ
ห้ามแล้วร่วมสังวาส ถึงการเคล้าคลึงผูกเถวพาน และแสดง
อาการปฏิพัทธ์แม้แต่ชายตาเป็นต้น อันเป็นขีวรากก็ห้ามเหมือน
กัน ฝ่ายหญิงที่สามีของเขาตายเสียแล้ว และหญิงที่ไ้หย่า
กับสามีจากกันตามกฎหมายแล้ว เป็นอิสสระด้วยตัวเอง
ไม่เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิฉาการ

หญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่านนั้น ใ้แก่หญิงที่มารดา
บิดา ญาติ หรือผู้คงอยู่ในที่เช่นนั้นพิทักษ์รักษาอยู่ ผู้ใด
พิทักษ์รักษานั้นยอมเป็นใหญ่เหนือหญิงนั้น ชายลอบเข้าไป
สมสู่หรือลักพาเอาไป เป็นกาเมสุมิฉาการ เมื่อต้องการใ้
เป็นภรรยา ต้องกล่าวขอใ้ท่านยินยอมยกใ้ก่อน จึงจะ
ไม่มีโทษ ส่วนหญิงที่ผู้พิทักษ์รักษารับของมันของชายไว้เพื่อ
ระบใ้ใ้แก่เขา ผู้พิทักษ์รักษาไม่เป็นใหญ่ ความเป็นใหญ่
ตกอยู่แก่ชายผู้มัน เว้นไว้แต่ใ้กินของมันตกลงกันเสียแล้ว

หญิงที่ารักห้ามนั้น ได้แก่หญิงผู้เป็นเทอภิกษุของตัว
 คือ แม่ บ่า ขยาย ทวด และผู้เป็นเหล่าอกของตัว คือ ลูก
 หลาน เหลน จำพวก ๑ หญิงจำพวกนี้ได้ชื่อว่าอยู่ในพิทักษ์
 รักษาของตระกูล หญิงผู้อยู่ใต้พระราชาธิบดีในพระศาสนา
 อันห้ามความสังวาสกับชาย เช่นภิกษุณีในกาลก่อน หรือ
 นางชีในกาลนี้จำพวก ๑ หญิงจำพวกนี้ได้ชื่อว่าอยู่ในพิทักษ์
 รักษาของธรรมนิยม หญิงที่กฎหมายบ้านเมืองห้ามและลงโทษ
 แก่ชายผู้เข้าไปสมสู่ เช่น แม่ยายงานท่านชั้นออกซ้ออยู่ใน
 กฎหมายจำพวก ๑ หญิงที่ารักห้ามนี้เห็นวัตถุแห่งกามสุ-
 มิฉาการเหมือนกัน

หญิง ๓ จำพวกนี้ จะมีฉันทะร่วมกัน หรือมิร่วมกันไม่
 เป็นประมาณ ชายร่วมสังวาสด้วย ก็คงเป็นกามสุมิฉาการ
 ส่วนหญิงนอกนี้ไม่มีความพอใจ และชายข่มขืนชายคงไม่พ้น
 จากกามสุมิฉาการ ชายก็เห็นวัตถุที่ห้ามของหญิงเหมือนกัน
 แต่ท่านไม่ได้พรรณนาอีกยาว เมื่อยกจนกล่าวถึงข้อ ๒ จำพวก
 กัน ชายอื่นนอกจากสามีเห็นวัตถุที่ห้ามของหญิงมีสามี ชาย
 ที่ารักห้ามเป็นวัตถุที่ห้ามของหญิงทั้งปวง

หญิงมีสามี คบชายอื่นเช่นผู้เป็นกามสุมิฉาการ แต่
 หญิงที่สามีของเขาตายและเป็นม่ายอยู่ และหญิงที่ไต่หย่ากับ

สามี่จากจากกันแล้ว ซื่อว่าเป็นใหญ่ด้วยตนเอง รัชชาที่
ไม่ค้องห้ามเป็นสามี่ไ้ ไม่เป็นกาเมสุมิฉาจาร

ชาที่ท้าวที่ห้ามนั้น ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในฝ่ายวัตถุ
ที่ห้ามของชาเด็ก ในที่ระแสดกแก่ท้าวอย่าง ฤทธิ สามเณร
เป็นผู้อยู่ใต้พระราชบัญญัติในพระพุทธศาสนา มีสิกขาบทห้าม
ความร่วมมือประเวณี และเป็นผู้ทักทวหมายบ้านเมืองห้ามไม่ให้
หญิงร่วมประเวณีด้วย หญิงผู้ประพฤติล่วงข้อห้ามเป็นวัตถุให้
ฤทธิต้องประณตปาราชิก ต้องโทษแผ่นดินกึ่งเดียวกันกับชา
ถึงนักพรตผู้ถือเมถุนวิริทในศาสนาอื่น ก็เป็นวัตถุแห่งกาเมสุ-
มิฉาจารเหมือนกัน

หญิงยินยอมร่วมสังวาสด้วยชาผู้เป็นวัตถุที่ห้ามของตน
เป็นกาเมสุมิฉาจาร เว้นไว้แต่ตนไม่ยินยอม ชาทำผลการ
ตนไม่อาทอสูหรือหลยหลีกคั้งนี้ ไม่เป็นกาเมสุมิฉาจารแก่
หญิง เป็นแก่ชาฝ่ายเดียว

ส่วนหญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน เมื่อลอบลักสมคบ
กับชาที่ไม่ค้องห้าม ในพระคัมภีร์ท่านก็ไม่ปรยเป็นกาเมสุ-
มิฉาจาร ท่านกล่าวว่าผู้พิทักษ์รักษามีมารดาเป็นต้น ประสงค์
ระห้ามกันความประพฤติไม่สมควรของหญิงเท่านั้น ถึงคั้งนั้น
หญิงก็ไม่ควรประพฤตินอกใจท่าน เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

และไ้ความอาบ ที่สุกก็ไม่ไ้รับความตกแต่งของผู้ใหญ่ให้
งามหน้า

กาเมสุมิธาคารัน เป็นความประพฤติอันชั่วร้าย มี
โทษทั้งทางโลกทางธรรม ฝ่ายพระราชอาณาจักรก็มีกฎหมาย
สำหรับลงโทษผู้ประพฤติล่วง ฝ่ายพระศาสนาที่จักว่าเป็นบาป
แก่ผู้ทำ เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม จักว่ามีโทษหนักเป็น
ชั้นกันโดยวัตถุเจตนาและประโยชน์

โทษวัตถุนั้น ถ้าเป็นการทำชั่วหรือล่วงในวัตถุที่มีคุณ ก็
มีโทษหนัก

โทษเจตนาอัน ถ้าเป็นไปด้วยกำลังราคะกล่า ก็มีโทษ
หนัก ช้อน^๕ ฟังเห็นตัวอย่างในหญิงผู้สมัครร่วมสังวาสกับชาย
แม้เป็นไปด้วยความกลัว ก็มีโทษเหมือนกันแต่ไม่ถึงนั้น ช้อน^๕
ฟังเห็นตัวอย่างในผู้ไม่สมัคร แต่ยอมตามประสงค์ของชาย
เพราะกลัวเขาจะทำร้ายเป็นต้น

โทษประโยชน์นั้น ถ้าเป็นไปด้วยผลการ มีโทษหนักแก่
ฝ่ายที่ทำความอย่างหนึ่ง ถึงประเวณีมีโทษหนัก ไม่ถึงประเวณี
ก็มีโทษเหมือนกันแต่ไม่ถึงนั้น

ชายหญิงผู้มีคู่ ฟังยินก็ด้วยคู่ของตน ผู้ยังไม่มีคู่แม้จะ

เลือกหาผู้ดีทั้งเลือกหาผู้อื่นไม่ใช่ตัวถูกห้าม ให้เป็นทั้งสาม
หน้า จะไปชักชวนช่วยกันหาเลี้ยงชีวิตและร่วมสุขร่วมทุกข์
กันความวิสัย นอกรักรักนั้นก็และเชิดชูคู่ของเรานี้ ต่างช่วย
กันทำกิจที่อาศัย และหาเลี้ยงตัวและลูกนอกลืมพิศพวงจนที่เผลอ
โฉนดมนุษย์จะมีคู่ซึ่งเชิดชูไม่ได้ เพราะการเมตตามีอาวาทเป็นเหตุ
เล่า ผู้รักชื่อเลี้ยงช่อกำไยประพฤติก่อนเป็นอันขาด

ความดูอำนาจแก่เราควรอย่างหนึ่งอย่างใด อันมิได้เป็น
การธรรมดาในทางที่ชอบ เป็นอันห้ามด้วยสติขานทุก
ประการ

มุตาวาทาเวรมณิ

สิกขาบทที่ ๔

สิกขาบท^๕นี้ แปลว่า เว้นจากมุตาวาท ความเท็จ ใ้^๕ชื่อว่า
มุต^๕า กริยา^๕ท^๕พ^๕ค^๕หรือแสดงอาการมุต^๕า ใ้^๕ชื่อว่ามุตาวาทใน^๕ท^๕น^๕
ข้อ^๕นี้ บัญญัติ^๕ช^๕น^๕ก^๕ว^๕ย^๕ห^๕ว^๕ง^๕จะ^๕ห^๕ำ^๕ม^๕ค^๕ค^๕ป^๕ระ^๕โ^๕ษ^๕ณ^๕ท^๕าง^๕
ว^๕า^๕า คน^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕าย^๕บ^๕่อ^๕ม^๕ช^๕อ^๕ย^๕แ^๕ล^๕ะ^๕น^๕ิ^๕ย^๕ถ^๕อ^๕ค^๕ว^๕าม^๕ว^๕ิง^๕ท^๕ว^๕ก^๕ัน^๕ท^๕ุ^๕ก^๕น^๕
จะ^๕ใ้^๕ถ^๕า^๕ม^๕ช^๕อ^๕ค^๕ว^๕าม^๕อะ^๕ไร^๕กะ^๕ไ^๕คร^๕ หรือ^๕ฟ^๕ัง^๕ไ^๕คร^๕บ^๕อ^๕ก^๕เ^๕้า^๕อะ^๕ไร^๕ ก^๕็^๕
เพ^๕ื่อ^๕ท^๕อง^๕การ^๕ค^๕ว^๕าม^๕ว^๕ิง^๕ จะ^๕ใ้^๕ไ^๕คร^๕เช^๕อ^๕ถ^๕อ^๕บ^๕ค^๕ำ^๕ข^๕อง^๕ท^๕น^๕ ก^๕็^๕ท^๕อง^๕
อ^๕าง^๕ค^๕ว^๕าม^๕ว^๕ิง^๕ช^๕น^๕ท^๕ง^๕ป^๕ฎ^๕ิ^๕ญ^๕ญา เมื่อ^๕ค^๕ว^๕าม^๕ป^๕ระ^๕ส^๕ง^๕ค^๕ข^๕อง^๕ท^๕น^๕เ^๕็น^๕
เช^๕่น^๕นี้ ผู้^๕ใ^๕ค^๕ณ^๕ค^๕ว^๕าม^๕ว^๕ิง^๕ค^๕ข^๕อง^๕ท^๕น^๕พ^๕ุ^๕ค^๕ม^๕ุ^๕ต^๕า^๕ก^๕ั^๕น^๕ช^๕น^๕ ข้อ^๕นี้^๕เ^๕็น^๕
การ^๕ค^๕ค^๕ป^๕ระ^๕โ^๕ษ^๕ณ^๕ท^๕่าน^๕ จ^๕ัก^๕ว^๕า^๕เ^๕็น^๕ข^๕า^๕ป^๕

เมื่อ^๕เพ^๕่ง^๕ค^๕ว^๕าม^๕ว^๕ิง^๕เ^๕็น^๕ไ^๕ห^๕ญ^๕ ม^๕ุ^๕ต^๕า ๑ อ^๕น^๕ุ^๕โ^๕ธ^๕ม^๕ม^๕ุ^๕ต^๕า ๑
ป^๕ฎ^๕ิ^๕ส^๕ระ ๑ ห^๕ำ^๕ม^๕ก^๕ว^๕ย^๕สิ^๕ก^๕ข^๕า^๕ย^๕ท^๕น^๕

มุต^๕า

ข้อ^๕นี้^๕พ^๕ง^๕ก^๕ำ^๕ท^๕น^๕ค^๕ว^๕ี^๕ก^๕ว^๕ย^๕ล^๕ก^๕ษ^๕ณ^๕ะ^๕อ^๕ย^๕าง^๕น^๕ วิ^๕ค^๕ด^๕ุ^๕ท^๕เ^๕ะ^๕ก^๕ล^๕ำ^๕ว^๕น^๕ัน^๕
ไม่^๕เ^๕็น^๕ว^๕ิง^๕ แ^๕ล^๕ะ^๕ผู้^๕ก^๕ล^๕ำ^๕ว^๕ก^๕็^๕ง^๕ไ^๕ และ^๕ก^๕ล^๕ำ^๕ว^๕ใ้^๕ค^๕ล^๕า^๕ก^๕จาก^๕ค^๕ว^๕าม^๕
เ^๕็น^๕ว^๕ิง^๕ เพ^๕ื่อ^๕ผู้^๕พ^๕ัง^๕เ^๕้า^๕ใ^๕ใจ^๕ฝ^๕ึก^๕

แ^๕ล^๕ะ^๕การ^๕แ^๕ส^๕ก^๕ง^๕ค^๕ว^๕าม^๕เท^๕า เพ^๕ื่อ^๕ผู้^๕ช^๕น^๕เ^๕้า^๕ใ^๕ใจ^๕ฝ^๕ึก^๕ ไม่^๕เ^๕็น^๕

ฉะเพาะกัวยวาทอย่างเคี้ยว กัวยากก็เย็นก็เหมือนกัน เช่น
เขียนหนังสือปกเขาก็ได้ หรือมีใครถามถึงข้อความที่ควรวิ
เมื่อสิ้นศัวรรษเขาก็เข้าใจว่าปฏิเสธ เช่นนั้นแหละมุสาวาทเป็นได้
ทั้งทางกายและทางวาจา ถึงไม่พูดกัวยปากแต่ทำกัวยาก เพ
จะให้เข้าใจผิด ทั้งนี้ก็เป็นมุสาวาทเหมือนกัน

มุส้านมีประเภทที่จะพึงพิจารณาให้เห็นเป็นตัวอย่างดังนี้
ปก ใ้แก่มุสาวาทๆ ไม่อาศัยมูลเลย เช่น เห็นแล้วพูด
ว่าไม่เห็น รู้ยู่พูดว่าไม่รู้ ใ้ไ้หวรต่างกันตามความมุ่ง
ของผู้พูด เช่นพูดเพื่อระยเขาให้แตกกัน ก็เรียกว่าส่อเสียด
พูดเพื่อระโกงท่าน ก็เรียกว่าหลอกล่อก พูดเพื่อระยยกย่อง ก็เรีย
กว่ายอ พูดไว้แล้วไม่รัย ก็เรียกว่ากลัยคำ เป็นตัวอย่าง

ทนสาบาล ใ้แก่กริยาที่เสยงลัษย์ว่า จะพูดตามจริง
หรือจะทำตามคำสาบาล แต่ใจไม่คงจริงดังนี้ มีปกในลัษย์
เป็นบริวาร เช่น พะยานทนสาบาลและเบิกความเท็จเป็น
ตัวอย่าง

ทำเล่ห์กะเท่ห์ ใ้แก่กริยาที่ชอวคอ้างความคักกลัษย์อัน
ไม่เป็นจริง เช่น ชอวรู้วิชาคงกะพันว่าพื้นไม่เข้า บึงไม่ออก
เป็นคณ เพื่อใ้คนหลงเชือถือและพากันนิยมในตัว เป็น
อุบายหาลาภ

มารยา ไท้แก่กิริยาที่แสดงอาการให้เขาเห็นผิดจากที่เป็นจริง เช่นเป็นคนทุศีล ทำท่าทางให้เขาเห็นว่าเป็นคนมีศีล

ทำเลศ ไท้แก่พุกมุสาเล่นสำนวน เช่นผู้หนึ่งเห็นคนวิ่งหนีเขามา เมื่อคนผู้ใดถามถามหาว่า เห็นคนวิ่งมาทางนี้บ้างหรือไม่ คนนั้นไม่อยากให้เขาบอกคนผู้หนึ่งนั้นไ้แต่ไม่พอใจจะยอมตนว่าเป็นคนมุสา บ้ายมายืนณที่นั้นแล้วตอบว่า ข้าพเจ้ายืนอยู่ที่นี่ไม่เห็น เล่นสำนวนว่า ถึงแม้คนบ้ายจากที่นั้น มายืนที่นี้ ไม่เห็นคนวิ่งมา ช้อนถึงเป็นภาษาที่จริง แต่เขาพูดเพื่อจะให้ผู้ถามเข้าใจความว่าไม่ได้มีใครวิ่งมาทางนี้เลย จะรู้ว่าเป็นวาจาพ้นจากมุสาไปไม่ได้ คนผู้ชอยจะไ้ข้อว่าเป็นคนดีก็ศีล แต่ไม่มุ่งความบริสุทธิ์จริงๆ มักพอใจใช้การทำเลศอย่างนี้ ถือว่าไ้ไ้ แต่อันที่จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

เสริมความ ไ้แก่พุกมุสาอาศัยมูลเดิม แต่เสริมให้มากกว่าที่เป็นจริง ช้อนฟังเห็นในคนมีปดเป็นปกติ เขาจะเล่าเรื่องอะไรมักจะกล่าวให้เกินกว่าจริง ทั้งจะแต่งข้อความพรรณนาคุณของยากินแก่โรค ก็พรรณนาจนเหลือ เกินกว่าคุณของยาที่มีจริง แก่ไ้สารพัดทุกสิ่งเกือบไม่ว่าอะไร แท้จริงยานี้ก็ไ้ไ้แต่ข้างสิ่งเท่านั้น

อำนาจ ใ้แก่พวกมุสาอาศัยมูลเก็บ แต่ชักข้อความ
ที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออกเสีย เพื่อทำความเข้าใจให้กลายเป็น
อย่างอื่น ชื่อนักเห็นในคนผู้กระทำผิด และหวังจะยึดโทษ
ของตัว และกล่าวอำนาจ เช่นนักเวียนผู้แสร้งเสียคน
กลับจากโรงเรียนแล้ว ไปบ้านเพื่อนนักเวียนผู้เป็นคนเช่น
เดียวกับตัว พวกกันไปเที่ยวชุกชนทำความชั่วต่างๆ กลับ
มาบ้านผิดเวลา บิดาถามว่า เหตุใดจึงกลับมาช้าไป เขา
ตอบว่าไปบ้านเพื่อน การที่เขาไปบ้านเพื่อนก็เป็นความจริง
แต่เขาพูดเพียงเท่านั้น เพื่อจะให้เข้าใจไปว่าเขาหาได้ไป
เที่ยวชุกชนในท่อนไม่

มุสาต่างประเภทมีอาการทั้งแสดงมาเป็นตัวอย่างนี้ บุคคล
พวกชั่ววารา หรือทำกิริยาแสดงท่าทางด้วยกายอย่างหนึ่ง
อย่างใดผู้อื่นรู้แล้ว เขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อไม่เป็นประมาณ
บุคคลผู้พูดหรือแสดงอาการนั้น ใ้ชื่อว่าพวกมุสาในลัทธิ
ยทนต์ ชื่อนักโทษทั้งฝ่ายพุทธจักร ทั้งฝ่ายราชาณาจักร
ฝ่ายพุทธจักรโทษที่เป็นอย่างหนึ่ง ประดับอาบัติปาราชิก ชื่อนัก
ใ้แก่พวกอวกุศุคริมนุชยธรรมอันไม่มีจริงโดยจริงๆ โทษที่เป็น
อย่างเขา ก็เสมออาบัติปาจิตคีย์ ไม่มีข้อบกเว้น ฝ่าย
ราชาณาจักรปรับโทษตามฐานที่หักประโยชน์ผู้อื่น เมื่อ
กล่าวโทษความเป็นกรรม จักว่ามีโทษหนักเป็นขึ้นกัน โดย

วัตถุเจตนาและประโยชน์

โดยวัตถุนี้ ถ้าข้อความเป็นเรื่องที่หักประโยชน์ท่าน เช่นทนสาขาสถาปัตติยานเถร กล่าวไว้ความท่าน ล้อหลวง เอาทรัพย์ท่าน เป็นต้น ทั้งนี้มีโทษหนัก อีกประการหนึ่ง กล่าวมุสาแก่ท่านผู้มีคุณ คือ พ่อ แม่ ครู เจ้า นาย และ ท่านผู้อยู่ในศีลในธรรม มีโทษหนัก

โดยเจตนา นั้น ถ้าผู้พูดก็ทำให้ร้ายแก่ท่าน เช่นกล่าว ไล่ความท่านทั้งนี้ มีโทษหนัก

โดยประโยชน์นั้น ถ้าผู้พูดพยายามทำให้เขาเชื่อสำเร็จ มีโทษหนัก

มุสานั้น เป็นข้อที่ไม่ยั่งยืนมั่นคง ผู้พูดต้องคิดประวิญญู เปลี่ยนแปลงจากความเป็นจริง ยากที่จะทำให้นิทรกลมเกลียวเข้าเป็นเรื่องเดียวกัน ไม่ทางนั้นก็ทางนี้ คงจะส่อพิรุณให้ผู้มีปัญญาได้ ยิ่งถูกชักเข้าด้วย ก็ยิ่งพิรุณหนักเข้า นี้ก็ไม่ทัน พูดไปๆ ประเดี๋ยวก็ไม่ได้สมปลาย ส่อตัวออกมาเอง เหมือนทองเคลือบทองอาบอันไม่ทนแก่การหล่อหลอม และผู้พูดมุสานั้นได้ชื่อว่าส่ออหิยาสัยไม่บริสุทธิ์ของตัว ไม่น่าเป็นที่ไว้วางใจ เขาได้ช่องแล้วและจะไม่ทักความชั่วแล้วปกปิดไว้ และจะเข้าสมาคมในที่ใดๆ ก็เป็นที่รังเกียจของคนทั้งหลาย ทุๆเป็นคนเขื่อนของสกปรก

มีคนเห็นเห็นถึงตัวนั้น คนผู้หวังความบริสุทธิ์แห่งตน พึง
เว้นจากมธุราทเลียบ ทำคนให้เป็นคนมั่นคง มีวาจาควร
เป็นทศเชือก

อนุโตมมุตสา

ข้อนี้ พึงกำหนดรู้ด้วยลักษณะอย่างนั้น วัตถุที่จะ
กล่าวนั้นไม่เป็นจริง แต่ผู้กล่าวไม่ได้ตั้งใจกล่าวเพื่อให้ผู้ฟัง
เข้าใจผิด มีประเภทที่จะพึงพรรณนาให้เห็นเป็นตัวอย่างดังนี้

เลียบแทง ใ้แก่กิริยาที่ผู้อื่นให้เจ็บใจ ด้วยอ้าง
วัตถุที่ไม่เป็นจริง กล่าวยกให้สูงกว่าพื้นเพของเขา ที่เรียกว่า
ว่าประชก หรือกล่าวทำให้เป็นคนเลวกว่าพื้นเพของเขา
ที่เรียกว่าทำ

สลับปลับ ใ้แก่ผู้ปกปิดด้วยความคะนองวาจา แต่ผู้พูด
ไม่ได้ตั้งใจให้เขาเข้าใจผิด

ยังคำพูดอีกชนิดหนึ่ง เป็นข้อที่จริง แต่ให้โทษแก่
ผู้อื่น และผู้พูดๆ ด้วยมุ่งอย่างนั้น ใ้แก่คำต่อเลียบและ
คำเลียบแทงที่มีวัตถุอันจริง ผู้หนึ่งใ้ฟังข้างหนึ่งเขาคิดเกิน
ข้างหนึ่ง อยากจะหาความชอบ เก็บไปบอกเขาและขยงเขา
ถึงความนั้นจริง ก็เป็นเหตุให้เขาแตกกัน อีกคนหนึ่งว่า
เลียบแทงให้เขาเจ็บใจ อ้างวัตถุที่เขาเป็นจริงอย่างนั้นขึ้น

กล่าวถึงความนั้นเป็นวิงก็เหตุให้ผู้ต้องว่าเจ็บใจ วาหา
 เช่นนี้ มีมูลมาแต่คนสา ครอบักเข้าไว้ในพวกอนุโลมมสา
 อนุโลมมสานี้ มีโทษควรเว้นทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ทั้งฝ่าย
 คฤหัสถ์ ฝ่ายคฤหัสถ์ จักว่าเช่นกิริยาที่ทนายเข้าเสวทรา
 ส่ออหิชาตย์ตามอกของผู้พูด คนสุภาพผู้ได้รับความผิดปรือ
 แล้ว เขาไม่พูดกันเลย ฝ่ายคฤหัสถ์ จักว่าเช่นยาปกรม
 ส่วนวิทกเวทิก ไม่ควรประพฤติ มีโทษหนักเป็นชั้นกันโดย
 วิทกเจตนาและประโยค

โดยวิทกนั้น ถ้ามีข้อความเช่นเรื่องที่ประทุษร้ายท่าน
 เช่นพูดส่อเสียด หรือพูดเสียดแทง ก็ยังมีโทษหนัก หนึ่ง
 กล่าวแก่ท่านผู้มีคุณมีโทษหนัก

โดยเจตนา นั้น ถ้าผู้พูดใส่ร้ายแก่ท่าน เช่นหวังจะ
 ให้ท่านไต่ความเจ็บใจแล้วและกล่าวเสียดแทงท่าน ก็ยังมี
 โทษหนัก

โดยประโยคนั้น ถ้าผู้พูดพยายามทำความเสียดแทงให้
 แก่ท่านสำเร็จ เช่นต้องยุแล้วท่านแตกกัน ก็ยังมีโทษหนัก
 ถึงต้องยุแล้วแต่ท่านไม่แตกกัน ก็ยังถือว่าไม่ปราศจากโทษไปได้
 ผู้นิยมความสุภาพไม่ควรพูดคำอนุโลมมสานั้นเลย ที่
 สุกะว่ากล่าวลูกหลานก็ไม่ควรใช้คำทำ ฟังกล่าววาจาอัน

สุภาพ แสดงโทษผิดให้รู้สีกตัวแล้วและห้ามเสีย แท้จริง
 คำค้านั้น ก็เป็นแต่เครื่องแสดงความไม่พอใจของผู้ใหญ่
 เท่านั้น ถ้าลูกหลานไม่เชื่อเพอในผู้ใหญ่ มีโยทำไปเขาก็
 คงทำอีก ถ้าเขาเป็นคนเชื่อเพอในผู้ใหญ่ เมื่อรู้ว่าท่าน
 ไม่พอใจเขาก็ไม่ทำเช่นนั้น ก็ไม่จำต้องใช้คำตำ ไซ้แต่ว่าเรา
 ห้ามและแสดงความไม่พอใจ หรือแม้ให้เห็นโทษผิดด้วย เพียง
 เท่านั้นถึงมากก็ ช้อนจะ ใกล้เคียงเป็นธรรมเนียมงามในตระกูล บุตร
 หลานเกิดในภายหลังและจะ ใกล้เคียงไปข้างหน้า จะใกล้เคียง
 คนมีอวิชาศัยสุภาพเชิดชูตระกูลสืบไป

ปฏิสตะวะ

ช้อนพึงกำหนดรู้ด้วยลักษณะอย่างนี้ เถมิรับท่านด้วย
 เจตนาบริสุทธิ์จักจะทำตามรับไว้จริง แต่ภายหลังหาทำตาม
 อย่างนั้นไม่ มีประเภทที่จะพึงพรรณนาให้เห็นเป็นตัวอย่าง
 ดังนี้

ผิดสัญญา ได้แก่สองฝ่ายทำสัญญาแก่กันว่าจะทำเช่น
 นั้น ๆ ภายหลังฝ่ายหนึ่งได้ช่องและกลับคิดบิดพลิ้วไม่ทำตาม
 ข้อที่สัญญาไว้นั้น ช้อนพึงเห็นตัวอย่างในการทำสัญญาจ้าง
 เป็นต้น

เสียสัตย์ ได้แก่ให้สัตย์แก่ท่านฝ่ายเดียวว่าตนจะทำ
 หรือไม่ทำเช่นนั้น ภายหลังบิดพลิ้วไม่ทำตามนั้น ช้อน

พึงเห็นตัวอย่างในข้าราชการผู้ถวายสัตย์สาบานว่า จะรับ
ราชการอันเป็นหน้าที่ของคนเช่นนั้นๆ และฝ่าฝืน และคนผู้
ประพฤติชั่วแล้วและทำทานบดให้ท่านไว้ว่า จะไม่ประพฤติ
เช่นนั้นอีก และภายหลังขึ้นประพฤติ

คืนคำ ใ้รับแก่ท่านว่าจะทำสิ่งนั้นๆ ด้วยไม่มีสำคัญ
ภายหลังหาทำไม่ ข้อนี้พึงเห็นตัวอย่างในบุคคลผู้รับท่านว่า
จะให้ สิ่งของสิ่งนั้นๆ แก่ท่านแล้วหาให้ไม่

ปฏิสสวะระ นี้ มีโทษควรเว้นทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และภิกษุ ตาม
ฐานไม่ตั้งอยู่ในสัตย์ เป็นเครื่องเสียชื่อเสียงของผู้ประพฤติ
ผู้รักสัตย์ไม่ควรประพฤติ แต่ความปฏิสสวะระอันใดประกอบ
ไปด้วยโทษ เช่นรับเขาว่าจะไปปล้นกับอีก ปฏิสสวะระนั้น
ทำด้วยไม่มีสติ รู้ตัวแล้วควรระงับเสีย ถึงไม่พ้นจากปฏิสสวะระ
ก็ยิ่งดีกว่าทำลาย ให้ปฏิสสวะระเสียแล้วจะต้องเสียทางหนึ่ง
เสียน้อยดีกว่าเสียมาก อีกอย่างหนึ่งให้ปฏิสสวะระแก่เขาใน
การอันไม่มีโทษ ภายหลังไม่อาจจะทำได้ เช่นรับนักเขา
ไว้ว่าจะไปพบกับเขาณที่ชื่อนั้น ในเวลานั้น เรียบเสียไม่อาจไป
ได้ และให้ไปบอกให้รู้ ทั้งนี้เรียกว่าถอนคำ ไม่นับ
เข้าในปฏิสสวะระ

ยังคำอีกจำพวกหนึ่ง เรียกในที่นี้ว่า ขณาสัญญา คือ
พูดตามสำคัญ ไม่นับเข้าในข้อห้าม หาโทษแก่ผู้พูดมิได้

คำนี้ฟังกำหนดรู้ด้วยลักษณะอย่างนี้ วัตถุไม่จริง แต่ผู้พูด
มีเจตนาบริสุทธิ์ พุคตามสำคัญว่าไม่เป็นมุสา มีประเภท
ที่จะฟังพรรณนาให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังนี้

โวหาร ไก่แก่ถ้อยคำที่ใช้กันเป็นธรรมเนียม เช่น
วิธีเขียนจดหมายแสดงความอ่อนน้อม ลงท้ายว่า สุกแล้ว
แต่จะโปรด คดออกถึงคำว่า ข้าพเจ้ามีความเสียใจ หรือ
ข้าพเจ้ามีความยินดี อันไม่มีมูล เป็นแต่พูดตามเหตุที่น่าสลด
หรือน่าบันเทิง บ้างก็สำหรับเสนาะหู เช่นพูดว่าชอบใจ
ท่านมาก ในเวลาที่ชอบใจตามธรรมเนียม คำเช่นนั้น ถึงวัตถุ
ไม่แท้หรือมากกว่าจริง แต่ผู้พูดไม่จงใจจะกล่าวให้ผู้ฟังเข้าใจ
ผิด และผู้ฟังก็ไม่ไ้สนใจในข้อว่าจริงหรือเท็จ เข้าใจ
ไปข้างว่าสุภาพหรือไม่สุภาพเท่านั้น

นิยาย ไก่แก่เรื่องเปรียบเทียบ เพื่อไ้ไ้ใจความเป็น
สุภาษิต กล่าวว่สัตว์พูดกับคนหรือกับสัตว์ชนิดอื่น เป็นต้น
เรื่องเช่นนั้นแลเห็นชัดว่าไม่เป็นไ้จริง ผู้แต่งผู้เล่าไม่ประสงค์
จะปก มุ่งหมายจะให้เข้าใจความสุภาษิตง่าย สำหรับคนบาง
พวก ถึงเรื่องทจนตกวิกิประกิจอื่น เพื่อความเสนาะ
ไม่ไ้จริงใจจะให้เข้าใจว่าเป็นจริง ก็จักเข้าในขั้น

สำคัญผิด ไก่แก่กิริยาที่ผู้พูดสำคัญผิด และพูดไป
ตามสำคัญนั้น เช่น วารพฤษภก็มีผู้ถ่มว่วารอะไร สำคัญ

ว่าวาศกร และบอกเขาว่าวาศกรเช่นนั้น ถึงวัดฤๅที
 และผู้ฟังจะเชื่อก็ได้ แต่ผู้พูดไม่มีความจริงใจอะไร ไม่
 โทษแก่ผู้บอก แต่เมื่อรู้ว่าผิด ถ้าไม่บอกจะเสียประโยชน์
 เขา ควรบอกเขาใหม่ ถอนคำเดิมเสีย

พลั้ง ใ้แก่ภริยาที่ผู้พูดทั้งใจจะพูดอย่างหนึ่ง แต่
 ปากพูดไปอย่างหนึ่ง ฟังเห็นตัวอย่างในบอกวาทะข้างต้น
 ต่างแต่ผู้พูดทั้งใจจะบอกตรงตามจริง และไม่เสียประโยชน์
 ผู้ฟัง ทั่วเขาควรจะไ้รับคำบอกใหม่ในที่นี้

สุราเมรัยมีชัยปมาทฐิฎฐานาเวรมณิ

ลักษณะการรบ ๕

ลักษณะที่หนึ่ง แปลว่า เว้นจากคัมภีร์น้ำเมา คือ สุราและ
เมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท น้ำเมาที่เห็นแต่เพียง
ของทอง เช่นน้ำตาลเมาต่างๆ ชื่อเมรัย เมรัยนั้น เขา
กลั่นออกขึ้นหนึ่งเพื่อให้เข้มข้น เช่นเหล้าต่างๆ ชื่อสุรา
สุราเมรัยนั้นเป็นของทำผู้ดื่มแล้วให้เมาเสียสติอารมณ์ แปร
ปกติกิของเขาคือเป็นคนก็ให้ชั่วไปก็ไ้ ที่สัคกิริยาในชั่วใน
เวลาเขาเป็นปกติกิเขาทำไม่ได้ กิริยานั้น ในเวลาที่เขา
เมาแล้วเขาทำได้แทบจะทุกอย่าง ทั้งนั้นแล น้ำเมาคือสุรา
และเมรัย ไ้ชื่อว่าเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เราทำอะไรเสียหายน้อยไม่ไ้ ทีวีทรวงให้รอบคอบก่อน
เราก็ไ้ความร้อนใจในภายหลังว่า ไม่ควรจะเป็นดังนั้น ถ้า
ไ้ทีวีทรวงเสร็จแล้วจึงทำ ถึงจะเสียหายน้อยไ้ ก็ไม่
ร้อนใจ ภัยเป็นการพันวิสัยของเรา ถ้าเราเมาสุราเสีย
สติอารมณ์และไม่มีควมอดกลั้นพอ ก่อวิวาทกับผู้อื่นภัย
เหตุไม่ควรเป็น หรือคิกำทำนที่เรไม่ควรทำดังนั้น หรือ
ประพฤติมารยาทไม่ควรแก่คนสุภาพ เมื่อสร้างเมารู้สึกตัว
ในภายหลัง จะมีปฏิญสารสักปานไ้ ถ้าคดังเพราะโรคภัย

ก็ทำเนา ^๑นั้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ เราทำตัวเราเอง ^๒ยิ่งต้อง
 โทษเพราะการที่ ^๓ทำนั้น คือ ถูกจำ ถูกปรับ หรือที่สุดถูกจับ
 เอาไปขังไว้กว่าจะสร้างมา ^๔ก็จะไต่ทุกข์และความขำหน้า
 เพราะเหตุไม่ ^๕จำเป็นมาจน หรือถ้าต้องถูกไล่จากการทำงาน
 อันเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพ ^๖ก็จะไต่ความลำบากในอันใช้ที่
 ผู้ประพฤติกความก็จำต้องมีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ เมื่อพระ
 พุทธเจ้าตรัสสอนให้คนทั้งอยู่ในศีล ๔ ประการเบื้องต้น ^๗คือ
 (๑) ให้เว้นจากฆ่าสัตว์กินชีวิต (๒) ให้เว้นจากถือเอาสิ่ง
 ของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ^๘ด้วยอาการแห่งโจร (๓) ให้เว้นจาก
 ประพฤติผิดในกาม (๔) ให้เว้นจากมั่วสาваท ^๙จึงต้องบัญญัติ
 สิกขาบทขึ้นเป็นคำรบ ๕ ^{๑๐}ให้เว้นจากมึนเมา เพื่อยอ
 กันมิให้ละเมือกซ์หำมข้อกันเพราะเหตุเสียดศีลอารมณ

ในต้นควรประมวลชื่อว่า ^{๑๑}กัวยน้ำเมาและโทษแห่งการคัม
 น้ำเมามากด่าไว้ ^{๑๒}ให้พิสการชักสั๊กหน้อยหนึ่ง

น้ำเมานั้น ^{๑๓}ไต่แก่น้ำอันมีรสเมาเจืออยู่ ทำให้ผู้คัม
 มึนเมา ^{๑๔}อันรสเมานั้นเป็นของเหลวปราศจากสีมีกลิ่นฉุน
 รุกเฝือก ^{๑๕}ไม่มีเขม่า มีแสงอ่อนแ่กว่าอันกล้ำ มีน้ำหนัก
 เบากว่าน้ำ ^{๑๖}แต่ปนเข้ากันไต่กันน้ำ ไม่ลอยอยู่บนหลังน้ำ
 เหมือนน้ำมัน ^{๑๗}เราเรียกกันในบันทึกว่ากอชอ ^{๑๘}ออกจากคำ
 แอลกอชอลในภาษาอังกฤษ

รสเมษะนิคนี้ ย่อมเกิดขึ้นเพราะความแปรแห่งรสหวาน
 ที่เจือกับน้ำพอสมนส่วน และไค้อากาศร้อนพอควรกาล น้ำช้อย
 สก น้ำตาลสก และน้ำถูกไม้คั้นบรรดาที่มีรสหวานเจืออยู่ ผง
 อากาศพอควรกาล รสหวานในน้ำนั้นย่อมแปรเป็นรสเมากับ
 ไอชอย ไอนั้นย่อมขึ้นเป็นปุคๆ ไปจากน้ำทำฟองไว้ข้างบน
 ส่วนรสเมานั้นไม่อันตรธาน ยังคงมีอยู่ในน้ำแทนรสหวาน
 ข้างล่างมีตะกอนนอนอยู่ น้ำใสในระหว่างตะกอนกับฟองมี
 รสเมาเจืออยู่เป็นน้ำเมา ัญญูชาติและของอินชะนิคที่มี
 รสหวานหรือมีเลือกอันจะแปรเป็นรสหวานไปไค้ในเมื่อ เบยก
 ชุ่ม ก็เป็นเชื้อของให้เกิกรสเมาได้เหมือนกัน น้ำเมาท
 เป็นเพียงของเขาคองเช่นนี้ ไค้ชื่อว่าเมวีย มีรสเมาเจ
 อยู่ตามส่วนรสหวาน มีชื่อต่างกันตามของที่เป็นเชื้อและ
 ประมาณแห่งรสเมา แต่ลำพังรสหวานอย่างเคี้ยว หรือเจ
 น้ำไม่ถึงส่วน รสหวานนั้นหาแปรเป็นรสเมาไม่

เมือกถันเมวียนี้เข้า รสเมาก็อกร้อน ย่อมกลายเป็นไอ
 ไปก่อนน้ำ เกิดตามท้อ เป็นเข้ตามลำกับ ก็กลัยเป็น
 ของเหลวซึ่งอยู่ในท้อสำหรับรอง เมื่อรสเมาเป็นไอไปหมดแล้ว
 ก็เหลือแต่น้ำเปล่าในหม้อกลั่นเท่านั้นเป็นเสว้คราว น้ำเม
 ทกลั่นในชั้นนี้ คงยังมีน้ำเจืออยู่ด้วย เหตุว่าน้ำค็อกร้อนเข้า
 ก็กลายเป็นไอน้ำไปกับรสเมา กลั่นหลายเที่ยวเข้า ก็คักน้ำ

ออกให้ทุกคราว กว่าจะพอประสงค์ น้ำเมาที่เป็นของเขา กลับ
 ออกจากเมรัยอีกชั้นหนึ่งเช่นนั้น ได้ชื่อว่าสุรา มีชื่อต่างกัน
 ตามของที่เป็นเชื้อและประมาณแห่งรสเมา สุรานั้นไปๆ
 หมกนาก็คงเหลือแต่รสเมา เช่นกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

โทษแห่งการค้ำน้ำเมานั้น ในพระบาลีท่านแสดงไว้
 ๖ สถาน (๑) เป็นเหตุเสียทรัพย์ (๒) เป็นเหตุก่อ
 วิวาท (๓) เป็นเหตุเกิดโรค (๔) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง (๕) เป็นเหตุประพฤติกามารบาทที่น่าอศุ (๖) ทอน
 กำลังปัญญา

๑. ประโยชน์ของทรัพย์ ก็คือสำหรับเป็นเครื่องใช้จ่าย
 เลี้ยงชีวิตและบำรุงตนให้เป็นสุข ระวังอยู่แต่ ก็แต่จะต้อง
 รู้จักประมาณในการจ่าย คือไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินกว่าทรัพย์ที่
 หาได้ ยังจะต้องแบ่งให้เหลือไว้เพื่ออุระในวันหน้าบ้าง และ
 ของที่จะพึงใช้จ่ายนั้น มี ๒ อย่าง ของที่จำเป็นอันจะเว้นเสีย
 ไม่ได้ เช่นอาหาร ผ้านุ่งห่ม ที่อยู่ ยาแก้โรค เป็นต้น
 อย่าง ๑ ของฟุ่มเฟือยคือของไม่จำเป็นจะเว้นเสียก็ไม่เป็นไร
 เช่นหมาก บุหรี่ สุรา และอื่นๆ ของที่จำเป็นนั้นอย่างไร
 ก็เป็นอันจะต้องจ่าย ตามกำลังทรัพย์ให้พอเลี้ยงชีวิตตนได้
 ส่วนของฟุ่มเฟือยนั้นจะผ่อนจ่ายให้น้อยลงไปได้เท่าไรก็ยัง

บุพทลเสพสุราเนื่อง ๆ ย่อมระตึก ละทิ้งยาก เมื่อเช่นนั้นจะต้อง
 ง่ายทรพย์ชื่อสุราเป็นนิตย์ ไ้ชื่อว่าง่ายเพ้อของไม่จำเป็น
 พอที่จะเก็บทรัพย์ส่วนนั้นไว้ไ้ ก็ต้องง่ายใช้เสีย ถ้าผู้เสพสุรา
 เป็นคนสามัญมีทางหาไ้ก็น้อยยิ่งระอศกักหนักเข้า ถ้าเป็นคน
 มีไ้ไ้มากก็ไ้ไม่เป็นอะไรในส่วนง่ายทรพย์เป็นคำสุรา แต่จะ
 ถือว่าเป็นเครื่องให้สุขแก่คนไ้ไ้ เพราะโทษของสุราหา
 มีแต่เป็นเหตุเสียทรัพย์อย่างเทียวไ้

อีกประการหนึ่ง คนผู้ฟังการงานของท่านเลียงชีวิต
 เสพสุราเมาเถระร้ายกาจเสียมารยาทอันเรียบร้อย มีสติ
 พันเพื่อนไ้ไ้เป็นการเป็นงาน และท่านไ้ไ้ออกเสียจากการงาน
 ก็เป็นอันขาดทางที่จะหาทรัพย์ไ้

ถ้าเขาเป็นเจ้าของการงานเอง และเสพสุราเมา มีสติ
 พันเพื่อน ก็ระยังคัยการงานผิด ๆ พลั้ง ๆ การงานไ้จะ
 เสื่อมเสีย ไ้ไ้เป็นทางเกิดทรัพย์ กอไ้ระซากทุนหรือซาก
 ประโยชน์

ยังมีทางที่จะเสียทรัพย์เพราะโทษคิมานเมาอีกหลายประ
 การ ท่านรวมเข้าในสถานที ๑ ทั้งนี้

๒. คนในเวลาเป็นปกติไ้ไ้มากก็ขยกัน ย่อมมีนทีใน
 ความสงบ ไ้ไ้พอไ้จะก่อวิวาทกับไ� หากจะมีผู้ไ้

ผู้หนึ่งมาก่อเหตุวิวาทขึ้นก่อนพอออกไ้ เขาก็ปรารภนาในที่
ระอกไม้ไ้ทออบ เว้นไว้แต่บันกาลโทสะขึ้นมา น้ำเมาย่อม
เป็นเหตุบันกาลโทสะให้เกิเป็นอย่างง่าย บางคนเสพสุรา
เมาย่อมมีใจหงุทหงิกฉุนเฉียว ไ้ยินใครพูดอะไรไม่พอที่
ก็เกิโทสะขึ้นมา ก่อสาเหตุพาดวิวาทกับเขาอย่างๆ บาง
คราวหาสาเหตุมีไ้คนทำร้ายเขาก่อนก็มี ทั้งนี้ก็เป็นเพราะ
เสืสดีอารมณ์ อยู่ที่ๆ ก็ทำคนทั้งหลายให้กลายเป็นศัตรู
ของตนในอันใช้ที่

๓. คนชุกสุรามักจะร้องว่าเขามีโรคต่างๆ ประจำตัวอยู่
ให้ชักไหวคิงไม่สะดวก เมื่อขบเส้นสายคิง แน่นเสืค
กินอาหารไม่ไ้ มักจะอ้วก ช่อนเพลียไม่มีแรง นอน
ไม่ไ้หลับ และอื่นๆ เขาจึงต้องเสพสุราพอประทังโรค
ทั้งนี้ ตามคำนี้ ดูเหมือนสุราเป็นยาแก้โรคไ้ แต่ขอให้
พิจารณาดู เหตุไฉนโรคเช่นนี้มีเฉพาะแต่ผู้ชุกสุราโดย
มากกว่าคนพวกอื่น มีอาการแน่นๆกัน หากคนพวกอื่น
จะเป็นบ้างก็แต่อย่างอย่าง ถ้าเป็นโรคมีเฉพาะแก่คนผู้เป็น
คนเคราะห์ร้าย ก็จะมีคนเกียว น้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ด้วยข้อ
นี้และพึงเข้าใจว่า สุรานั่นเองก่อโรคเช่นนั้นให้เกิขึ้น

บรรดาสิ่งซึ่งซึมเข้าเส้นโลหิต มากก็ตามน้อยก็ตาม
มีปกติทำให้เสืความสำราญ หรือทำลายชีวิตเป็นที่สุก ไ้

ชื่อว่ายาพิษ รสเมาก็เป็นยาพิษเช่นเดียวกัน จึงทำความ
ไม่ผาสุกให้แก่ผู้เสพ มากบ้างน้อยบ้างตามฤทธิ์ของมัน ทั้ง
เชื่อว่าพิษอยู่นั้นแล

แต่จะแสดงความตามความรู้ของนักปราชญ์ในชั้นหลัง
เพื่อสาธกข้อว่าน้ำเมาเป็นเหตุเกิดโรคได้อย่างไร

ข้อที่ว่าชกไหวถึงไม่สะทกนั้น ข้อสำคัญว่าเป็นเพราะ
เหตุอื่น เป็นเพราะสุราเอง ตามตำราสรีรศาสตร์คหวิชา
ว่าตัวร่างกาย คนจะไหวกายไปมาได้ก็เพราะชนมัส
อันซึ่งติดอยู่กับกระดูก/หนังเข้าและยึดออก กุสาบายอัน
ชักรูปหุ่นให้สะทกได้ หรือสาบายอันชักให้ตัวจักรหมุน
ทุก ๆ อัน ฉะนั้น เมื่อคนเสพสุราเป็นอาภิน สุรานั้นย่อม
ทำชนมัส ให้กลายเป็นชนมันเปลว อันไม่อาจทำกิจเห็นข
เข้าและยึดออกเหมือนชนมัส เหตุทั้งนั้นเขาจึงชักถามข้อ
คนเสพสุรាយคนอื่นก็มี แต่อื่นนั้นไม่มันและไม่แข็ง
แรง ชอนใช้ชอนไกล ชนมัสกลายเป็นชนมันเปลว
เอง หายใจหอบและเหนื่อยนั้น ก็เป็นเพราะโทษชนมัน
เปลวหนาจนเยือกกับเนื้อหัวใจให้อ่อนกำลัง ไม่ฉีกโลหิต
ไปทั่วสรรพางค์กายได้เหมือนอย่างปกติ หนักเข้าหัวใจก็
ต้องหยุด คนนั้นหายใจไม่ออกก็ตายกัน ชอนไม่ควรไว
ใจว่าสบายจึงอื่นจน

ข้อที่ว่าเมื่อยชยเส้นสายตึงแน่นเสียบคนนั้น ก็เป็นเพราะ
 สุรานเองให้โทษ เมื่อโลหิตในลำเส้นเกินสะดวก เส้น
 สายก็แข็งปกติ คนก็สบาย ท่านกล่าวไว้ในตำราสรีรศาสตร์
 นั้นว่า หัวใจคือโลหิตให้เดินไปทางลำเส้นทั่วสรรพางค์กาย
 และโลหิตนั้นย่อมเลี้ยงร่างกายให้เป็นอยู่ คล้ายที่ออกก็จะ
 ไล่สัมผัสเต็มทุก ๆ นั่นคือหัวใจคือโลหิตนั้นเอง หัวใจและ
 เส้นโลหิตเหล่านั้นมีเส้นประสาทควบคุมอยู่ทุกแห่งไป เส้น
 ประสาทนั้นคอยทำให้หัวใจเต้นแค่พอที่ เหมือนลูกตุ้มคอย
 ถ่วงไว้ ไม่ปล่อยให้หัวใจเกินเร็วเกินกว่ากำหนดไป ฉะนั้น
 และเส้นประสาทนั้นกับเส้นโลหิตไว้ไม่ให้เหี่ยยกออกในที่บาง
 แห่ง ไม่ให้ซบเข้าในที่บางแห่ง เช่นนี้ จะให้โลหิต
 ไหว้ได้มากบ้างน้อยบ้างในทีควรจะเป็นเช่นนั้น เมื่อคนเสพสุรา
 เข้าไป สุรานั้นทำเส้นประสาทให้มัน ไม่อาจกระทำอะไรเป็น
 ปกติ เส้นโลหิตก็ไม่อยู่ตามที่ แต่นั้นโลหิตก็เกินไม่
 สม่ำเสมอ เขาจึงรู้สึกเมื่อยชยเส้นสายตึงหรือแน่นเสียบ
 บางคนเสพสุราเข้าไปแล้วมีผิวน้ำแดง ย่อมเป็นด้วยเหตุ
 นั้นเอง

ข้อที่ว่ากินอาหารไม่ไค้และมักจะอ้วนนั้น ก็เป็นเพราะ
 โทษสุราเหมือนกัน ในตำราสรีรศาสตร์นั้นท่านกล่าวว่ากะเพาะ
 อาหารนั้นมีเส้นโลหิตเล็ก ๆ บาง ๆ ทั่วทั้งไป สำหรับดูด

รสอาหารที่ข่อยแล้วให้ชิมเข้าไปในโลหิตก็เกินไปเล็บบ้างกาย
และในกระเพาะนั้นมีน้ำกรรณชนิดหนึ่งสำหรับกัดอาหารให้ข่อย
เป็นน้ำที่เส้นโลหิตอาหารถูกเข้าไปได้ เมื่อคนกินสุราเข้าไป
สุรานั้นย่อมทำฤทธิ์ของน้ำกรรณนั้นให้อ่อนลง และทำผิวเส้น
โลหิตนั้นให้หยาบเข้า แต่กระเพาะก็เสียบ อาหารที่บริโภค
เข้าไปก็ไม่ย่อยด้วยก็ ชักยุบเน่าทำให้เกิดลมพิษของหนึ่ง
ขึ้นในกระเพาะ เพื่อดันมาทางช่องที่อาหารลงไป ทำคอแห้ง
สิ้นเป็นผ้า เขาจึงเบื่ออาหารไม่อยากบริโภค และบริโภค
ก็ไม่อร่อย กลืนไม่ค่อยลง มักจะอืด และอาหารที่ตกลงไป
ก็เป็นเช่นนั้นอีก ทว่าโทษร้ายขึ้น เขาคิดจะแก้ทางหนึ่งเสพสุรา
ซ้ำเติม สุรานั้นก็กัดผิวที่เส้นให้เขาวิรุฬอาหาร และแหวก
ลมพิษนำอาหารลงไปถึงกระเพาะแต่ก็ทำโทษร้ายขึ้นในกระเพาะ
ถึงกล้วแล้วอีก คนมักจะเข้าใจไปว่าสุราทำให้กินอาหารได้
แต่เป็นเช่นนั้นแล วิชิตวิทยาของแพทย์ใช้ถ่ายยาชำระกระเพาะ
ให้ปราศจากโทษ นี่เป็นทางที่ถูกต้อง

ข้อที่ว่าอ่อนเพลียไม่มีแรงนั้น ก็ไม่ใช่เพราะเหตุอื่น
สุราเองทำให้เป็นเช่นนั้น อาหารที่ตกลงไปในกระเพาะ
อาหาร น้ำกรรณละลายให้ข่อยเป็นน้ำแล้ว เส้นโลหิตใน
นั้นย่อมถูกรสให้ชิมเข้าไปในโลหิตก็เกินไปตามลำเส้นเล็บบ้าง

ร่างกายทั่วไป คนจึงได้มีแรง ของที่รักว่าเป็นอาหารย่อม
 เป็นคุณแก่ร่างกายเช่นนั้น ส่วนสุรานั้นเป็นยาพิษให้โทษแก่
 ร่างกายคงกล่าวแล้วในหนหลัง หาใช่อาหารไม่ เมื่อซึม
 เข้าไปปนกับโลหิต กลัวยำโลหิตก็เป็นคุณแก่ร่างกายให้
 พลอยเสียไปด้วย คนเสพสุรามักจะเห็นว่าสุราเกิดจากของ
 ที่เป็นอาหาร มีคึกคักแห่งอาหาร กินไม่มีโทษ ความเข้าใจ
 กันนี้ผิดแท้ ตามธรรมชาติเป็นเอง ของอย่างหนึ่งย่อมแปรเป็น
 อย่างหนึ่งไปได้ อาหารบูดเน่าย่อมเป็นอุทธารณ์ให้เขาเห็น
 ชัด แต่แรกของมันก็เป็นอย่างนี้ก็เป็นคุณแก่ร่างกาย ภายหลังล่วงเวลา
 กลัวยำให้เสียท้อง เป็นของกินไม่ได้ เพราะสุราทำโลหิต
 ให้เสียรสไม่อาจเลี้ยงร่างกายเต็มเท่า คนเสพสุราจึงอ่อน
 เพลี้ยไม่มีแรง แต่มักจะเข้าใจว่าสุราเป็นของแก้อ่อนเพลี้ย
 หรือทำให้มีแรงขึ้น เหตุนี้ชักนำให้เขาเข้าใจผิดนั้นดังนี้ เมื่อ
 เขากินสุราเข้าไป สุราเป็นยาพิษย่อมทำเส้นประสาทให้
 ชา จึงไม่รู้รู้สึกอาการอ่อนเพลี้ย ถึงกับสุราเข้าไปแล้วหาย
 ชักหายเมื่อยก็เช่นเดียวกัน อีกประการหนึ่งสุรานั้นย่อมขับ
 โลหิตให้เกินเร็วไปพักหนึ่งซึ่งทำให้รู้สึกว่ามีแรง ช้อนหา
 ใ้กล่าวถึงไม่ เปรียบเหมือนคนจีนมาขับไปจนมาเห็นชอบแล้ว
 วังช้า คนอยากจะให้มันวิ่งเร็วเข้าก็ตีด้วยแส้ มาเจ็บเข้า
 ถ่วงเร็วเข้าพักหนึ่งแล้วก็วิ่งอีก คนทำเช่นนั้นบ่อยๆ มา

กั้วงลาเข้าทกท เพราะขอทมาวังเร็วเขานันมีโตมกากลางอน
 เพิ่มเคิม เป็นแต่ใช้กำลังที่ยังเหลือให้หนักเข้าเท่านั้น ขอน
 และฉนไก ผู้เสพสุราหวัระให้มั่งแรงและเสพสุราเข้าเข้าไป
 กัฉนนั้น มีเรื่องเล่าว่า ถ้าขึ้นลำหนึ่งออกจากท่าเรือแห่งหนึ่ง
 เพื่อจะไปสู่ท่าเรืออีกแห่งหนึ่ง เรือวิ่งกลางทะเล คนในนั้น
 ต้องผลัดกันสับน้ำออกทิ้งกลางวันกลางคืนไม่ให้หยุด นายเรือ
 เห็นคนเห็นคเห็นอยเมื่อยลำ ปรารภจะให้เราแข็งแรงขึ้น ใต้
 แรกสุราให้เขากิน คนกินสุราเข้าไปยิ่งอ่อนเข้าทำงานไม่ออก
 ทน จนนายเรือได้ความคิดเลิกแรกสุราเสีย แรกอาหาร
 ให้กินอ้มหน้า เขากินไค้นอนหลับก็มีแรงทำงานจนเรือรอด
 มาถึงท่าที่ประสงค์นั้นไค้

ข้อที่ว่าอนไม่ค้อยหลับนั้น ก็มีสุราเป็นเหตุอีก และ
 ในเวลาที่คนนอนหลับสบาย หัวใจเต้นช้าลงกว่าเมื่อก่อน หาย
 ใจเนือยลง โลหิตเกิดขึ้นคัระน้อย สุราทำอันตรายแก่
 ข้อเหล่านี้ทั้งหมค เมื่อเขาคิมเข้าไปสูรานนี้ย่อมทำแต่เพียง
 ให้เส้นประสาทมันพอไม่ให้รู้สึกตัวเท่านั้น หาใช้หลับสบาย
 ไม่ เมื่อคนจนเขาจึงอ่อนเพลียหรือไม่สบาย ไม่เหมือน
 คนนอนหลับสนิท คนจนแ่มใสและรู้สึกมีแรงฉนั้น

คนมักจะเข้าใจว่าสุราแก้หนาวไค้ ข้อนั้นเป็นเพราะทำ
 เส้นประสาทให้มัน และขับโลหิตให้ช่านไปทุกหนแห่งเท่านั้น

ครบถ้วนอยู่แล้ว กลับทำให้เทโธซากุในกายห้อยลงเสีย
อีก อันของที่จะแก้หนาวย่อมเย็นของทำให้เทโธซากุแรงขึ้น
ส่วนสุราหาเป็นเช่นนั้นไม่ ลองดูด้วยปรอทก็รู้ได้ว่า เมื่อ
ดื่มสุราเข้าไปแล้วถึงรู้สึกละหายหนาวและอุ่นขึ้น แต่เทโธซากุ
ห้อยลง ทั้งนี้แล คนเสพสุราจึงเป็นผู้ไม่ออกทนต่อหนาว
ที่ถึงกับเปลือยตัวก็มี ต้องส่ายหาของแก้ เห็นแต่สุราก็ยัง
ดื่มเข้าไป ถ้าเขาจะใช้พริกแกงหรือพริกไทยปั่นละลายน้ำ
ร้อนหรือน้ำชาที่กำลงร้อน ที่สูกน้ำร้อนเท่านั้นยังระคายกว่า

อนึ่งเขามักจะใช้สุราเป็นกระสายยาสำหรับแก้โรคบาง
อย่าง มีทางจะเป็นประโยชน์ได้แต่ในเมื่อโรคนั้นจะต้อง
แก้ไขด้วยทำให้เส้นประสาทมันแต่เพียงบางครั้ง ถ้าใช้พริ
งแกงก็มักจะทอนกำลังคนไข้ลง กลับให้โทษเสียอีก

ข้อนี้พรรณนามาбыคยาว เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าน้ำเมาเป็น
เหตุเกิดโรคได้อย่างไร และยังทำให้เกิดโรคอื่นได้อีกเป็น
หลายประการ สงเคราะห์เข้าในสถานที่ ๓ นี้ทั้งนั้น

๕ ข้อเสียที่ทักไว้ว่าเป็นศรีของคน ทำให้เขาให้เป็นทนต์ม
นยิดิธของประชุมชน และอุดหนุนทางเลียงชีพของเขาให้เป็น
ไปสะดวก ข้อเสียนี้เรียกว่าจะอบรมชนได้ก็ค้องประพฤติกความ
ก็มาช้านาน จนคนทั้งหลายเห็นว่าความประพฤติเช่นนั้นเป็น

ปกติมารยาทของเขา ใช่ว่าทำก็ไปพักหนึ่งเขาจะสรรเสริญ
ก็หาไม่ และข้อเสียก็มีแล้วและจะเสียไปง่ายนัก เช่นคน
ผู้เคยทำความดีมีผู้นิยมนับถือ ไม่รักยาช้อและจะประพฤติ
ไม่ก็ มีผู้ผู้เห็นแม้สักคราวหนึ่งก็จะไ้ความนิทาเสียข้อ
เสีย และคนทั้งหลายก็จะสนับน้อมนับถือ นับเข้าในคำว่าความ
ดีทำยากความชั่วทำง่าย ทั้งนี้ คนเมาสฺราไม่มีสติอารมณ์พอ
จะระวังความประพฤติของตัว ความชั่วอาวเห็นเป็นปกติแล้ว
และทำก็ไ้ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะมิแต่ผู้ติเตียน หากจะทำ
ความดีไว้มากก็ไ้ชื่อว่าดีงามความดีนั้นเสีย เคยไ้ความ
สรรเสริญก็จะกลับไ้ความติเตียน

๕ ใจของคนปกติมีสติเป็นผู้ควบคุม จึงรู้รักว่าอย่าง
นั้นถูก อย่างนั้นผิด อย่างนั้นควรประพฤติ อย่างนั้นไม่ควร
ประพฤติ จึงนำเขาให้ดำเนินในทางที่ถูก เปรียบเหมือนม้า
เทียมมรดมีสารดีเป็นผู้ควบคุม บ่อมลากรถไปโคยระเบียบฉะนั้น
ในเวลาทีสารดีเฉลอไม่คอยควบคุมอยู่ ม้าบางตัวถ้าพองลาก
รถวิ่งไปแกล้งพัง โคนโน้นโคนนี้วิ่งไปตามทางไม่เป็นระเบียบ
ใจก็เช่นเดียวกัน ปราศจากสติกำกับอยู่ด้วยแล้วก็มักจะนำคน
ให้ประพฤติผิดไปต่างๆ คนเสพสุราเมาแล้วบ่อมเสียสติ ใจ
ไม่มีสติควบคุม จึงนำเขาให้ประพฤติมารยาทน่าอศสูมีประการ
ต่างๆ อันคนปกติจะพึงประพฤติมิไ้

๖ เขาวน คือความนึกที่แล่นไป ของคนนั้นๆ ย่อม
 ว่องไวบ้างเนือยบ้างมาแต่กำเนิด ถึงอย่างนั้นยังมีอุปนิสัย
 ให้ก็ขึ้นหรือเสียดลงกว่าเดิมไ้ค่อยๆ อุปนิสัยทำให้ก็ขึ้นนั้น คือ หมั่น
 คิดโน่นคิดนี่จนได้ความแตกฉาน พ้นเกินเป็นที่เพาะปลูกชอบ
 ให้คนพบ คือเป็นนาดีชอบให้โล เป็นไร่ดีชอบให้พรวน
 เป็นสวนดีชอบให้ฟัน ปลูกเพาะพืชจึงจะมีผลไ้พลูปลี ไ้ไหนก็
 ชอบให้ฟันเหมือนกัน คือหมั่นคิดกิจการต่างๆ ได้ความแตก
 ฉานกว้างขวางออกไปทุกที เมื่อมีสิ่งที่จะพึงทำก็ทำไว้ไ้โดย
 ว่องไวสำเร็จเป็นผลไ้พลูปลีทั้งมุ่งหมาย ส่วนอุปนิสัยทำให้เสียด
 ลงนั้น ก็คือความไม่พอใจใคร่ครองอะไร เมื่อมีความคิดแต่
 ไม่ไ้มันก็เนือยไป ซ่อนเป็นจรรวมศา มีพร้าไม่ไ้ก็คิด
 เครื่องจักรไม่หมั่นเบ็ดให้เดินก็ฝืด ร่างกายไม่ไ้ก็ชักไม่
 คล่องแคล่วเหมือนกัน ไ้แต่เท่านั้น เหตุต่างๆ อันทำ
 มีตลอดก็คือก้อนมันในสมอให้พิการ ก็ทำให้เขาวนเนือย
 ลงไ้ ซ่อนพึงสาออกด้วยคนเสพสุราเป็นอาชัณ สุรานี้ย่อม
 ทำมีตลอดไ้มัน เขาวนของเขาจึงเนือย ในคัมภีร์
 ศาสตร์ท่านแสดงว่า มีตลอดเป็นวัตถุแห่งนมัส คือไ้
 ะรู้ สักหรือนึกอะไรก็ทำนั้น ท่านองเก็บไว้กับคนโบราณ เมื่อ
 ครึ่งมนุษย์ยังไม่เจริญกับวิชาศรัทธาศาสตร์ คากเห็นว่ารู้ สักหรือ
 นึกที่หยุดกับ เมื่อคนเสพสุราเข้าไปในชั้นแรก สุราขับไล่ทิศ

ให้ชานขึ้นไปถึงมัตถลุงค์มากเกินประมาณ ทำให้เขา^๕นึก
อะไรๆผ่านไปพักหนึ่ง แต่ไม่รู้ตัว คือปราศจากสติ จึงมัก
ระก๋อวิวิาทหรือทำร้ายเขา และประพฤติกิ^๕มารบาทอันน่าอดสูที่
คนปกติไม่ทำไ้^๕ กังแสด^๕งแล้วในสถานที่ ๒ และที่ ๔ เมื่อ
มัตถลุงค์ต้องฤทธิสุรามันเสียแล้ว แต่พอโลหิตช้อนลง เขาว^๕น
ก็เอนอ^๕ยไปตามกัน เขาจึงมีความกึก^๕พันเพื่อน^๕ผิดไปจากเดิม

มี^๕คนเป็นอันมากลงเห็นโทษแห่งการเสพสุรา^๕นตีก หรือ
เมาร^๕นมี^๕อาการผิดจากปกติ เสพเป็นครั้งเป็นคราวไม่ถึงเม^๕า
เขาเห็นไม่เป็นอะไร คุย^๕เหมือนไม่มีใครอยากระ^๕คึกสุราหรือ
เป็นคนเมามาแต่แรก แต่หลายคน เพราะโทษที่ไม่สำรวม
ก็^๕อเสียว่าไม่เป็นอะไร เสพคราวละเล็กน้อย^๕เื่องๆ ไป ทว^๕
จน^๕ถึง^๕จน^๕โคย^๕ลำบาก ก็^๕คิดไม่ทัน^๕รู้ตัว จรร^๕มคาน้ำ^๕เมา เหมือน
กับ^๕ของมี^๕พิษอย่าง^๕อื่น^๕ อัน^๕เช่น^๕เครือง^๕มัน^๕เมา บ่อ^๕มมี^๕ฤทธิ^๕ทำ
คน^๕ผู้^๕เสพ^๕ให้^๕คิด ข^๕ยาก^๕มัน^๕ร่ำ^๕ไป^๕ไม่^๕รู้^๕รัก^๕อ^๕ม^๕รู้^๕รัก^๕เชิ^๕ ไม่^๕เป็น^๕แต่
เพียง^๕ทำ^๕ให้^๕อ^๕ยาก^๕ย่อย^๕ๆ ทำ^๕ให้^๕ต้อง^๕ทว^๕มาก^๕จน^๕และ^๕แรร^๕จน^๕ทุก^๕ที่
คน^๕เคย^๕เสพ^๕สุรา^๕เข้^๕มแล้ว^๕เสพ^๕สุรา^๕อ^๕นลง หรือ^๕เคย^๕เสพ^๕คราว^๕ละ
มาก^๕ๆ แล้ว^๕เสพ^๕แต่^๕น้อย^๕ จึง^๕ระ^๕ง^๕ย^๕ความ^๕อยาก^๕ไม่^๕ไ้^๕ กัง^๕น^๕แล
คน^๕ก็^๕คิด^๕ไม่^๕รู้^๕ตัว ก^๕ว่า^๕จะ^๕รู้^๕ส^๕ไ^๕ไหน^๕ละ^๕ก็^๕ก^๕เสีย^๕เค้^๕ม^๕ง^๕อม^๕แล้ว^๕ ยาก^๕
ที่^๕ระ^๕ละ^๕ไ้^๕ ร่าง^๕กาย^๕เล้า^๕ก็^๕พิการ^๕เสีย^๕แล้ว^๕ เพราะ^๕ทน^๕ความ^๕
อยาก^๕ไม่^๕ไหว^๕มั้ง^๕ เพราะ^๕สำคัญ^๕ผิด^๕ยัง^๕ ไม่^๕ผา^๕ส^๕ก^๕เข้า^๕ก็^๕ช้า

เสฟอีกเสมอๆไป ใครจะบอกได้ ถ้าไม่เลิกเสียด้วยประการ
ทั้งปวง แต่คนผู้บอกได้แล้วทั้งหลายบริวารเจ้าหนเคี้ยว ยัง
อยากอีก ถ้าหนไม่ไหวก็ต้องกลับเป็นคนตึกสุราอีก น้ำเมา
เป็นของติดง่ายละก็ยากจะเลิก ผู้เห็นโทษแห่งความติดและ
ความเมาไม่ปรารถนาจะให้ มีแก่ตน ควรเป็นผู้สำรวจด้วยดี
ในการคมน้ำเมา อย่าเชื่อใจว่าไม่เป็นอะไร

น้ำเมาที่เห็นในโภชนาหาร เพื่อยะแก้กลิ่นคาวหรือช
กลิ่นชुरส ถ้าสักกลิ่นรสของมันไม่ปรากฏ เรียกว่าเป็นอิทธิ
ทวีก ผู้บริโภคของนั้นไม่ต้องโทษฝ่ายพระศาสนา แต่ทั้ง
นั้นนักปราชญ์บางท่านยังกล่าวว่าบริโภคไม่ดี ผู้บริโภคเคย
ติดสุราและบอกได้แล้ว อาทวนให้อาบน้ำขึ้นมาก็ได้
ของเช่นนี้ถ้าจะให้หมกโทษพึงตั้งไฟให้ร้อนพอรสเมาขึ้นเป็นไอ
ไปเสียบหมก

อนึ่งของที่มีรสมีกลิ่นมีรสคือน้ำเมา แต่หาใช้น้ำเมา
ไม่ เป็นของอนุญาตให้บริโภคได้ ไม่มีโทษฝ่ายพระศาสนา
ขึ้นพึงเห็นอุทกธาตุในน้ำดื่ม ตามธรรมชาติมีรสหลายอย่าง
ทั้งอากาศแปรไปตามเวลา เช่นรสหวานเจือน้ำพอสมส่วน
แปรเป็นรสเมาก็ไออบ และรสเมานั้นถ้าระคนปนอยู่ในน้ำ
นั้น และปล่อยให้ ผังอากาศต่อไปอีก ย่อมแปรเป็นน้ำดื่ม
ที่มีรสเปรี้ยวพ้นจากความเป็นของเมา รสเมาท่างจากรสหวาน

ของเดิมฉันใด น้ำส้มก็ต่างหากรสเฒ่าฉันนั้น ถึงน้ำส้มเล้า
ก็เหมือนกัน ถ้าปล่อยไว้อย่างนั้นก็ย่อมแปรไปอีกหมดรสเปรี้ยว
เมื่อนำเอ๋ยไปหมกก็เหลือแต่ผงตะกอนสกปรกๆ พืชเป็นของ
เกิดมาแต่ดินน้ำอากาศแล้วก็กลับเป็นดินน้ำอากาศไปตามเดิม

เมื่อเพ่งความดำรวมรากของไม้เฒ่าอันเป็นเหตุเสียความ
ผาสุกแห่งร่างกายและเสียความก็เป็นใหญ่ ผัน กัญชา และ
ของเฒ่าอย่างออกนอกหม้ออาหารเช่นกัน ก็ควรจักอนุโลมเข้าเป็น
ของที่ห้ามในสิกขาบทคำรบห้านี้ เมื่อครั้งพุทธกาล ของ
เหล่านั้นยังไม่มีใครรู้จักใช้ในประเทศนั้น จึงมีคำมีคำกล่าว
ถึง แต่ข้อสำหรับคักสันที่พระบรมศาสดาทรงวางไว้เป็นแบบ
เรียกมหาปเทศมีว่า สิ่งใดที่พระองค์ไม่ได้ทรงห้ามไว้ ก็จักไม่
ได้ทรงอนุญาตไว้ก็จัก ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมข้างของไม่ควรก็เป็น
ไม่ควร ถ้าอนุโลมข้างของควรก็เป็นควร ทั้งนี้

ฉันนั้นเป็นอย่างแห่งพืชชนิดหนึ่งซึ่งขึ้นเป็นต้นชาติผักมี
กอกสดฐานเป็นกระบอกสีขาว เขาปลูกในประเทศอินเดีย
และประเทศอื่นเป็นมากกว่าที่อื่น ข้างนั้นออกจากผล ในเวลา
ยังไม่สุกเขาใช้กรรไกรให้ไหล แรกไหลออกมีสีขาวขุ่นนมน
แห่งเขาจึงว่า เป็นเนอฝนดิบ เป็นของแค้นแห่งที่เคียวไฟแล้ว
เป็นฝืนสุก เป็นของจันเหี่ยว และเขาประสะเอาแตรสให้

แรงจน ทำเป็นผงบ้างละลายเป็นน้ำบ้าง เรียกมอเพ็ชร์ก็มี
ยังเขาไปผสมกับของอื่นเรียกชื่อต่าง ๆ ออกไปอีกก็มี

ฉนั้น เป็นพวกยาพิษทำเส้นประสาทให้มัน และ
ทำคนผู้เสพให้ชักอเบากระเสพร่าไป ตามลักษณะแห่งของ
มันเมาทั้งหลาย แต่ในชั้นแรกไม่ทำพิษแรงร้ายถึงกับฆ่าเขา
ก็เขาเหมือนสุรา แต่ปลายมือให้โทษมากกว่าสุราก็เป็นได้

ฉนั้น พวกหมอเขาใช้เป็นของสำหรับวางยัตถุชเวชนา
อันดำริก เป็นต้นว่า เป็นโรคที่มีอาการเจ็บหรือปวดร้กน
เหลือทน แต่ก่อนให้สูบบ้างให้กินบ้าง ภายหลังใช้ฉีกเข้า
ไปในลายบ้าง เส้นประสาทต้องพิษฉนั้นที่ปนเข้าไปกับโลหิต
ก็มันไป คนไข้จึงคลายเจ็บคลายปวดสงบไปก็พักหนึ่ง พอ
มีช่องแก้ก็ขยายอันต่อไป

ผู้ไม่รู้เท่า สำคัญว่าฉนั้นเป็นของให้ कुछเสมอไป ก็
ใช้เป็นเครื่องบำรุงความสบาย ภายหลังก็คักงอมรันทงไม่
ไ้ก็มี หรือถ้าโรคชักเข้าคนไข้ไม่อาทรนทุกชเวชนา เจ็บ
หรือปวดจนมาเมื่อใดก็เสพฉนั้นเมื่อนั้น กว่าจะหายเจ็บคลาย
เป็นคนตึกไปก็มี เช่นนั้นเป็นอันมาก ทั้งนั้นและฉนั้นเป็น
ของใช้เสพเพื่อวางยัตถุชเวชนาความอเบากระวนกระวาย ผิดจากมุ่งหมาย
เกินอีกชั้นหนึ่ง

ความเสพฉนั้นในชั้นหลังนี้ มีโทษเป็นอันมาก บ่นกล่าว

เป็น ๔ สถาน (๑) เป็นเหตุเสียความสำราญแห่งร่างกาย
(๒) เป็นเหตุเสียทรัพย์ (๓) เป็นเหตุเสียความดี (๔) เป็น
เหตุเสียชื่อเสียง ไทยเหล่านี้ผู้เสพระไถ่รับยังข้างหย่อนบ้าง
ตามพนเพของเขา

๑ ผู้คนนั้น แรกๆ เสพ กุเหมือนจะให้คุณ เพราะ
เป็นของทำเส้นประสาทให้มัน รำยทุกขเวทนาไถ่ก็งักแล้ว
แล้ว ทำใจประกอบด้วยความทุกข์ร้อนหรือพลุ่งพล่านให้สงบ
นึกอะไรก็ให้เพลินไป นอนไม่หลับก็หลับ ผิดจากทุกข์
น้ำเมา แค่นั้นก็เข้า คราวนี้ทำให้เชื่อมสัมพันธ์กับผลอะไรไม่รู้สัก
ตัวก็ไถ่ ทำกะเพาะอาหารให้เสีย ชักให้เบื่ออาหาร ทำโลหิต
ให้เสียและเย็นอ่อน ชักให้แรงน้อย ทำมัตถลุงค์และเส้น
ประสาทให้มัน ชักให้เขวียนเสีย

๒ ผู้เสพนั้นจำจะต้องมีคำผ่นไว้ในบัญญัติข้อของตน ถ้า
เขาเป็นคนหาไถ่มากก็ไม่เป็นอะไร ถ้าเขาเป็นคนพอหาพอกิน
ไม่พุ่มเพอบ พอกินที่มีทรัพย์รับจ่ายหาอาหารและของจำเป็น
อย่างอื่นให้บริวารสักหน่อย ก็ต้องเล็ดลอดมาซื้อผ่นเสีย หรือ
พอจะเก็บทรัพย์ไว้ ไซ้เมื่อยามชกสนไถ่บ้าง ก็ต้องเอามาไซ้
เสียในอันไซ้ไถ่

๓ เพราะผ่นเป็นของทำมัตถลุงค์ให้มัน ใจของผู้เสพ
จึงอ่อนแอไม่อาจครองตัวเอง เขากระทบอะไรเขาก็เลื่อนไหล

รากความก็เสียบง่าย ๆ เป็นแค่เพียงระบึกความไม่ให้เขารู้ว่าตัว
 เสด็จผ่านเท่านั้น ก็พูดมูสาได้ ไม่เคยเป็นไร ไม่มีทรัพย์สินจะ
 ขโมยก็ไม่ต้องทำโจรกรรม เขาจะคงเป็นคนก็อยู่ได้ก็เพราะมี
 ทรัพย์สินเสด็จเสมอไป

๕ เพราะการเสด็จเป็นหนทางให้เสียคลอกถึงความก็
 ได้ทั้งกล่าวมาแล้ว ผู้เสด็จจะเป็นคนมีทรัพย์สินสำหรับ
 ไม่ถึงฉิบหาย ไม่ต้องทำลายความก็ ก็ยังไม่หายเป็นท
 ษะหมื่นของคนเป็นอันมาก ชื่อนี้เป็นเพราะเขาถนัดขยับไป
 อยู่ทางที่จะตกลงความเป็นคนเลวทรามได้จนเช่นนั้น ถ้า
 ไม่มีทรัพย์สินทานไว้

ขอผู้หวังความสุขสวัสดีแก่ตัว จงระหับกับแต่การเสด็จ
 สุกก็ตาม กินก็ตาม นอนก็ตาม ถ้ามีเหตุต้องไข้ ก็อย่าให้
 พรว้าเพรื่อ ให้เป็นแค่เพียงครั้งหนึ่งคราวเดียว หากไม่
 วิตกไม่ทันรู้ตัว ถ้าติดเข้าแล้วทั้งไต่ยากยิ่งเสียกว่าสุรา

กัญชานั้น เป็นไม้ต้นชาติผัก ปลูกกันชุมในประเทศ
 อินทโย ในประเทศนั้นก็ปลูกเหมือนกัน ใช้แต่ทรกยาสำหรับ
 แก้โรคที่ท้องทำให้เส้นประสาทมัน เช่นยาทำให้นอนหลับ
 เป็นพวกของมึนพิษทำให้ ติดยึดและมันเมา คนผู้ติดยาใช้สุข

กลืนอย่างยาสูบ ถูกอภัยภูฐานนั้น บ่อมทำมัตถดลงค์และเส้น
ประสาทให้เสีย ทาลาย เห็นอะไรผิดไปจากจริง เช่นเห็น
เชือกเป็นงู เห็นเขื่อนพังอะไรเขวไปจากจริง เช่นได้ยินเสียง
กลองเป็นเสียงบันหรือเสียงฟ้าร้อง นักรจะทำอะไรไปก็ยังไม่
ได้ ความคึกคักพื้นเพือน มักให้หว่ากกลัวไปต่างๆ หรือชักซึม
ไป มีอาการวิปลาสทั้งคนบ้า เป็นของไม่ควรเสพ

ยังของมันเมาอย่างอื่นอีกหลายประการ ให้โทษตาม
ฤทธิ์ของมัน แต่มีโทษใช้กันนั้น ไม่จำระนำมากล่าวในที่นี้
ให้เห็นซ้ำ ขอสรุปลงว่าเป็นของควรประหยัถ ในเมื่อจำเป็น
จะต้องใช้

วิธีที่คือความละเว้น

บุคคลผู้เว้นจากข้อห้ามในสิกขาบทห้าประการนั้น ได้
ชื่อว่าผู้มคธ อธิบายว่าผู้มคธก็กายวาจาสะอาดปราศจากโทษ
กิริยาที่ละเว้นนั้น มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็น ๓ ประการ
กล่าวโดยชื่อว่า สัมปัตตะวิธี ๑ สมาทานวิธี ๑ สมุญฺเฏ
วิธี ๑

๑ สัมปัตตะวิธีนั้น แปลว่าความละเว้นจากวัตถุอัน
ถึงเข้า ได้แก่ความเว้นของคนสามัญผู้ ไม่ได้ตั้งสัจจะปฏิญาณ
ว่าตนจะเว้นจากข้อนั้นๆ เป็นแต่วัตถุที่จะพึงล่วงมาถึงเข้าแต่ไม่
ทำ เช่น ได้ช่องอาชญาเขาก็ได้ ทำร้ายเขาก็ได้ เขาจะสู้
ไม่ได้ และจะไม่มีใครรู้ หรือของเขาอาจลักนำไปไม่ให้
ใครจับได้ หรือลูกเขาเมียเขาให้ทำ อาชญาสมัครรักใคร่
ไม่ให้พ่อแม่และผิวของเขาล่วงรู้ ได้ทั้งที่อาจกล่าวกลับจริง
เป็นเท็จ ไม่ให้เขาจับได้ มีทรัพย์สินพอจะซื้อสุรายาฝิ่นเสพ
ไม่ถึงกับจะต้องฉิบหายหรือเสียคนเพราะเหตุนั้น แต่บุคคลนั้น
พิจารณาเห็นการที่ทำดังนั้นไม่สมควรแก่ตนโดยชาติ ตระกูล
ยศศักดิ์ ทรัพย์สมบัติ บารมี หรือความรู้ หรือมีใจ
เมตตาปราณีคิดถึงเรายังเขายัง มีหิริคือความละอายแก่
ใจ มีโอศติย์ปะเคิฐเกรงกลัวจะได้ยาป หรือคิดเห็นประโยชน์
ในการเว้นอย่างอื่น ๆ อีก และเขาไม่กระทำความเห็นปานนั้น

คนสามัญเป็นอันมาก นอกจากพวกคนจำศีล เว้น
 ภัทรวาไปไม่ทำเลยก็มี เว้นภัทรวาเป็นสิ่งที่ ไม่ทำสิ่งโน้น แต่ทำ
 สิ่งนี้ก็มี เว้นภัทรวาเป็นชนิด กรรมหนักไม่ทำ ทำแต่กรรมเบา
 หรือไม่มีเหตุไม่ทำ ทำต่อเมื่อจำเป็นก็มี ความละเว้นของเขา
 แม้ไม่สม่ำเสมอทั้งนี้ ก็ยังเป็นถือว่าความประพฤติของบุคคล
 ผู้ไม่มีเจตนาถือเว้นเสียเลย เขาคังใจเว้นภัทรวาในส่วนใดและ
 ในขณะใด ก็เป็นวิวัคคิในส่วนนั้นในขณะนั้น เขาถ่วงใน
 ส่วนใดและขณะใด ก็เป็นบาปเป็นกรรมในส่วนนั้นในขณะ
 นั้น วิวัคคิชนิกน เป็นไปในขณะต่างๆ บ้างๆ หย่อนๆ ตาม
 เจตนาของบุคคลผู้ละเว้นนั้น ส่วนบุคคลผู้ไม่มีโอกาสจะทำ
 เช่นชะโหมบยังไม่ภัทรวาที่ ยังลักของเขาไม่ได้ ทั้งนี้ ไม่วัค
 เป็นวิวัคคิเลย

๒ สมาทานวิวัคคินั้น แปลว่าความละเว้นด้วยการถือ
 หรือเรียกทัฬหีศัพท์ว่าสมาทาน ภัทรวาความเว้นของพวกจำศีล
 มีประเภทต่างๆ เช่น ภิกษุ สามเณร ศฤทศัตถ์ผู้ถือบวช ชาย
 เรียกว่าปะชาว หญิงเรียกว่าชี อุบาสกอุบาสิกาสามัญ หรือ
 นักพรตจำพวกอื่นอีก คนพวกนี้ไม่เห็นแต่เว้นจากวัตถุอัน
 ถึงเข้า กวดยเห็นว่าไม่สมควรจะทำ เว้นด้วยการสมาทาน
 คือถือการไม่ล่วงข้อห้ามนั้นเป็นพรตกัวย

สมาทาน ภัทรวาที่เรียกว่าวัคคิปฏิบัติมาถือ กัวยการ

ถือเพศ เช่น ผู้เข้าไปบวชเป็นภิกษุสามเณร ก็ให้ชื่อว่า
สมาทานถือสิกขาบทสำหรับผู้ถือเพศเช่นนั้นก็มี กวกับการฉน
วาจาปฏินุญาต่อหน้าท่านผู้อื่นก็มี กวกับการตั้งสัจจะเพราะคน
ก็มี เช่นคฤหัสถ์ผู้จำศีลสมาทานอยู่ยั้ง และสมาทาน
นี้ไม่มีที่สุก เช่นบุตกลดทั้งใจระถือตลอดชีวิตก็มี มีที่สุกเพียง
ชั่วกาล เช่นบุตกลบวชเป็นภิกษุสามเณรแล้วลาสิกขาบทถือ
เพศเป็นคฤหัสถ์ก็ยังมี หรือเช่นคฤหัสถ์จำศีลเพราะในวัน
พระก็มี ผู้สมาทานล่วงข้อที่คนสมาทานถืออยู่นั้น ใ้เขา
ระเป็นแต่ผู้ประพฤตผิดข้อห้ามเท่านั้นห้ามไว้ เป็นอันใ้ชื่อ
ว่าเสียปฏินุญา หรือเสียความจริงใจของคนกวบ ความ
ถือของคนผู้สมาทาน ไม่เป็นการแก้พอสมเหตุสมผล เนื่อง
กวกับการถือสัจจะ จึงเป็นพรตกวบอดส่วนหนึ่ง

วิรตทั้งสองนั้น เป็นไปเหมาะแก่บุตกลผู้ละเว้นความภม
ของเขา แท้จริง ประชุมชนทังควมคุมอยู่เป็นหมู่กันนั้น มี
หน้าที่ต่าง ๆ กัน และอาศัยกันและกัน บ้างก็มีหน้าที่ทำการ
ปกครองป้องกันอาณาเขตต์และประชาชน แต่อันตราบภายใน
คอยห้ามไม่ให้คนทั้งหลายทำผิดละเมิดเบียดเบียนพิกันเอง แต่
อันตราบภายนอก อันจะมีมาแต่ข้าศึกศัตรูผู้ยกมาข้าย รักษา
ความสงบเรียบร้อยให้เป็นที่ไปเพื่อคนเหล่าอื่นใ้ ใ้โอกาสทำธุระ
หน้าที่ของตน บางพวกเป็นคนประกอบกิจในศาสนา กัง

อยู่ในสัมมาปฏิบัติด้วยตน และฝึกสอนคนอื่นให้นิยมในธรรม
ที่ชอบ ประพฤติสุรวินัยก็ในความสงบเรียบร้อย บ้างก็
เป็นครูฝึกสอนศิลปวิทยา ปลูกความรู้ความสามารถของคน
ทั้งหลายผู้จะประกอบกิจ บางพวกเป็นพาดิชทำการค้าขาย
หรือชวนชวนขายในการทำนาทำสวนทำไร่และกรอื่น ๆ อีก บ้าง
ประกอบหัตถกรรมทำของใช้ ที่สำเร็จด้วยฝีมือประการต่าง ๆ
สิ่งสมทรวิชัยพลุกเป็นอุปการะแก่ชีวิตและความสุขของคนทั้ง
ปวงให้บริบูรณ์ขึ้น บางพวกมีแต่ร่างกาย ก็เที่ยวรับจ้างให้
เขาใช้ เป็นกำลังยังการงานนั้น ๆ ให้สำเร็จ ถ้าพวกใด
พวกหนึ่งขาดไป พวกอื่นก็จะมิอันตรายหรืออยู่ไม่เป็นสุข ความ
มีอยู่พร้อมเพรียงกันทุกพวกนี้แล เป็นเหตุแห่งความอยู่ผาสุก
ของกันและกัน เหมือนเครื่องทัพพลสัมภาระอันประกอบดล
ควบคู่กันและกันจึงอยู่ได้เป็นเรือนถนอม

๓ สมมุติเหตุรวินัยนี้ แปลว่าความละเว้นด้วยศรัทธา
ได้แก่ความเว้นของพระอรหันต์ผู้มีปกติไม่ประพฤติดังข้อห้าม
เหล่านั้น จำเดิมแต่ท่านได้เป็นพระอรหันต์

คือห้าประการ เป็นวินัยในพระพุทธศาสนา สาธารณ
แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งสองฝ่าย ผู้ถือพระพุทธศาสนาจริง
แท้ บ่อมรักษายิ่งยิ่งหย่อนบ้างตามภูมิของเขา ฝ่ายผู้ไม่
รักษาสบายเลย จะเป็นไต่ ก็ที่สุดก็แต่เพียงผู้สรวเทวีญพระ
พุทธศาสนาเท่านั้น

เบญจกถยานธรรม

ในพระบาลีที่แสดงคุณของกถยานชนมีว่า เป็นผู้^๑มีศีล^๒
มีกถยานธรรม^๓ ทั้งนี้ เป็นคู่กัน^๔ ชื่อนี้ควรสันนิษฐานว่าผู้^๕
เว้นจากข้อห้ามทั้งห้าถึงกล่าวแล้วในหนหลัง^๖ ใ้^๗ชื่อว่าเป็น
ผู้^๘มีศีล^๙ และผู้^{๑๐}มีศีลนั้น^{๑๑} จะใ้^{๑๒}ชื่อว่ามีกถยานธรรมด้วย^{๑๓}
ทั่วทุกคนหาไม่^{๑๔} ต่างว่าคนมีศีลผู้หนึ่ง^{๑๕} มี^{๑๖}ไปทางเรือพบคน^{๑๗}
เรือล่มว่ายวน้ำอยู่^{๑๘} สมควรทูลอย่าง^{๑๙}ที่เขาจะต้องหยุดเรือ^{๒๐} และ
ช่วยคนนั้น^{๒๑}ให้พ้นอันตรายแก่ชีวิต^{๒๒} แต่เขาหาได้มีจิตกรุณา^{๒๓}
และทำดังนี้ไม่^{๒๔} และคนนั้น^{๒๕}ไม่ได้^{๒๖}ใครช่วยก็เม่น้ำตาย^{๒๗} เช่น
ศีลของเขา^{๒๘}ก็ไม่ขาด^{๒๙} แต่ปราศจากกรุณา^{๓๐} ยังเป็นที่น่าติเตียน^{๓๑}
เพราะส่วนนั้น^{๓๒} จะรู้^{๓๓}ว่าเขา^{๓๔}มีกถยานธรรม^{๓๕}ไม่ได้^{๓๖} ถ้าเขา^{๓๗}
เห็น^{๓๘}กันนั้นแล้ว^{๓๙} มี^{๔๐}กรุณา^{๔๑}เตือน^{๔๒}ให้หยุดช่วยคนนั้น^{๔๓}ให้พ้นอันตราย^{๔๔}
เช่น^{๔๕}นี้^{๔๖} จึงใ้^{๔๗}ชื่อว่ามีทั้งศีลมีทั้งกถยานธรรม^{๔๘} สมคำพระบาลี^{๔๙}
นั้น^{๕๐}

กถยานธรรมนั้น^{๕๑} แปลว่า^{๕๒} ธรรมอันงาม^{๕๓} กล่าวโดย
ความ^{๕๔}ก็คือข้อปฏิบัติ^{๕๕}พิเศษ^{๕๖}ยิ่งขึ้น^{๕๗}ไปกว่าศีล^{๕๘} ใ้^{๕๙}ในสิกขาบทนั้นๆ^{๖๐}
เอง^{๖๑} ในสิกขาบทที่^{๖๒}๑ เมตตากับกรุณา^{๖๓} ในสิกขาบทที่^{๖๔} ๒
สัมมาอาชีวะ^{๖๕} คือความเพียรเลี้ยงชีวิต^{๖๖}ในทางที่ชอบ^{๖๗} ในสิกขาบท
ที่^{๖๘} ๓ ความสำรวมในกาม^{๖๙} ในสิกขาบทที่^{๗๐} ๔ ความมีสติ^{๗๑}
ในสิกขาบทที่^{๗๒} ๕ ความมีสติระลึกรอบ^{๗๓}

กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ต้น

เมตตา ใ้แก่ความคิดปรารภณะให้เขาเป็นสุข คน
ได้สุขสำราญแล้ว ก็อยากให้ผู้^{อื่น}ได้บ้าง คุณ^{อื่น}เป็น
เหตุให้สัตว์^{อื่น}เกิดกุศลกันและกัน

ของที่เราเห็นอยู่รอบข้าง คือ วัช^{พืช}เป็น^{ที่}สำหรับประชุม
ชนได้บำเพ็ญกุศล^{การ}ต่าง^ๆ ตั้งแต่^{ต้น}แต่^{ต้น}อุปสมบทตลอด
มาถึง^{ได้}บิณฑบาต^{ที่}ทุ่ง^{นา}เพื่อกิน^{อาหาร}เป็น^{ที่}สุข เป็น^{ที่}ศึกษา^{การ}
พระศาสนา อันเป็น^{ที่}รับ^{แขก}แห่ง^{สัมมา}ปฏิ^{ปัตติ} โรงเรียน^{เป็น}
ที่^{สำหรับ}เด็ก^{ได้}เล่าเรียน^{วิชา}หา^{ความรู้} สำหรับ^{ตัว} เพื่อ^{เป็น}ถึง^{ใจ}
เครื่องมือ^{สำหรับ}ประ^{การ}กอบ^{การ}กิจ^{ที่}ต้อง^{ทำ}เมื่อ^{เป็น}ผู้^{ใหญ่}ขึ้น^{ใจ} โรง
เลี้ยง^{เด็ก}เป็น^{ที่}สำหรับ^{เลี้ยง}เด็ก^{กำพร้า}ไว้^{มา}ร^{ักษา}บิดา เป็น^{ที่}
อนา^{ถา}ไม่^{มี}ท^พง ศาลา^{เป็น}ที่^{สำหรับ}พัก^{อาศัย}ใน^{ระหว่าง}บ้าน^{ของ}
ผู้^{เดินทาง} สระ^{น้ำ}เป็น^{ที่}สำหรับ^{กิน}น้ำ^{และ}อา^{บน้ำ} ระวัง^{ความ}
กระ^{หาย}และ^{ความ}กระ^{วน}กระ^{วาย} บัง^{ถนน}สะพาน^{คลอง}และ
ของ^{อื่น}ที่^{สร้าง}ขึ้น^{เพื่อ}ประโยชน์^{สุข}แห่ง^{ประชุม}ชน แต่^{บรรดา}
มี^{ที่}สุข^{ที่}มุนี^{ที่}ตั้ง^{อยู่}ตาม^{ประ}ค[ุ]บ้าน^{ของ}ทั้ง^{ปวง}นี้^{ประ}ภา^คเม^{ตตา}
จิต^{ของ}ผู้^{สร้าง}เกิด^{ผู้}ปฏิ^{สัง}ข^{รณ}ต่อ^{มา} ผู้^{รักษา}ทำ^{นุ}บำรุง
ให้^{ตั้ง}อยู่^{ได้} ท่าน^{เหล่านั้น} อา^{คัย}สม^{มุ}ติ^{ที่}มี^{ประ}การ^{ต่าง}
เป็น^{ต้น}ว่า^{ถ้า}นัก^{บวช} ความ^{ดี}บ้าง ความ^{สามารถ}บ้าง แสง
หา^{ทรัพย์}ได้^{มาก}บ้างน้อย^{บ้าง} ได้^{บำรุง}คน^{และ}คน^{ที่}จะ^{ควร}

เลียงกให้เป็นสุขสำราญแล้ว คิดเผื่อแผ่ความสุขให้แก่ผู้อื่น
จึงได้มีวิภาครพย์ของตน ที่จะพึงทวงแทนเก็บไว้เพื่อประโยชน์
ตน สร้างปฏิสังขรณ์หรือทำนุบำรุงสถานนั้นๆ สำหรับผู้อื่น
ให้ได้รับประโยชน์บ้าง

การแสดงเมตตา เป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรกระทำ
คนเกิดมา แต่แรกก็ต้องอาศัยเมตตาจากท่านผู้อื่น จึง
มีชีวิตขึ้นมาได้ ในชั้นแรกมารดาบิดาเลี้ยงดูและฝึกปรือ
มาก่อน หรือคนกำพร้าไร้มารดาบิดา ก็มีผู้เมตตาตั้งอยู่ใน
ที่เป็นมารดาบิดาอนุเคราะห์ที่เช่นนั้นเหมือนกัน แต่นั่นพอเค็ย
ใหญ่ ไปอยู่ในสำนักครู ท่านก็คอยดูแลเอาใจใส่สั่งสอนให้
รู้วิชา ฝึกหัดธำมศัยและกิริยามารยาทให้เรียบร้อย แสดง
ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ สิ่งที่เป็นประโยชน์และมีโทษประโยชน์
เมื่อเจริญวัย ถึงเวลาประกอบกิจ ก็ยังได้รับเมตตาจิตต์
จากท่านผู้เป็นใหญ่ของตน และมีครูสหยาบอันตนมีธุระเกี่ยว
อยู่ด้วย ถ้าไม่ได้รับเมตตาจากท่านผู้อื่นเป็นลำดับมา ไหน
เลยจะสามารถทรงตนอยู่ได้ เมื่อตนเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ถึงเวลา
ที่จะต้องแสดงเมตตาแก่ผู้อื่นบ้าง ก็ควรทำ โลกทั้งอยู่ได้
ด้วยประการนี้เอง ผู้ใดถึงเวลาที่เขาคควรจะได้เมตตาจากตัว
เขาอยู่และหาเหตุจกซึ่งมิได้ แต่หาแสดงไม่ เช่นมีลูก

แล้วไม่เอาเป็นธุระเลี้ยงดูรักษา พยคนชักสนอกข้าวไม่มีระ
บริโภคมาถึงละเพราะหน้า และคนอาอยู่ แต่ทำให้ไม่ ผู้นั้น
ได้ชื่อว่าคนใจรัก เห็นแต่ประโยชน์ตัว มีหนี้ของโลกติดตัว
อยู่ เพราะได้รัยอุปการะของโลกมาก่อนแล้ว เมื่อถึงเวลา
เข้าข้างไม่คอยแทน

การที่มารดาบิดามีเมตตาในบุตรและเลี้ยงดูรักษานั้นเป็น
ธรรมภา มีทั่วไปตลอดถึงเก็บรักษาน เมตตาชนิดนี้เป็น
มาตามกำเนิด ไม่อสังขารอะไรนัก เมตตาในผู้ที่ไม่
ได้เกิดมาของ แต่ควรปรารถนา ชนิดนี้มีคุณอันพิเศษ ที่ระ
พึงอบรมขึ้นได้ ในสันดานของมนุษย์ ควรถือเป็นอุทาหรณ์
ในส่วนเมตตา แต่ครั้งโบราณ ถือการอนุเคราะห์แก่คนชักสน
ไม่มีอุบายหากิน สันความอาบ้ำยากหน้าพผู้อื่นเลี้ยงชีพ
ว่าเป็นมุขแห่งการแสดงเมตตาอันแท้ ชักนำให้ตั้งโรงงาน
บ้าง และให้ทานแก่บารกถนิพผู้มาขอถึงถิ่นหรือตามทางที่พบ
บ้าง ถือเป็นธรรมนิยมมา เมื่อมีการบำเพ็ญกุศล ก็ต้อง
มีการแจกทานคนชรา คนพิการและบารกถนิพบ้าง ทั้ง
ทานให้ คนจนมากด้วยกันที่ไม่อาจจะแจกให้ทั่วถึงแก่เขาบ้าง
ภายหลังลงมา การที่ถือว่า อนุเคราะห์แก่คนชักสนเป็นมุข
แห่งการแสดงเมตตาก็ยังนิยมกันอยู่ แต่มีความเห็นละเอียด
ออกไปว่า การอนุเคราะห์ต้องหวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับ

การแรกทานแก่คนขอทาน ไม่เป็นประโยชน์อันแก่ผู้รับ
 ไม่เปลืองผู้รับให้พ้นจากความยากจน และระงับความเหี้ยม
 ขูดผู้อื่นอีกได้ ข้าเป็นข้ารับให้คนนั้นเอง หรือคนอื่นผู้เก็บ
 ครั้น ไม่มีมานะที่จะทรงตัวของตัวเอง เมื่อเห็นอย่างอยู่ ละ
 การงานเสีย ขอมัวต้งเป็นคนขอทานง่าย ๆ ในการระ
 อนุเคราะห์คนพวกนี้ บางประเทศก็ใช้จัดเป็นโรงงานสำหรับ
 คนจนขึ้นไว้รับเลี้ยงคนจน แต่ก็ต้องให้ทำงานที่พอจะทำได้
 เว้นไว้แต่คนชราคนพิการผู้ไม่สามารถ และจัดตั้งโรงเรียน
 ผลึกเด็ก ๆ ให้มีความรู้ เป็นอุปนิสัยสำหรับเลี้ยงชีพที่ไม่
 ต้องเป็นคนขอทานเมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ส่วนวณิกชนนั้น ถึง
 คนในชั้นหลังก็ไม่คัดค้าน เหตุว่า ถึงจะฟังผู้เลี้ยงชีพ
 ก็ยังมีวิชาของตนจับประโคนให้เขาฟัง เป็นเครื่องคอยแทน
 บ้าง การอนุเคราะห์คนชกสน เป็นมุขแห่งการแสดงเมตตา
 จำเริญแก่โบราณมาจนทุกวันนี้

กรุณานั้น ใกล้เคียงความกตัญญูประราธนะให้เขาปราศจาก
 ทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่น ก็พลอยหวนใจไปกับด้วย
 คุณชื่อนี้ เป็นเหตุให้สัตว์คิดช่วยทุกข์ภัยของกันและกัน

กรมทหารบก กรมทหารเรือ กรมรักษาดินแดน ศาลที่พิจารณา
 อรรถคดี และโรงพยาบาลไซ้ เป็นต้น เหล่านี้ประกาศ
 พระมหากรุณาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครอง

การแสดงกรุณา เป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควร
 กระทำ ด้วยตัวเองก็เคยได้รับกรุณาจากท่านผู้อื่นมาแล้ว
 เป็นอันว่า เมื่อยังเล็ก บิภามารดาหรือท่านผู้เลี้ยงดู
 เลี้ยง ก็ได้คอยช่วยกันอันตรายต่างๆ ที่จะพบบ้าง ถ้าเจ็บ
 ไข้ ใจของท่านก็ห่วงไหวให้วิตกกลัวระคาย ขวนขวายหา
 หมอรักษาและเฝ้าพยาบาล ไม่เป็นอันกินอันนอน ที่สุดคน
 เป็นเด็กไม่รู้รักอะไร ไม่พอใจเรณินยาที่ชม ท่านก็ต้อง
 ปล่อยโยน หรือแม้จ้างให้กิน เมื่ออยู่ในสำนักอาจารย์ก็
 เหมือนกัน ท่านเองและพวกศิษย์ร่วมครู ก็เอาใจใส่รักษา
 พยาบาล หรือเมื่อมีครอบครัวแล้ว บุตรภรรยาที่เป็นธุระ
 และญาติมิตรก็มีรักใคร่ ช่วยหาบ่าข้าง หาอาหารข้าง มา
 ให้กิน หรือเมื่อมีทุกข์ขัดข้องอย่างอื่นเช่น เช่นถูกเพลิงไหม้เสีย
 ทรัพย์สินสมบัติเหลือแต่ตัว ก็ยังมีพวกพ้องนำสิ่งโน้นข้างสิ่งนี้ข้าง
 มาให้ ช่วยแก้ความอัคคี หรือมีทุกข์อื่นเช่น ก็ยังไต่ออก
 ปากขอให้คนโน้นข้างคนนั้นข้างช่วยแก้ไข และคนยังหวัง
 กรุณาที่นั้นของท่านผู้อื่นต่อไปในข้างหน้าอีก เมื่อถึงเวลา
 ที่จะแสดงแสดงกรุณาแก่ผู้อื่นเช่นนั้นเข้าบ้าง ก็ควรทำ ผู้ใด
 อาศัยอยู่ แต่หาแสดงไม่ เช่น เห็นคนเรือกมที่น้ำกลัว
 จะเป็นอันตรายถึงชีวิต และไม่ช่วยทั้งแสดงแล้วในหนหลัง
 หรือพบคนเจ็บไข้ตามทางไม่มีใครอุปถัมภ์ ผ่านไปก็ช่วยไม่

สมเพศและไม่ชวนชาวบออย่างหนึ่งอย่างใด ผู้ขึ้นไ้ชื่อว่าคุณ
โจคำ มีแต่เอาเปรียบโลก มีแต่หวังอุปการะของโลกข้างเก็บ
เมื่อถึงเวลาเข้าข้าง เฉยเสียไ้ไม่คอยแทน

การช่วยชีวิตคน เป็นที่นิยมกันว่า เป็นมอแห่งการ
แสดงกรุณา จนมีเป็นธรรมเนียมของประเทศที่รุ่งเรืองแล้ว
ว่า เรือที่เกินในทะเลก็ ในแม่น้ำก็ โคนเรืออื่นเป็น
อันตราย ต้องหยุดช่วยคนให้รอดก่อนจึงไปไ้ หรือเรือ
ถ้าชนพบเหตุเช่นนั้นเข้า ก็ต้องแวะช่วยเหมือนกัน ในบาง
ประเทศชาวเมืองผู้อยู่ริมทะเล เฝยสุนัขตัวใหญ่และฝึกหัดไว้
สำหรับช่วยคนตกน้ำในทะเล ที่สุดการสงครามของประเทศ
อันรุ่งเรืองแล้วที่เล็กไม่ไ้ ก็หันเข้าหาทางธรรม ไม่เหมือน
ครั้งโบราณ หรือคนชาวป่าประพฤติ จะทำร้ายกันถึงจะเพาะ
แก่คนผู้ถือศีลศรวาธุเจ้าสุ ไม่ทำร้ายแก่คนผู้มิไ้เกี่ยวข้อง
และทรัพย์สินมัยของเขา ถึงคนที่เข่นศัตรูเล่า ต้องอาวอุพิการ
ไม่สามารถจะต่อสู้ หรือยอมแพ้วางอาวอุเสีย ก็ไม่ทำร้าย
รับเชลยไปไ้ก็ไม่ว่า กลับเลี้ยงดูรักษาไว้ด้วยดี เป็นแต่
พรากไปไว้เสียในที่ไกลและคอยขังกัน เพื่อไม่ให้กลับมา
ทำสงครามต่อสู้อีก เมื่อเสร็จศึกแล้วก็ส่งไปคืนเคิม ไม่
ยึดไว้เป็นเชลยและใช้กรากดว่าเหมือนในกาลก่อน ยังการ

ที่ช่วยชีวิตมนุษย์ในอันตรายอย่างอื่นก็มีอีกเป็นอันมาก โลก
เจริญขึ้นเพียงใด กรุณาก็แผ่ออกไปเพียงนั้น

ธรรมเนยมนแผ่ออกไปแก่เกียรติฐานด้วย คนใจอ่อน
เมื่อเห็นเกียรติฐานที่เขาจะฆ่า มักมีกรุณาและขอปล่อย เป็น
การช่วยให้ออกชีวิต หรือเมื่อฆ่าเพื่อกุศลเพื่อสวัสดิภพ
แก่ตัว คนผู้ฆ่าเพื่อกุศลก็ควรที่จะต้องฆ่าเป็นอาหารปล่อย
เช่นปล่อย สุนัข เป็ด ไก่ ไข่ตามวัด หรือปล่อยปลาในน้ำ
ลึก เป็นคู่กับแรกทาน ครั้งโบราณพระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์
ได้มีประกาศห้ามไม่ให้ใครฆ่าสัตว์บางเหล่า มีเนื้อและนก
บางชนิดเป็นต้น เรียกว่าพระราชทานอภัยแก่สัตว์เหล่านั้น
ธรรมเนยมนที่แสดงเห็นในปรัชญาเช่นห้ามไม่ให้ใครฆ่าช้าง และ
ห้ามไม่ให้ฆ่าปลาเมื่อถึงหน้าไข่ในน้ำนั้น แต่เพราะเกียรติฐาน
บางเหล่า เป็นสัตว์ร้ายบ้าง เป็นสัตว์มีพิษบ้าง เป็น
สัตว์เบียดเบียนบ้าง และเป็นสัตว์มีเนื้อเป็นอาหารโดยมาก
ความช่วยชีวิตเกียรติฐาน จึงไม่เป็นที่ไปในทางแสดงกรุณา
การแสดงกรุณาแก่ผู้ควรได้รับเมื่อยามต้องการ เป็นกิจ
อันท่านผู้เป็นอริสรวะไม่ละเลย เคยมีเข็ญใจเล้าสรวะเสริญสืบๆ
มา เช่นพระอภัยราชกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร
ผู้ครองมคธประเทศ วันหนึ่งเสด็จออกไปพบเด็กอ่อนพึ่งคลอด
ใหม่ มีผู้นำไปทิ้งไว้ในทาง ยังเป็นอยู่ ทรงเก็บมาเลี้ยงไว้

จนเวรวิชัย ได้ศึกษาวิชาแพทย์ในสำนักท่านวิชาปาโมกข์
ณเมืองทักกสิลา ท่านนับว่าเป็นสถานที่พักสอนวิชาต่างๆ
เป็นอย่างดีในครั้งนั้นแล้ว ได้เป็นแพทย์หลวงของพระเจ้า
พิมพิสาร มีชื่อเสียงปรากฏสืบมา แพทย์ผู้นั้น คือ หมอ
ชิวโกมารภักดิ์ ผู้ได้ปฏิบัติหน้าที่ประจำพระองค์พระบรมศาสดา
และพระภิกษุสงฆ์ พวกหมอนับถือว่าเป็นครูหมอผู้หนึ่งมา
นานช้านาน อีกเรื่องหนึ่ง มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งแปลง
พระองค์มิให้ใครรู้จัก เสด็จเที่ยวไปในพระนครเพื่อฟังข่าว
กัณฑ์ร้ายต่างๆ โดยลำพังพระองค์ มีเด็กคนหนึ่งมาขอทาน
ทูลว่ามารกาเจ็บ ไม่มีเงินจะให้ค่าหมอ พระองค์จึงให้
พระราชทานเงินและสั่งเด็กนั้นให้ไปเรียกหมอ ส่วนพระองค์
เองก็เสด็จไปสู่น้ำของคนที่เจ็บ ตามทางที่วิ่งส่งตามเด็กไว้
เสด็จอยู่เพื่อนคนไข้พอควรเวลา และทรงพระอักษรสั่งพระ
ราชทานเงินไว้ อีกด้วย มารกาเด็กไม่รู้จัก สำคัญว่าหมอ
ที่บุตรไปหาได้มา ต่อเมื่อบุตรพาหมอมารถึง แลดูกระตายนั่น
จึงได้ทราบว่าเป็นท่านผู้นั้น คือพระเจ้าแผ่นดินของตน ท่านผู้นั้น
เป็นอิสสระ ย่อมมีอริยาบถสูงชันอยู่ด้วยเมตตากรุณา ถึงเล่า
มาเป็นตัวอย่างดังนี้

ความเมตตากรุณาแก่กันและกัน เป็นธรรมอันงามก็จริง
ถึงอย่างนั้น ผู้จะแสดงควรเป็นคนฉลาดในอุบาย ประโยชน์

จึงจะสำเร็จ ต่างว่าไปทางเรือและพบคนตกน้ำ คนว่ายน้ำ
 ไม่ขึ้น หรือเป็น แต่ไม่แข็งพอจะช่วยผู้อื่นในน้ำได้ ถ้า
 กระโดดลงไป ก็คงช่วยเขาไม่ได้ หรือบางทีจะเอาตัวรอด
 เองไม่ได้ บางทีเรือเล็ก ไม่พอคนจะขึ้นไว้ด้วยกันหนึ่ง ถ้า
 วัชระเรือ ๆ ก็ล้ม ไม่เป็นอันช่วย ข้าเป็นอันทราบแก่ตน
 และคนอื่นในลำเรืออีก อย่างนี้พึงเข้าใจว่าความสามารถ
 ไม่พอจะแสดงเมตตา ในปัญหาเช่นนั้น ต้องรู้จักผ่อนผัน ช่วย
 เห็นขวเรือกลม หรือไม้หรือสวะ ให้เขาอาศัยเกาะ หรือให้
 เกาะเรือทวนอยู่ และช่วยนำให้ ถึงฝั่ง หรือชวนขวายร้อง
 เรียกผู้อื่นให้ช่วยด้วย อีกประการหนึ่งเมื่อแสดงเมตตาการุณา
 แก่ผู้อื่น แต่เป็นเครื่องทำลายประโยชน์ของคนทั้งหลายอื่น
 เช่น เห็นเขาจับผู้ร้ายมา ก็ทำให้ผู้ร้ายรอดจากอาชญา
 แผ่นดิน และเข้าแบ่งชิงให้หลุดไปทั้งนี้ ถึงทำผู้ร้ายให้
 รอดภัยไปได้คราวหนึ่ง แต่ก็ได้ชื่อว่าทำผู้ร้ายนั้นให้หลุด
 ไปเที่ยวเบียดเบียนผู้คนทั้งหลายอีก และก็ริยาที่เขาแบ่งชิงจาก
 เจ้าหน้าทนน ก็เป็นการหมิ่นแผ่นดิน มีโทษตามกฎหมายอีก
 ซ้ำหนึ่ง อย่างนี้ควรเข้าใจว่าเป็นกิจไม่สมควรที่จะทำ ควรตั้ง
 อยู่ในอุเบกขา ถัดเสียว่า เขามีกรรมเป็นของเขา พระพุทธเจ้า
 ผู้ทรงพระมหากรุณาในสรรพสัตว์เป็นอย่างยิ่ง ยังทรงห้าม

ไม่ให้ภิกษุบวชโจว เพื่อระงับมิให้คนกระทำความผิดพลยเข้าไป
 บวชในพระศาสนา ความแสดงเมตตาการุณแก่คนหรือสัตว์
 ผู้ทำร้ายผู้อื่น ทั้งคำสัญญาที่โยราณาว่า เลี่ยงลูกเสียด
 หาระเซ และสอนระเซให้ว่าบ่น่า นับว่าเป็นข้อห้ามไม่ควรทำ
 การแสดงเมตตาการุณนี้ บุคคลประกอบให้ถูกที่แล้ว
 บ่มอำนวบผลอันดีให้แก่ผู้ประกอบ และผู้ไ้รับทำความ
 ปฏิบัติของผู้มีศีลให้งามขึ้น เหมือนกังเรือแหวนประกบหัว
 แหวนให้งามขึ้น ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า เป็นกัลยาณธรรมละอย่างๆ
 ในสิกขาบทที่กัน

กถาขณธรรมในสิกขาบทที่ ๒

สัมมาอาชีวะ นั้น ได้แก่ความเพียรเลี้ยงชีวิตในทางที่
ชอบ คุณชอบ อุคทุนผู้มีศีลให้สามารถรักษาศีลให้มั่นคง
แท้จริง ผู้มีศีล แม้เว้นการหาเลี้ยงชีวิตโดยอุบายที่ผิดแล้ว
แต่ไม่หมั่นประกอบการทำงานในทางที่ชอบ จะไถ่อะไรเป็นกำลัง
เลี้ยงชีวิตเสมอไป ถ้าอาศัยทรัพย์ที่มีอยู่เดิม ทรัพย์นั้น
เมื่อไม่มีของใหม่เพิ่มเติม ก็มิแต่จะสิ้นไปโดยส่วนเดียว
เหมือนยังมีแต่ทางน้ำไหลย่ำไปทางเดียว ก็มิแต่จะแห้งไป
ฉะนั้น เมื่อไม่มีทรัพย์สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงชีวิต ความยาก
จนชักสนับคั้นเข้า ก็ไม่อาจตั้งมั่นคงอยู่ได้ในศีล ที่สุด
จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ก็ด้วยความลำบากแสนเข็ญ คนมี
ศีลที่ยากจนลงโดยมากคน น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้เอง ถ้า
เขาหมั่นประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ได้ทรัพย์
มา ก็จะได้เป็นเครื่องใช้จ่ายเลี้ยงชีวิต ทั้งเป็นกำลังรักษา
สุจริตให้มั่นคงด้วย

และทางหาที่ชอบนั้น แม้เว้นมิฉลาดแล้ว ก็ยังต้อง
ประกอบด้วยกิริยาที่ประพฤตินั้นเป็นธรรมในการหาเลี้ยงชีวิต ข้อ
นี้พึงเห็นในกิจการ ในบุคคล และในวัตถุ ทั้งจะพรรณนา
ไปตามลำดับ

ความประพฤติเป็นธรรมในกิจการนั้น เช่นผู้ใดเป็น
ลูกจ้างก็ หรือได้รับผลประโยชน์เพราะทำกิจการอย่างใด
อย่างหนึ่งก็ ผู้นั้นย่อมทำการอันเป็นหน้าที่ของตนนั้นด้วย
ความซื่อสัตย์เอาใจใส่ และด้วยความตั้งใจให้การนั้น
สำเร็จด้วยดี และทำการเต็มเวลาที่กำหนดไว้สำหรับทำการ
มาเข้าก่อนกำหนด เลิกทีหลังกำหนด และในกำหนดที่
ทำการก็ไม่เบียดขี้ หลีกเลี่ยงภารกิจการงาน ทั้งนี้ ใ้ชื่อว่า
ประพฤติเป็นธรรมในกิจการ

ประพฤติเป็นธรรมในบุคคลนั้น เช่นบุคคลใดเป็นผู้
การ มีผู้อื่นเป็นลูกมีอยู่ใต้วงมือ ผู้นั้น เมื่อรับว่าจ้าง
ย่อมให้ตามสัญญา หรือตามแรงของเขา อีกอย่างหนึ่ง
เช่นผู้ขายของ เมื่อซื้อสินค้ามาขายแล้ว กำหนดว่าจะเอา
กำไรร้อยละเท่าไร แล้วและกำหนดราคาส่งของลงไว้ ผู้ใด
ผู้หนึ่งมาซื้อ เป็นผู้มีอำนาจก็ส่งก็ตาม เป็นคนสามัญ
ก็ตาม ก็ขายเท่าราคานั้นยังยั้งเสมอไป ไม่ประพฤติเป็น
คนเห็นแก่ได้ เช่นเห็นคนเซอะเซมา ไม่รู้ราคาส่งของ
ก็ผ่านขายแพงๆ ถ้าเห็นคนซื้อใจหวงเหวี่ยง ก็ขายตามตรง
ทั้งสิ้น ใ้ชื่อว่าประพฤติเป็นธรรมในบุคคล

ประพฤติเป็นธรรมในวัตถุนั้น เช่นคนขายของ ขายสิ่ง
อะไร เช่น นม เนย น้ำผึ้ง ขี้ผึ้ง เป็นต้น เป็นของแท้

หรือของปน ก็บอกตามตรง ไม่ขายของปนอย่างของแท้
 การขายของปลอมเช่นนั้น ไม่เป็นเพียงดวงให้ผู้ซื้อเสียทรัพย์
 เต็มราคา ยังหักประโยชน์ของผู้ซื้อให้เสียด้วย เช่นจะ
 ต้องการนำผืนแท้ไปทำบา ใ้หน้าผืนปนมา ทรัพย์ก็ต้องเสีย
 เท่าราคานำผืนแท้ และนำผืนปนนั้น ก็เป็นกระสาบยาไม่
 ค^๕ เหมอนนำผืนแท้ การขายของปนเช่นนั้น ในประเทศที่รุ่งเรือง
 แล้ว เขาคงขมขื่นแค้นใจ ให้มีหนังสือที่ภาษาชนะของนั้นไว้
 บอกให้ผู้ซื้อทราบความเป็นจริง เช่นเนยแท้ก็ให้บอกว่าเนย
 แท้ เนยปลอมทำด้วยไขมันของสัตว์ ก็ให้บอกว่าเนยปลอม
 อนึ่งของกินที่ล่วงเวลาเป็นของเสียแล้ว จะให้โทษแก่ผู้กิน
 ก็ไม่แต่งปลอมเป็นของดีขาย ขายของเช่นนั้นร้ายยิ่งกว่าข้าง
 กัน อาจทำให้ผู้กินให้เสียชีวิตหรือเจ็บไข้ได้ทุกข์ ขอน^๕ พง
 เห็นตัวอย่างในแกงที่ค้างคานบูดแล้วอุ่นขายอีก อีกอย่างหนึ่ง
 เช่นทำสัญญาว่าจะสร้างเรือน และมีกำหนดว่า จะใช้ของ
 วัสดุนั้นๆ ก็ทำตรงตามสัญญาไม่ยัก^๕ เบื้อง ไม่ผ่อนใช้ของ
 ชั้นที่สองแทนของชั้นที่หนึ่ง ทั้งนี้ ก็คือว่าประพฤติกเป็นธรรม
 ในวัตถุ

ผู้จะเลือกหาการงาน ควรเว้นการงานอันประ^๕ กอบด้วย
 โทษเสีย แม้เป็นอุบายจะได้ทรัพย์มาก เหตุที่ทรัพย์ที่เลิก
 เพราะการงานประ^๕ กอบด้วยโทษนั้น ไม่ยังประโยชน์ของทรัพย์

ให้สำเร็จเต็มที่ ถึงกล่าวแล้วในสิกขาบทที่สอง อีกข้อหนึ่ง
 การงานที่ต้องเสียเช่นการพระนั้น ก็ไม่ควรเลือก เหตุว่าพลาก
 ทำก็ฉิบหาย ถ้าได้ ทรัพย์นั้นก็ไม่ถาวร กวับเหตุสองประการ
 (๑) เป็นของไถ่มาง่าย ความเสียคายน้อย ง่ายง่าย ง่าย
 ไม่ใคร่อยู (๒) ความอยากไถ่ไม่มีที่สุด ไถ่มาแล้วก็
 คงอยากไถ่อีก เคยไถ่ในทางใด ก็คงหาในทางนั้นอีก เมื่อ
 ลงเล่นการพระนั้นไม่หยุด จะมีเวลาพลากทำลงสักคราวหนึ่ง
 ก็เป็นไถ่ เหตุทั้งนั้น ควรเลือกหาการงานที่จะต้องออกกำลัง
 ภายกำลังความกึกหรือออกทรัพย์ที่ให้ผู้หนึ่งรู้สึก ว่า ต้องลง
 ทุน เมื่อไถ่ทรัพย์มาจะได้รู้จักเสียค่าย ไม่ใช่สอยสุ่ย
 สุ่ยเสีย

และทรัพย์ที่ไถ่มาด้วยความหมั่นทำการงานนั้น จะ
 เจริญมั่งคั่งก็เพราะเจ้าของเอาใจใส่รักษาให้พ้นอันตรายต่าง ๆ
 ที่เกิดแก่เหตุภายใน คือตนเองหรือบุตรภรรยาใช้สอยให้
 สิ้นเสีย เพราะเหตุไม่จำเป็น และเกิดแก่เหตุภายนอก
 เช่นโจรนำไปเสีย หรือไฟเผาฉิบหาย เป็นต้น และเจ้าของ
 ง่ายง่ายใช้สอยแต่พอสมควร ไม่ฟุ่มเฟือยเกินกว่าที่ทำได้ หรือ
 เกินกว่าต้องการ และไม่เบียดกรอนถึงกับขอกอบยาก

ผู้ประกอบกิจการงาน พึงมีอุทิศสัจจะอย่างซื่อสัตย์ ใจซื่อ
 แมลงผึ้ง บินหาเกสรดอกไม้ นำมาที่ละน้อยๆ บังอาวระ

ทำน้ำผึ้งไว้เลี้ยงตัวและลูกน้อยไว้ตลอดฤดูหนาวทั้งการกวน
 กอดไม้ เมื่อเขาหมั่นทำการไถ่ทรัพย์สินมาจั้นจ่ายเลี้ยงตนและ
 ครอบครัวบ้าง เก็บไว้เพื่อเหตุการณ์ข้างหน้าบ้างเสมอไป
 ดั่งไม่มากแต่เพียงคราวละน้อยๆ ก็ระพอทำคนให้เป็นสุข
 สำราญ และไม่ต้องประจบการทวงวิธ เพราะความเลื่อง
 ชีวิตเขายั่งยืน เป็นอันรักษาคัดให้บริสุทธิ์ไว้
 กันแล้ว สัมมาอาชีวะเป็นคุณอุกหนุนคิดให้บริสุทธิ์มัน
 กะ จึงได้ชื่อว่า เป็นกัลยาณธรรมในลักษณะทั้งสอง

ภักตยานธรรมในสี่กษัตริย์ที่ ๓

ความสำรวมในกามนั้น ได้แก่กิริยาที่ระมัดระวังไม่ประพฤติกัมมมากในกาม คุณชั้นนี้ ส่องความบริสุทธิ์ผ่องใสของชาวหญิงให้กระจ่างแจ่มใส ชาวหญิงผู้เว้นจากกาเมศุมิฉาจารแล้ว แต่ยังประพฤติกัมมมากอยู่ในกาม ย่อมไม่มีสง่าราศี ตกอยู่ในมลทิน ไม่พ้นจากความทึบดำไป

ธรรมชั้นนี้ มีวิภาคตามเพศของคน ทั้งนี้ สัตถาสน์โคธ คือความสันโดษด้วยภรรยาของตน เป็นคุณสำหรับประภังชาวชาย ปกิวัตรเป็นคุณสำหรับประภังชาวหญิง

ชายที่ภรรยาแล้ว ก็มีความพอใจด้วยภรรยาของตน ช่วยกันหาเลี้ยงชีวิต เลี้ยงภักกันไปไม่ละทิ้ง ไม่ผูกสมักรักใคร่กับหญิงอื่นอีกต่อไป ทั้งนี้ ก็ชื่อว่าสันโดษด้วยภรรยาของตนเป็นอย่างดีดุจดุจักษ์

ในบ้านเมืองที่ กฎหมายยัง อนุญาตให้ชายมีภรรยาได้หลายคน ชายพอประสงค์ด้วยหญิงเท่าที่ตนกำลังถือเป็นภรรยา ไม่เที่ยวอภิมยด้วยหญิงอื่นที่ตนไม่ได้ตั้งใจจะถือเป็นภรรยา ถิ่นชื่อว่าสันโดษด้วยภรรยาของตนได้

ชายผู้ไม่สันโดษด้วยภรรยาของตน เที่ยวชุกชุกชกชกหญิงแพศยา ชั้นนี้ แม้ไม่เป็นกาเมศุมิฉาจาร ก็เป็นเหตุ

แห่งความเสื่อมเสียมีประการต่าง ๆ คือ (๑) ต้องเสียทรัพย์
เป็นค่าฆ่าเรอหญิงนั้นทุกคราวไป ทรัพย์ที่เสียไปนี้ ไม่ใช่
สำหรับทำอุปการะโยชฐานเมตตา ที่ได้ชื่อว่าเป็นอันง่ายด้วย
ก็ เป็นค่าปรับเพราะดูอำนาจแก่กิเลสตาม เป็นของไม่ควรจะ
เสีย (๒) หญิงแพศยาผู้ประพฤติดำล่อนในกาม ย่อม
เป็นบ่อเกิดแห่งโรคอันทำให้ร่างกายพิการไปต่าง ๆ เสีย
กำลัง ไม่แข็งแรง ที่สุดเสียชีวิต และโรคนี้ติดต่อกันได้ มี
บุตรภายหลังแต่นั้น เป็นคนมักมีโรค ไม่แข็งแรง (๓) ใกล้เคียง
ต่ออันตรายต่าง ๆ เพราะหญิงแพศยาย่อมผูกสมักรักกับ
ชายหลายคน ฝ่ายชายต่างคนก็จะเกิดหึงหวงเกียจกัน
กันจนเอง เป็นฐานะที่เขาจะเกิดวิวาทกันขึ้นแล้วและทำร้าย
แก่กัน สรรพโทษเหล่านี้มีมูลมาจากความไม่สันโดษด้วยภรรยา
ของคน ชายผู้มีภรรยาอยู่เบื่องาน มันยังรู้จักกันที่ด้วย
คู่ของมัน ไปไหนก็ไปด้วยกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน ช่วย
กันหาเลี้ยงตัวและลูกน้อย เห็นอย่างนั้นก็แล้ว ก็รังสันโทษ
ด้วยภรรยาของตน ช่วยกันหาเลี้ยงตัวและลูก เช่นนั้นก็ควรจะ
ได้สุขตามวิสัย

ฝ่ายหญิง ได้สามีแล้วก็เอาใจใส่ฆ่าเรอสามีของตนทุก
อย่างไป ตามที่ภรรยาจะพึงทำได้ที่สุด ผู้สมักรักใคร่
แต่ในสามีของตน ที่สุดสามีของตนตายไปก่อนแล้ว ถ้า

คนเป็นหญิงไม่ท้องห้าม ถึงจะมีสามีใหม่ก็ยังได้ ไม่เป็น
 ขาปเป็นกรรม ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ด้วยอำนาจ
 ความรักใคร่นับถือในสามีผู้ตายไปแล้ว เขาคงตัวเป็นม่าย
 อยู่กันนั้น ไม่มีสามีใหม่ ไม่ผูกสมิ์กรรักใคร่ในชายอื่น
 ด้วยความปฏิพัทธ์อีกต่อไป หญิงผู้นี้ได้ชื่อว่ามีปวิศร ประพฤติ
 เป็นไปในสามีของตน หญิงม่ายผู้คงอยู่ในปวิศรนี้ บาง
 พวกก็เป็นคนไม่บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สินสมบัติ เป็นแต่พอหาพอ
 กิน ที่อาบก็ยังไม่ได้ล้างซัก แต่เขามั่นคงอยู่ในคุณชื่อนี้
 อุดสาหะหาเลี้ยงตัวและเลี้ยงลูกไม่ย่อท้อ รักษาชื่อเสียงไม่
 มีราคี ควรเป็นกสิกรเสวีญของคนทั้งหลาย หญิงม่ายผู้
 มั่นคงบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สินสมบัติไม่ต้องวิตกด้วยการหาการกิน
 สมควรพร้อมทุกอย่างที่จะคงอยู่ในคุณชื่อนี้ ไว้ชื่อเสียงของ
 กุลสตรีให้เป็นแบบอย่างแก่หญิงทั้งหลายในภายหลัง

ยังความมักมากในกามอีกส่วนหนึ่ง ที่ไม่ควรแก่หญิง
 ทั้งหลาย คือประพฤติดังเป็นหญิงแพศยา หาเลี้ยงชีวิต
 ในทางกาม ชื่อนี้เป็นที่น่าชังก็ กุเหมือนสตรีผู้สิ้นคิดแล้ว
 จึงต้องลงเป็นอย่างนั้น หญิงผู้เป็นเช่นนั้นแล้ว บ่มีมาหากจาก
 สมาคมด้วยพวกสตรีอื่น ในเมื่อคนอยู่ในบ้านเมืองอัปยศทั้ง
 ด้วยมหาชน แต่มีไ้ไ้ค้อออกหน้าเข้าสมาคมใด ๆ ปลั่งตัว

เองออกอยู่เอกเทศหนึ่ง ทั้งนี้ ก็เป็นคนอาภัพไม่เทียมหน้าเขา
หญิงทั้งหลายควรชวนชวาทาเล่ขงตัวในทางอื่นที่ปราศจากโทษ
จนสุดกำลัง ยังดีกว่าจะยอมตกลงเป็นหญิงแพศยาที่น่าชังก็
เช่นนั้น

ความสำรวมในกาม ส่องความประพฤติกิจของชาย
หญิงผู้มีศีลยิ่งขึ้น จึงได้ชื่อว่า กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๓

กัถยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๔

ความมีศรัทธานั้น ใ้แก่กัฏฐาที่ประพฤติตนเป็นคนตรง
มีอาการที่ระพึงเห็นในข้อต่อไปนี้

ความเที่ยงธรรม คือประพฤติเป็นธรรมในกิจการอัน
เป็นหน้าที่ของตน ไม่ทำให้ฉีกหัก ทั่วอำนาจอภิสัมปการ
คือ ฉันทาคติ ความเห็นแก่กัน ๑ โทสาคติ ความเกลียดชัง ๑
โมหาคติ ความหลงไม่รู้ทัน ๑ ภยากติ ความกลัว ๑ ข้อ
พึงเห็นทั่วอย่างในผู้พิพากษาผู้วินิจฉัยบรรดาคฤโกยเที่ยงธรรม
ไม่เห็นแก่หน้าฝ่าย โทษหรือฝ่ายจำเลย ไม่ก่อกบฏของ
ฝ่ายที่เขาไม่นิยมในตน พิจารณาเหตุผล ทรวคำหา
คำให้การ คำพระยาน ทั่วปรีชาอันสุขุม เพ่งยุดกิจธรรม
เป็นหลัก ไม่ถือความกลัวฝ่ายโทษฝ่ายจำเลยเป็นเหตุหัก
ล้างยุดกิจธรรม ดังนั้น ใ้ชื่อว่าเที่ยงธรรมในหน้าที่ ผู้เที่ยงธรรม
ในหน้าที่เช่นนั้น บ่อมีชื่อเสียงเป็นที่สรรเสริญของคนทั้งหลาย
แม้ไม่เป็นสมัยที่ระเรื่อทั่วลาภและยศอย่างอื่น เหมือน
พวกอมาตย์ผู้พิพากษาโทษอาชาศักดิ์ราชกุมารผู้คฤกษฏ ใ้
กฤชเข้าไปในทเฝ้า เพื่อระสังหารพระชนมแห่งพระเจ้าพิมพิสาร
ผู้พระชนก ใ้สำเร็จโทษเลียบตามพระราชกำหนดกฎหมาย
ถึงคำพิพากษานั้น ไม่เป็นที่ลกพระราชอัธยาศัยของพระเจ้า
พิมพิสาร และทรงยกเลิกไม่ไปร้ให้ระทำตาม ถึงดังนั้น

ใครเล่าจะคิดเทียบได้โดยธรรมว่า เขาอุทานว่าแก้ยากก็
วางบทยให้ผิดจากพระราชากำหนดกฎหมาย ผู้เที่ยงธรรมใน
หน้าที่เช่นนี้ เมื่อถึงคราวที่โอกาสเหมาะให้ ย่อมเจริญด้วยลาภ
ยศความสรรเสริญและความสุขที่ปราศจากโทษ เหมือนพระ
จันทร์ในข้างขึ้น

ความซื่อตรง คือความประพฤติตรงต่อบุคคลผู้เป็นมิตร
เมื่อตนได้รับผลไมตรีสนิทกับผู้อื่นแล้ว ย่อมไม่คิดร้ายแก่
ผู้นั้น ซ่อนพองเห็นตัวอย่างในมิตรผู้เว้นจากโทษ ๔ สถาน
คือปกปิดอกเพื่อน มีแต่ความปราศรัยไม่สงเคราะห์จริง ประจบ
สอพลอ และชักชวนในทางเสื่อมเสีย และประจบยักยอก
คุณ ๔ สถาน คืออุปการเกื้อหนุนแก่มิตร ร่วมสุขร่วมทุกข์
ด้วยกัน คอยชักชวนให้สติแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มี
ความรักใคร่กันจริง มิตรเช่นนั้นให้ชื่อว่าซื่อตรงต่อมิตร

สวามีรัก คือความรักในเจ้าของตน เมื่อใดทำ
ยอมยกยอบทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นเจ้าของตนแล้ว ก็ประพฤติซื่อสัตย์ไม่
คึกคักต่อบุคคลนั้น มีใจจริง เป็นกำลังในสรรพกิจและ
บ่งถนัดถียนตราย เมื่อถึงเวลา ก็อาจจะยอมเสียชีวิต เพื่อ
ประโยชน์แก่เจ้าของตนได้ นี่ไต่กันข้าราชการผู้ถวายสัตย์
สาบาน ถัดสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าของตนแล้ว มี
ความซื่อสัตย์ ไม่คึกคักทรยศเขาใจออกหากเข้ารักก็ใน

อำนาจอันจากพระบรมเชษฐานภาพ ตั้งใจทำราชการสนองพระ
 เกศพระคุณโดยสุจริต ไม่เลียบกายชีวิต เมื่อถึงคราวจะต้อง
 สละ เสวคามำตย์ผู้ประจบยักด้วยลักษณะทั้งนั้น ใ้ข้อว่า
 มีความสวามิภักดิ์ในเจ้าของตน

ความมกตัญญู คือความรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้วแก่
 ตน เป็นคู่กับความมกตเวที คือความตอบแทนให้ท่านทราบว่า
 ตนรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้ว แต่ในที่นี้ไม่ใ้หมายความว่าความทั้ง
 นั้นทั่วไป ประสงค์เฉพาะแต่ว่าบุคคลใ้รับอุปการะเช่นนั้น
 รากท่านผู้ใดแล้ว ยกย่องนับถือท่านผู้นั้น ตั้งไว้ในที่ผู้
 บุญคุณ เช่น มารดา บิดา อาจารย์ เจ้า นาย เป็นต้น
 ไม่แสดงอาการลบหลู่และยกตนเทียมนเสมอ ที่เข้าใจว่าเป็น
 อาการของความรักชาติยศอย่างหนึ่ง ชื่อนพึงสาธกด้วย
 พระสารีบุตรเถระ เมื่อครั้งท่านยังบวชเป็นปริพาชกนอกพระ
 ศาสนา ใ้สกับขรรณภิกษุแสดงใจความแห่งพระพุทธศาสนา
 ในสำนักของพระอัสสชิเถระที่นั้เข้าในพระภิกษุเบญจวัคคีย์
 ใ้กับความรั้ความเข้าใจ เกิดศรัทธาเลื่อมใสแล้ว จึงใ้มา
 เฝ้าพระบรมศาสดา ใ้รับอุปสมบทด้วยพระวาทรงอนุญาต
 ให้เป็นภิกษุ ตามวิธิอุปสมบทในชั้นแรก ภายหลังใ้เป็น
 พระอัครสาวกเบื้องขวา มีปริชาสามารถในการแสดงธรรม
 สั่งสอน เป็นที่สองรองพระบรมศาสดาตมา ถึงถึงนั้น ท่าน

ก็ยังแสดงเคารพนับถือพระอัสสชิเถระ บดบองไว้ ในที่เป็น
อาหารบิณฑบาต บุกตรูจักคุณมารคาภิภา คียบิรู้จักคุณ
อาหารบิ ขำรู้จักคุณเจ้านาย และเคารพนับถือ ไ้ชื่อว่า
คนกตัญญู

ความมีสัจย์ทำผู้ มีศีลให้บริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้งชันทั้ง
นี้ จึงได้ชื่อว่า เป็นกัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๔

กถาญาณธรรมในสิกขาบทที่ ๕

ความมีสติระลึกรู้ในขณะนั้น ได้แก่ความมีสติระลึกรู้ไม่
เลินเล่อ มีอาการที่ระลึกรู้เห็นในข้อต่อไปนี้

ความรู้จักประมาณในอาหารที่ระลึกรู้บริโภค ฯ อาหารนั้น
โดยปกติมีประโยชน์สำหรับบำรุงร่างกาย ทั้งได้อธิบายแล้ว
ในสิกขาบทคำรบ ๕ แต่ด้วยบุคคลบริโภคไม่รู้จักประมาณ ก็
เป็นของอาจะให้โทษได้ ไซ้จะมีแต่อาหาร ของอื่นก็มี
เหมือนกัน ที่เป็นของมีประโยชน์โดยปกติ แต่ไซ้ไม่ระวัง
กลัยให้โทษได้ เช่นไฟเป็นของดีให้สำเร็จประโยชน์ในการหุง
ต้ม และให้แสงสว่างเป็นต้น แต่เมื่อบุคคลไซ้ไม่ระวัง ก็อา
จะเผาป่าเรือนและทรัพย์สินสมบัติให้เสียหาย ความมีสติระลึ
กอบในการใช้ของนั้นๆ จึงเป็นสำคัญ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะรู้
จักประมาณในอาหาร ในเบื้องต้นควรเข้าใจว่า อาศัยความล่วง
เวลา รสทั้งหลายมากสิ่งด้วยกัน ย่อมแปรไปตามธรรมกา
 नियม เช่นรสหวานแปรเป็นรสเมาๆ แปรเป็นน้ำส้ม ทั้งกล่าว
แล้วในสิกขาบทคำรบ ๕ อาหารก็เหมือนกัน เมื่อล่วงเวลา
ไปก็แปรเป็นอื่นตามปกติของมัน กล่าวให้สั้นก็เป็นของเสีย
เคยเป็นคุณแก่ร่างกาย ก็กลัยเป็นของให้โทษ อาหารเสีย
เช่นนั้น เป็นของไม่ควรบริโภคเลยก็เกียจ ควรระมัดระวัง
แต่ข้อนี้ก็ยังไม่พอเป็นอะไรนัก กลิ่นและรสของมันเอง ย่อม

บอกให้คนผู้ระบิโรครู้ก่อน เว้นไว้แต่รู้แล้ว เขาจะสนใจ
 ความรู้ของเขาไป ถึงอาหารที่ไม่เป็นของเสียเล่า บางอย่างก็
 เป็นของแสดงแก่บุคคลบางคน เมื่อบิโรคเข้าไปแล้ว ก็ทำ
 ให้มีอาการไม่สบายเป็นอย่างๆ หรือเมื่อเจ็บไข้ บิโรคของ
 บางอย่างเข้าไป โรคกำเริบขึ้น ของเช่นนั้นควรระมัด
 ระวังเห็นแก่รสอร่อยเป็นประมาณ ใ้ความสำราญขณะเมื่อ
 บิโรค แต่เกิดโรคเมื่อภายหลัง ไม่คุ้มกันเลย ถึงของที่
 ไม่แสดงเล่า ก็ต้องบิโรคแต่พอๆ คือ เวลาหนึ่ง มีประมาณ
 พอที่จะอยู่ในกะเพาะอาหาร และย่อยได้ทันกาล ยังไม่ทัน
 เป็นของเสีย และบิโรคมีระบะไม่ต่ำกว่า ๔ ชั่วโมงครึ่งหนึ่ง
 ข้อนี้ความรู้สึกว่าอิ่มของเราเอง บอกให้รู้ดีกว่าพอๆ เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น อย่าสนใจความรู้สึกนั้นไป พออิ่มก็ควรงดเสีย
 ถ้าไม่ทั้งอยู่ในความรู้จักประมาณ อาหารที่บิโรคนานหลาย
 ไม่ทันเวลา ยุกขึ้นในกะเพาะ ย่อมทำให้เกิดโรคต่างๆ
 มีดังที่ข้างเป็นต้น คนเจ็บเป็นอหิวาตกโรค เพราะอาหาร
 ใ้โทษมากกว่าเพราะเหตุอื่น และระบะกาลในระหว่างบิโรค
 ครึ่งหนึ่งนั้นเท่าไรจะพอๆ ความหิวของคนนั้นๆ เอง ก็
 บอกให้รู้ ที่นำให้ทั้งเวลาบิโรคลงเป็นกำหนด วันละ
 สามเวลายัง สองเวลายัง ตามที่จะพอเพียงไร เวลา
 นอนเป็นสมัยที่จะผ่อน ใ้กะเพาะได้พักมีแรงทำธุระในวันหน้า

ต่อไป บุคคลควรบริโภคอาหารให้เป็นเวลา อย่าให้ล่าช้า
เมื่อรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควรเช่นนั้น อาหารที่บริโภค
นั้น จึงจะให้คุณเป็นเครื่องบำรุงร่างกายให้ผาสุก อีกประการ
หนึ่ง ควรรู้จักประมาณในการรับประทานอาหารบริโภคแต่พอ
สมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ อย่าให้ฟุ่มเฟือยเกินไป จะ
ไม่มีอะไรบริโภคในวันหน้า แต่เมื่อมีทางหาได้ก็อยู่ ก็ไม่
ควรระมัดระวังให้คอยยากจนล้นเหลือ เพราะประโยชน์ของทรัพย์
ก็เพื่อเป็นของสำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตนและคนที่ควรเลี้ยงให้เป็น
สุขสำราญ ความรู้จักประมาณใช้จ่ายบริโภคพอเป็นกลาง
เป็นทางจะให้มีความสุขเสมอไป ผู้ระมัดระวังในอาหารถึงกล่าว
มานี้ ก็ชื่อว่าผู้รู้จักประมาณในอาหารที่จะพึงบริโภค

ความไม่เดินเลื้อยในการทำงาน คือไม่ทอดธุระเพิกเฉย
เอาใจใส่คอยประคบให้ชอบแก่กาละเทศะ ไม่ปล่อยให้
อากาศเสื่อมเสีย ๑ ข้อหนึ่งเห็นในการหาเลี้ยงชีพ เช่น ทำนา
ก็ต้องทันฤดู คำขายก็ต้องรู้จักคราวที่คนต้องการหรือไม่
ต้องการของนั้นๆ ตลอดจนไปถึงกิจการสำคัญ เช่น ทำราชการ
ก็ต้องเข้าใจวิธิตำเนิและรักษาระเบียบ บุคคลผู้รู้จักกาละ
เทศะ และไม่เดินเลื้อยเช่นนั้น ย่อมประกอบกิจการงานมีผลไพบูลย์
ความมีสัมปชัญญะในการประพฤติกิวั ๑ ความรู้รอบคอบ

รู้จักระวังหน้าระวังหลัง ชื่อว่าสัมปชัญญะในที่นี้ พึงเห็น
 ในบุคคลผู้ประกอบกิจใดๆ ก็ควรระวังให้เห็นก่อนว่าจะมี
 คุณหรือมีโทษ จะมีประโยชน์หรือเสียประโยชน์ อันจะ
 ควรทำหรือไม่ควรทำ ถ้าเห็นไม่ควรทำถึงเสีย ถ้าเห็นควร
 ทำจึงทำ ถึงจะพบอะไรก็ระวังวาจา ล้นออกมาแล้วไม่ต้อง
 คำนึง และไม่ให้ นำความเสียหายมาให้ตัวและผู้อื่น ถึง
 จะคิดอะไรก็อาศัยหลักฐาน ไม่ปล่อยให้พล่านไปตามกำลัง
 ความพริ้ง บุคคลมีสัมปชัญญะ ระวังทางใดทางเสียก่อนแล้ว
 จึงทำกิจนั้นๆ เช่นนี้ ย่อมมีปกติทำอะไรไม่ผิด ในกิจที่เป็น
 วิสัยของตน

ความไม่ประมาทในธรรม ชื่อนี้พึงกำหนดรู้ทั้งนี้ คน
 ทั้งหลายที่เกิดขึ้นนี้ ตกอยู่ในวิสัยของธรรมชา แรกก็อาศัย
 เหตุต่างเช่น คุมาธาตุทั้ง ๕ คิน น้ำ ไฟ ลม ขึ้นเป็นร่างกาย
 เรียกว่ารูปธรรม เพราะอาศัยความพร้อมเพียงแห่งธาตุทั้ง ๕
 มีไว้รู้จักกิจควรระวังและรู้สึก และกำหนดหมายต่างๆ เรียก
 นามธรรม รวมรูปธรรมนามธรรมนี้เข้า เรียกว่าสังขาร แปล
 ว่า สิ่งที่เกิดต่างเช่น ธรรมชาของสังขารนี้มีความแปรไปเป็น
 ปกติ ทั้งแต่ปฏิสนธิร่างกายก็แปรมาทุกที ในชั้นแรกเจริญ
 ขึ้นๆ จนเต็มที เป็นหนุ่มเป็นสาว ตอนนั้นจักเป็นประภมววัย
 เบื่องตันอายุ ต่อขึ้นไปร่างกายก็คงที่ มีแต่ระทรุดโทรมไป

ถ้ายกยว ตอนนั้นก็เป็นมีชัยมีชัย ท่ามกลางอาบ แค้น
 ก็ถึงคราวที่ร่างกายทรุดโทรมหนักเข้า มีอาการที่จะพึงเห็น
 ว่าวิปริตแปรผัน ผมหงอก ฟันหลด เนื้อหนังหยาบเป็นเกล็ด
 ตกกระ ร่างกายค่อม ต้องใช้ไม้เท้าเป็นเครื่องยันไปในเบื้อง
 หน้า ตามืด หูฟัง ไรฟันเพี้ยนหลงไหล มีกำลังน้อยถอยลง
 ตอนนั้นก็เป็นมีชัย มีชัย ท่ามกลางอาบ ก็ริยาที่ร่างกายแปรมาเช่น
 ซื่อว่าชรา เป็นธรรมชาติของสังขารอย่างหนึ่ง อีกประการหนึ่ง
 อาตมก ๔ ทัศมกันเป็นรูปธรรม ท่านจำแนกออกไปเป็น
 อาการระอย่างๆ ทางมีหน้าที่ทำธุระเพื่อสยตอชวคอินทรีย์
 ก็แสดงไว้ในคำราสรีรศาสตร์ และแสดงมาแล้วโดยเอกเทศ
 นั้นแล้ว ท่านเรียกว่าสรีรยตร์ แปลว่ากลไกในสรีระ
 สรีรยตร์นี้ มีปกติคอยระเลียบอยู่เสมอ เราต้องระวังอยู่เป็น
 นิตย์ ถ้าบริโภคของผัสสเข้าไป หรือต้องถูกพิบัติ ทัสส
 ไม่ได้รับความปรนเปรอให้พอ ก็มีการไปต่างๆ ไม่ทำหน้าที่
 เป็นปกติเหมือนอย่างเดิม แต่ที่เราได้ความไม่ผาสุกเจ็บ
 ไข้ไปต่างๆ ก็ริยาที่แปรปรวนของสังขารอย่างหนึ่ง ซื่อพยา
 มิเป็นปกติแก่สังขารอย่างหนึ่ง อีกประการหนึ่ง สรีรยตร์นี้
 ในที่สุดก็มีคราวหยุดไม่ทำอะไรต่อไปหนหนึ่ง ชวคอินทรีย์
 ก็หมดกัน แต่คนนั้นก็คิดว่าตาย ร่างกายก็เขยิบเข้าทรุด
 โทม ก็นไปตามกิน น้ำไปตามน้ำ ก็ริยาที่อาตมก ๔ ควบ

ชุมกันเข้าแล้วและพรากจากกันนี้ ชื่อว่ามรณะ เป็นสภาวะ
 ของสังขารอย่างหนึ่ง ซึ่งหมู่มนุษย์ยังไม่มีอุบายแก้ไข จำเริญ
 แต่กาลนานมาแล้ว มีคนพอใจศึกษาของเก่า ที่เรียกว่าบา
 ทยวาทนะ ก็แต่ไม่มีใครคิดสำเร็จ ที่คิดได้ก็เพียงเป็น
 เครื่องขำขันโรค ทำสรีรยন্ত্রให้ถดถอยเป็นปกติ ชรานั้นก็
 เป็นสิ่งที่กำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นตามสมัย แต่ไม่ล่วงพ้นไปได้
 ถ้ายังเป็นอยู่ ส่วนพยาชิตและมรณะเป็นสิ่งที่กำหนดไม่ได้
 บ่อมีในวัยทั้งปวง คือไม่ว่าเด็กหรือหนุ่มสาว ผู้ใหญ่หรือ
 แก่เฒ่า บ่อมีเจ็บบ่อมีตายเหมือนกัน ผู้หยั่งรู้อรรคมตาของ
 สังขารเช่นนั้นแล้ว ไม่ควรเล่นเลอะมีวเมาในวัยในความสำราญ
 และในชีวิต ควรเตรียมตัวที่จะรับทุกข์สามอย่างนั้นจะมี
 มาถึง เมื่อเป็นเด็กหรือรุ่น ก็พึงรีบศึกษาหาวิชาความรู้ไว้
 เป็นเครื่องมือ เมื่อเติบโตใหญ่ก็พึงหมั่นทำกาารงาน สักสม
 ทรัพย์สมบัติชื่อเสียงคุณความดีไว้ และกิจอันใดที่จะต้องรัก
 ต้องทำไว้สำหรับคนอยู่ภายหลัง ที่ยังไม่ได้รัก และจะต้อง
 เป็นห่วงเมื่อเวลาตาย ก็พึงชวนชวนไว้เสียให้เสร็จ ในเวลา
 เมื่อชราและพยาชิตครอบงำไม่อาจจะทำการหาเลี้ยงชีพได้ ก็
 จะได้อาศัยทรัพย์และชื่อเสียงคุณความดีที่ได้สั่งสมไว้แต่เมื่อ
 ครั้งยังกำลังสามารถเลี้ยงชีพให้ตลอดไปโดยผาสุก เมื่อ
 มรณะมาถึง ก็จะได้ไม่ห่วงใยพะวัคพะวนในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่ง

เป็นอาการของคนหลงตายเช่นนั้น ใ้^๕ชื่อว่าไม่ประมาทในธรรม
คือสภาวะอันเป็นอยู่ตามธรรมชาติของโลก

อีกประการหนึ่ง ^๕ทุเรยีย^๕คือความประพฤติกว้างกาย
วาทา^๕ใจ บ่มให้ผลแก่ผู้กระทำส่วนแต่ส่วนไม่เป็นที่ปรารถนา
รักใคร่พึงใจ ใคร ๆ จะเดินเลื้อยเสียวว่าตนทำแต่เล็กน้อยไม่
เป็นไร ไม่พอจะให้ผลทำให้ตนเสียดังนั้น ไม่ชอบมากมาย
แต่ไหน ก็มาแต่เล็กน้อยก่อน เขาทำแต่ที่ละเล็กทีละน้อย บำ^๕ใจ
เข้าก็ทำมากเข้า ความชั่วก็สะสมมากขึ้น อีกอย่างหนึ่ง
สุริย^๕คือความประพฤติกว้างกายวาทา^๕ใจ บ่มให้ผลแก่
ผู้ทำ ส่วนแต่ส่วนที่ปรารถนารักใคร่พึงใจ ใคร ๆ จะเห็นว่า
ทำแต่เพียงเล็กน้อยที่ไหนจะให้ผล ดังนั้นแล้วจะทอดอ้อยและ
ทอดกระเทียมไม่สมควร หมั่นทำบ่อย ๆ เข้า ความก็ก็จะ
สะสมมากขึ้น แคน้ำฝนตกทีละหยาด ๆ ยังเต็มในภาชนะที่
รองไว้ ควรถือเป็นแบบอย่าง ผู้ไม่วางธุระคอยระวังตัว
ไม่ให้เกิดอากถั่วด้วยทุเรศ หมั่นสั่งสมสุริย^๕ เช่นนั้นก็
ใ้^๕ชื่อว่าไม่ประมาทในธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

อีกประการหนึ่ง คนทั้งหลายผู้เกิดมาใ้^๕ชื่อว่าท่องเที่ยว
อยู่ในสังสารวัฏ ก็เป็นธรรมดาที่จะไ้^๕พบเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็น
ที่ปรารถนาย้าง ไม่เป็นที่ปรารถนาย้าง ส่วนนี้โลกธรรม
แปลว่าธรรมสำหรับโลก ส่วนที่ปรารถนานั้นเช่น ไ้^๕ลาภ ไ้^๕

บค ให้ความสรวเสริญ ใ้สุข ส่วนไม่เป็นที่ปรารณานัน เช่น
 ชาติลาภ ชาติยศ ใ้กินทา ใ้ทุกข์ เหมือนคนเดินทางไป
 ไหนๆ ก็ย่อมจะไ้พบสิ่งต่าง ๆ ในระหว่างทางที่น่าคน่าชมบ้าง
 ไม่น่าดู ไม่น่าชมบ้าง โลกธรรมนี้ เป็นสิ่งที่ระพึงไ้ประสพชั่ว
 เวลา ไม่ควรระเก็บเอามาเป็นเหตุทะเลาะเบาะบานหรือชยเขา
 กัวยอานาความบิณก็บิณร้ายใ้เกินกว่าที่ควรจะเป็น เช่น
 แสทงวิการกัวยกายหรือวาหาใ้ปรากฏ เมื่อทำเช่นนั้นไป
 ก็แสทงความมิไ้ช่อนแอของทนเองหาสมควรไม่ ผู้ไม่เดิน
 เลอคอบระวังไม่ให้โลกธรรมครอบงำไ้จนถึงแสทงวิการใ้
 ปรากฏ ทั้งนี้ไ้ชื่อว่าไม่ประมาทในธรรมที่มีสำหรับโลก
 ความมีสติระคอบระกัยผู้มีคิดใ้ มีความประพฤติกิ
 งามขึ้น จึงไ้ชื่อว่าเป็นกัถยาณธรรมในสิกขาบทคำรบ ๕
 คนผู้ตั้งอยู่ในกัถยาณธรรม ไ้ชื่อว่ากัถยาณชน คือ
 คนมีความประพฤติกิงาม ควรเป็นที่นิมนต์ถือนะเป็นเบียง
 อย่างเป็นทางการทั้งปวง

ปฐมา
ส่วนที่ ๑

ในสิกขาบทที่ ๑

- ๑ สิกขาบทนี้ แปลว่าอะไร
- ๒ คำว่าสัตว์ในที่นี้ ประสงค์เอาสัตว์อะไร
- ๓ ลูกในครรภ์ นับด้วยหรือไม่
- ๔ สิกขาบทนี้ ขณฺณุกฺโขจฺจนํด้วยหมายประโยชน์อย่างไร
- ๕ เมตตาคิริคฺคํมีในสัตว์จำพวกไรบ้าง เรงอธิบายให้เห็นจริง
- ๖ เมตตาคิริคฺคํ ในหมู่มนุญฺญกับในฝูงเดียวิธานวิเศษกว่ากันอย่างไร
- ๗ ถ้าเมตตาคิริคฺคํมีกว้างออกไป จะมีผลอะไรบ้าง
- ๘ เหตุใดน ผู้เห็นแก่สุขของตัวด้วยเหี่ยว กิรคฺคํสุขของเขาเสีย จึงได้ชื่อว่าประพฤติกิริคฺคทางธรรม
- ๙ เมื่อเพ่งเมตตาคิริคฺคํเป็นใหญ่ กิริยาเช่นไรบ้าง ห้ามด้วยสิกขาบทนี้
- ๑๐ การฆ่า ได้แก่กิริยาเช่นไร
- ๑๑ โภยต่างแห่งวัตถุ การฆ่ามีกี่ประเภท
- ๑๒ การฆ่ามนุญฺญนั้น ฝ่ายพระพุทธศาสนาแก้ที่ ฝ่ายราชาณาจักรแก้ที่ มีโทษเป็นอย่างไร

- ๑๓ โทษเหล่านี้ จะแบ่งเขาลงโทษอะไร
- ๑๔ โทษต่างแห่งเจตนา การฆ่ามีสี่ประเภท อะไรบ้าง
อธิบาย
- ๑๕ หนึ่งฆ่าอย่างฆ่าโดยจงใจ โดยฐานโลภและพยาบาท
- ๑๖ หนึ่งฆ่าอย่างฆ่าโดยไม่จงใจ เพราะบันดาลโทษ
เพราะประสพกันต้องกันตัว และเพราะไม่แกล้ง
- ๑๗ โทษประโยค การฆ่าเป็นไต่กันอย่าง อะไรบ้าง
- ๑๘ ก จงใจและจ้าง ข ให้เอายาพิษแทรกในอาหารให้ ค
กิน เพื่อทำลายชีวิตของ ค และ ค กินอาหารนั้นและ
ตาย ทั้งนี้ใครจะต้องโทษฐานฆ่าคนตาย
- ๑๙ เมื่อกล่าวโทษความเป็นกรรม การฆ่ามนุษย์มีโทษ
เสมอกันหรือต่างกัน ๗ โทษอะไร
- ๒๐ เหตุใดน ฆ่ามนุษย์ผู้หาความผิดมิได้ก็ ผู้มีอุปการะ
แก่ผู้อื่นก็ ผู้มีคุณความดีก็ จึงมีโทษมาก
- ๒๑ การฆ่ามนุษย์มีโทษมากโดยเจตนา เช่นไร
- ๒๒ หนึ่งฆ่าอย่างแห่งการฆ่าให้ลำบาก และเหตุใดน ช้อน
จึงเรียกว่ามีโทษมากโดยประโยค
- ๒๓ ฆ่าตัวตาย เป็นข้อห้ามในทางไหนบ้างหรือไม่
- ๒๔ ฆ่าเกิดวิบากน ฝ่ายพระพุทธรูปและฝ่ายราชาณาจักร
ปรับโทษอย่างไร

๒๕ เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม มีโทษอย่างไร เพราะ
อะไรเป็นเหตุ

๒๖ เหตุใดน ข้าสัตว์มีเจ้าของก็ดี ข้าสัตว์มีคุณก็
อุปการะก็ดี จึงมีโทษมาก

๒๗ ถ้าข้าสัตว์ของตนเล่า เพราะเหตุอะไร

๒๘ ในสัตว์หาเจ้าของมิได้ ข้าเนื้อกับข้าเลือด ข้างไหน
มีโทษมาก เพราะเหตุอะไร

๒๙ การฆ่าเช่นไร มีโทษมากโดยเจตนา

๓๐ ฆ่าด้วยหาเหตุมิได้ และฆ่าด้วยกำลังกิเลสกล้านั้น
เช่นไร

๓๑ การฆ่าเช่นไร มีโทษมากโดยประโยค

๓๒ การทำร้ายร่างกาย ในที่นี้หมายความว่า ทำแก่ใคร

๓๓ เพราะเหตุอะไร จึงไม่กล่าวหาบัพทุกไป

๓๔ มีโทษเป็นอย่างไร

๓๕ วจนียบาลักษณะ พิการ เลี้ยงโลม และเจ็บลำบาก

๓๖ วจน้านกโทษโดยเจตนาและประโยค

๓๗ เหตุใดน ข้อนี้จึงเรียกว่าอนุโลมปาณาติฆาต

๓๘ เหตุใดน ทรกรรม ในที่นี้จึงกล่าวเฉพาะกิริยวิธาน

๓๙ ทรกรรมหมายความว่าอย่างไร

- ๔๐ รงชั้วอย่างทรกรรมในใช้การ
 ๔๑ รงชั้วอย่างทรกรรมในกักขัง
 ๔๒ รงชั้วอย่างทรกรรมในนำไป
 ๔๓ รงชั้วอย่างทรกรรมในเล่นสนุก
 ๔๔ รงชั้วอย่างทรกรรมในฉวยสัตว์
 ๔๕ คนก่อน ๆ ถัดกันอย่างไร จึงได้พอใจทรกรรมมนุษย์
 ๔๖ วิชัฏกรรมมนุษย์นั้น เช่นไร
 ๔๗ การนเล็กเมื่อไร
 ๔๘ บ้านเมืองจักการข่มกันทรกรรม ด้วยวิธีเช่นไร
 ๔๙ เหตุใดจึงจักเป็นกรรมมิโทษ
 ๕๐ มีอุบายอย่างไรเป็นเครื่องรู้ชั้วว่า การฆ่าก็ดี การ
 ทำร้ายว่างกายก็ดี การทรกรรมก็ดี เป็นบาปไม่ควรทำ

ในสิกขาบทที่ ๒

- ๕๑ สิกขาบทที่ ๒ นั้น แปลว่าอะไร
 ๕๒ กิริยาที่ถือเอา ในที่นี้ หมายความว่าอย่างไร
 ๕๓ สิ่งของที่เขาไม่ให้ให้ในที่นี้ หมายความว่าอย่างไร
 บ้าง
 ๕๔ สิกขาบทนี้ บัญญัติขึ้นด้วยประโยชน์อย่างไร
 ๕๕ เหตุใด การประพฤติกด่วงสิกขาบทจึงเป็นบาป

- ๕๖ กิริยาเช่นไรบ้าง ห้ามกัวยสีกขาบทนี้
- ๕๗ กิริยาเช่นไร ใ้^๕ชื่อว่าโรกรรม
- ๕๘ กิริยาเช่นไร ใ้^๕ชื่อว่าความเล้งชัฟอนุโลมโรกรรม
- ๕๙ กิริยาเช่นไร ใ้^๕ชื่อว่าฉาบาโรกรรม
- ๖๐ ทั้งโรงรับจำนำของอะโมบ จักเข้าในประเภทไหน และ
เรียกอะไร
- ๖๑ วางยาเบื้อ^๕สุนัขของเขาให้ตาย จักเข้าในประเภทไหน
และเรียกอะไร
- ๖๒ ทำสัญญาว่าจะทำเรือนหลังหนึ่ง และว่าจะใช้ของ
ชั้นที่ ๑ ทั้งนั้น และผ่อนใช้ของชั้นที่ ๒ ทั้งนั้น จัก
เข้าในประเภทไหนและเรียกอะไร
- ๖๓ คนจำพวกไหน จักว่าเป็นไร
- ๖๔ โรกรรม กำหนดว่ามีโทษหนักเป็นชั้น โดยอาการ
อย่างไรบ้าง เรงอธิบายให้ฟัง
- ๖๕ ของที่ใ้^๕มาด้วยความเป็นไร ให้โทษอย่างไร
- ๖๖ ผู้เล้งชัฟอนุโลมโรกรรม ใ้^๕ความเล้งเช่นไร
- ๖๗ การหยิบฉวยที่เป็นฉาบาของโรกรรม ไม่ก็อย่างไร
- ๖๘ เรงอธิบายลักษณะถึ^๕วิสสาสะ

ในสิกขาบทที่ ๓

- ๖๙ สิกขาบทที่ ๓ นี้ แปลว่าอะไร และประสงค์ความอย่า ไร

- ๗๐ ลิกขาบทนี้ บัญญัติขึ้นด้วยประสงค์อย่างไร
- ๗๑ เหตุใดในการประพาศิสิกในทางประเวณีจึงได้ชื่อว่าเป็น
บาป
- ๗๒ ข้อนั้น ห้ามแก่ชายหรือแก่หญิง
- ๗๓ หญิงที่จำพวกเป็นวัตถุที่ห้ามของชาย เองแยกประเภท
ของเขา
- ๗๔ ภรรยาท่านนั้น มีอะไรเป็นเครื่องกำหนด
- ๗๕ รัชชัตถ์อย่างหญิงที่อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน
- ๗๖ หญิงจำพวกไหน ได้ชื่อว่าหญิงที่จารุกห้าม
- ๗๗ ชายที่จำพวก เป็นวัตถุที่ห้ามของหญิง เองแยกประเภท
ของเขา
- ๗๘ รัชชัตถ์อย่างชายที่จารุกห้ามให้ครบสามจำพวก
- ๗๙ รัชชัตถ์อย่างโทษที่หนักของกามะสุมิฉาจารตามวัตถุ
- ๘๐ รัชชัตถ์อย่างโทษที่หนักตามเตนนา
- ๘๑ รัชชัตถ์อย่างโทษที่หนักตามประโยค
- ๘๒ พระ ก ต้องปาราชิกกับหญิงโสเภณี ข คนทั้งสองนั้น
สมักรด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้น ะมิโทษฐานกามะ
สุมิฉากด้วยหรือไม่ เองอ้างเหตุวินิฉัย

ในลิกขาบทที่ ๔

- ๘๓ ลิกขาบทนี้ แปลว่าอะไร
- ๘๔ มุสาวาทที่กันแก่อะไร

- ๘๕ สักขาบท^๕ บัญญัติ^๕ขึ้นด้วยประสงค์อย่างไร
 ๘๖ ทรงอธิบายให้ฟังว่า โฉนด^๕มสาวาท^๕ทั้งเป็นมาป
 ๘๗ ใ้ข้อห้ามตามสักขาบท^๕เท่าไร
 ๘๘ มุส้าน^๕นี้มีลักษณะอย่างไร
 ๘๙ ปกติ^๕ทำเลศ^๕มีอาการ^๕ต่างกันอย่างไร
 ๙๐ พุค^๕มุสา^๕ แต่คน^๕ฟัง^๕ไม่^๕เชื่อ เป็น^๕มสาวาท^๕หรือไม่
 ๙๑ ใน^๕ผ้า^๕บ^๕พุท^๕ท^๕จักร^๕ ปร^๕บ^๕โท^๕ม^๕มสาวาท^๕เพ^๕ียง^๕ไ^๕ทน
 ๙๒ มสาวาท^๕ชะ^๕นิ^๕ก^๕ไ^๕ทน มี^๕โท^๕ม^๕ผ้า^๕บ^๕ราช^๕อา^๕ณา^๕จักร^๕
 ๙๓ เม^๕ือ^๕จัก^๕เป็น^๕กร^๕ร^๕ม^๕ มสาวาท^๕มี^๕โท^๕ม^๕หน^๕ก^๕เป็น^๕ชั้น^๕ ไ^๕ก^๕ย^๕วั^๕ต^๕ฤ^๕
 อย^๕่าง^๕ไร
 ๙๔ ไ^๕ก^๕ย^๕เร^๕ท^๕นา^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๙๕ ไ^๕ก^๕ย^๕ปร^๕ะ^๕โย^๕ค^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๙๖ อย^๕่าง^๕ไร มุ^๕สา^๕ทั้ง^๕เป็น^๕ข้อ^๕ที่^๕ไม่^๕ย^๕่ง^๕ย^๕ิน
 ๙๗ ม^๕สา^๕ส^๕่อ^๕ข้อ^๕อ^๕ธิ^๕บา^๕ค^๕ิ^๕ย^๕ของ^๕ผู้^๕พ^๕ก^๕ว่า^๕เป็น^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๙๘ เม^๕ือ^๕เขา^๕มี^๕ข้อ^๕อ^๕ธิ^๕บา^๕ค^๕ิ^๕ย^๕เช่น^๕นั้น เขา^๕จะ^๕ปร^๕ะ^๕พ^๕ฤ^๕ค^๕ิ^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๙๙ อนุ^๕โล^๕ม^๕มุ^๕สา^๕มี^๕ลักษณะ^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๑๐๐ อนุ^๕โล^๕ม^๕มุ^๕สา^๕มี^๕โท^๕ม^๕ผ้า^๕บ^๕ค^๕ก^๕ไ^๕ก^๕ย^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๑๐๑ ผ้า^๕บ^๕ค^๕ก^๕ิ^๕ร^๕ร^๕ม^๕อย^๕่าง^๕ไร
 ๑๐๒ อนุ^๕โล^๕ม^๕มุ^๕สา^๕ จัก^๕เป็น^๕โท^๕ม^๕หน^๕ก^๕เขา^๕อย^๕่าง^๕ไร ทรง^๕อธิบาย
 ๑๐๓ ป^๕ฏ^๕ิ^๕ส^๕ส^๕ระ^๕ มี^๕ลักษณะ^๕อย^๕่าง^๕ไร

- ๑๐๔ ฝึกสัญญาภัยกับเสียบศัภัย มีอาการต่างกันอย่างไร
 ๑๐๕ ปฏิเสธอะไร มีโทษอย่างไร
 ๑๐๖ ถ้าวรชชนเขาไว้ว่าจะไปปล้นกับเขา รู้สึกโทษตัวขึ้น
 มา จะให้ทำอย่างไร
 ๑๐๗ คำที่ว่า ขณาสัญญานัน มีลักษณะอย่างไร
 ๑๐๘ คำเช่นนั้น มีโทษแก่ผู้พูดอย่างไรบ้าง

ในสิกขาบทที่ ๕

- ๑๐๙ สิกขาบทนั้นแปลว่าอะไร
 ๑๑๐ อะไรชื่อว่าเมรีย อะไรที่ชื่อว่าสุรา และโทษของ
 สองอย่างนี้ จึงได้ชื่อว่าน้ำเมา
 ๑๑๑ อะไรทำให้เมา และของนั้นมีลักษณะอย่างไรบ้าง
 ๑๑๒ น้ำเมาเป็นเหตุแห่งความประมาทนั้นอย่างไร
 ๑๑๓ สิกขาบทนี้บัญญัติขึ้นเพื่อประโยชน์อะไร อธิบายให้แจ่ม
 น้ำหวานในพืช เช่นน้ำอ้อยสด ผงอากาศไว้พอควรกาล
 เมื่อแปรในนั้นเป็นอะไร
 ๑๑๔ โฉนจะเห็นจริงได้ว่า ในเมรียมีรสเมาเจืออยู่
 ๑๑๕ เหตุใดเขาจึงอาจกลั้นเมรีย สะกดเอาไว้แต่รสเมา
 แฉ่งเอน้ำออกเสีย ทำให้เป็นสุราเข้มข้นกว่านั้นได้
 ๑๑๖ ในพระบาลี ท่านแสดงโทษแห่งการกมน้ำเมาไว้ที่
 สฐาน อะไรบ้าง

- ๑๑๘ รงอธิบายชื่อว่า เป็นเหตุเสียบทรัพย์
 ๑๑๙ รงอธิบายชื่อว่า เป็นเหตุก่อวิวาท
 ๑๒๐ เหตุใดน คนเสพสุราจึงชักตามตัว ไหวถึงไม่ถนัด
 ๑๒๑ คนเสพสุราอันก็มี เป็นเพราะเหตุเช่นไร
 ๑๒๒ เหตุใดนเขาจึงเมื่อยชบและแน่นเสียบไปต่าง ๆ
 ๑๒๓ เหตุใดนเขาจึงเบื่ออาหารและกินก็มักระอวก
 ๑๒๔ เหตุใดนเขาจึงอ่อนเพลียไม่มีแรง
 ๑๒๕ เหตุใดนเขาจนไม่หลับเป็นปกติ
 ๑๒๖ อะไรเป็นเหตุให้เขาสำคัญผิดว่าสุราแก้โรคเหล่านั้น
 ๑๒๗ เหตุใดนเขาจึงไม่ทนหนาว
 ๑๒๘ สุราใช้เป็นกระสายยาแก้โรคชนิดใดได้บ้าง
 ๑๒๙ รงอธิบายชื่อว่าสุราเป็นเหตุเสียบชื่อเสียง
 ๑๓๐ รงอธิบายชื่อว่า เป็นเหตุประพฤติกิรรมบาทน่าอกสู
 ๑๓๑ มีอุบายอย่างไรบ้าง สำหรับทำเขาจะให้อองไวขึ้น
 กว่าเดิม
 ๑๓๒ รงอธิบายชื่อว่า สุราทอนกำลังปัญญา
 ๑๓๓ อธิบายเหตุทำคนให้ติดสุรา
 ๑๓๔ น้ำเมาอย่างไรที่กล่าวว่าเป็นอัพโพหาริก ไม่ห้าม
 ฝ่ายพระศาสนา
 ๑๓๕ น้ำส้มเป็นมาด้วยอย่างไร จึงไม่ห้าม

- ๑๓๖ มีของอย่างอื่นอะไรอีกที่ห้ามอนุโลมตามน้ำเมา
 ๑๓๗ ของเหล่านี้ไม่มีครั้งพุทธกาล กล่าวถึงนั้น ก็อะไร
 เป็นหลัก
 ๑๓๘ ผันมีกำเนิดเป็นมาอย่างไร
 ๑๓๙ มีประโยชน์สำหรับใช้อย่างไร
 ๑๔๐ อะไรจึงใช้เสพกันในทางอื่นแล้ว
 ๑๔๑ เสพผันไม่เข้าทาง ให้โทษก่อดาน อย่างไรบ้าง
 ๑๔๒ รงอธิบายข้อว่าเป็นเหตุเสียความสำราญ
 ๑๔๓ รงอธิบายข้อว่าเป็นเหตุเสียทรัพย์
 ๑๔๔ รงอธิบายข้อว่าเป็นเหตุเสียความดี
 ๑๔๕ รงอธิบายข้อว่าเป็นเหตุเสียชื่อเสียง
 ๑๔๖ กำเนิดของกัญชาเป็นมาอย่างไร
 ๑๔๗ กัญชานั้น มีฤทธิ์อย่างไร

วิธี

- ๑๔๘ คนจำพวกไหนได้ชื่อว่าผู้ มีศีล
 ๑๔๙ กิริยาทระเวนเรียกชื่อว่าอะไร มีกัประเภท อะไรบ้าง
 ๑๕๐ สัมผัสกับวิธี แปลว่าอะไร ใกล้เคียงความเว้นของคน
 พวกไหน รงอธิบาย
 ๑๕๑ ถ้าเขาเว้นบางข้อหรือบางชนิดไม่ทั่วไป เช่นนี้เป็น
 อย่างไรบ้าง

- ๑๕๒ สมาทานวิริย^๕ แปลว่าอะไร ใ^๕แก้ความเ^๕นของคน
พวกไหน อธิบาย
- ๑๕๓ อากา^๕รสมาทานมี^๕ก^๕อย่าง^๕ อะไรบ้าง
- ๑๕๔ เขต^๕ค^๕ของการสมาทานเป็น^๕อย่าง^๕ไร
- ๑๕๕ ผู้สมาทานกับ^๕ไม่^๕ใ^๕สมาทาน เมื่อ^๕ประ^๕พ^๕ก^๕ี^๕ล^๕ว^๕ง^๕ค^๕ัง^๕
เส^๕ย^๕ห^๕าย^๕ต^๕าง^๕กัน^๕อย่าง^๕ไร
- ๑๕๖ อธิบาย^๕อ^๕ว^๕า^๕วิ^๕ร^๕ิ^๕ย^๕ทั้ง^๕สอง^๕เป็น^๕ไป^๕เห^๕มา^๕แ^๕ก^๕บ^๕ทุก^๕ค^๕ล^๕ผู้^๕ละ^๕เ^๕น^๕
ค^๕า^๕ม^๕ภ^๕ม^๕ของ^๕เขา
- ๑๕๗ ส^๕ม^๕ก^๕เ^๕ท^๕ว^๕ิ^๕ร^๕ิ^๕ย^๕นั้น^๕ แปลว่าอะไร ใ^๕แก้ความละ^๕เ^๕น^๕ของ
คนพวกไหน
- ๑๕๘ คน^๕ถ^๕ิ^๕อ^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕ค^๕า^๕ส^๕นา^๕จ^๕ริง^๕แท้^๕ ก^๕ำ^๕ห^๕น^๕ท^๕รู้^๕ใ^๕ก^๕ั^๕ว^๕ัย^๕อ^๕าก^๕า^๕
อย่าง^๕ไร
- ๑๕๙ โฉ^๕น^๕จ^๕ึง^๕เป็น^๕ค^๕ัง^๕นั้น^๕

ส่วนกัถยานธรรม

ในสิกขาบทที่ ๑

- ๑๖๐ คุณ^๕ท^๕มา^๕เป็น^๕ค^๕ู้^๕กัน^๕ว^๕า^๕ มี^๕ค^๕ิ^๕ล^๕มี^๕ก^๕ั^๕ถ^๕ย^๕า^๕ณ^๕ธ^๕ร^๕ม^๕ท^๕ง^๕น^๕ มา^๕ใน^๕
ท^๕ไหน
- ๑๖๑ ผู้^๕มี^๕ค^๕ิ^๕ล^๕กับ^๕ผู้^๕มี^๕ก^๕ั^๕ถ^๕ย^๕า^๕ณ^๕ธ^๕ร^๕ม^๕ต^๕าง^๕กัน^๕อย่าง^๕ไร อธิบาย
- ๑๖๒ ค^๕ิ^๕ล^๕ ใ^๕ก^๕ั^๕แ^๕ก^๕ะ^๕ไร ก^๕ั^๕ถ^๕ย^๕า^๕ณ^๕ธ^๕ร^๕ม^๕ ใ^๕ก^๕ั^๕แ^๕ก^๕ะ^๕ไร

- ๑๖๓ กัถยาธรรมในสิกขาบททั้ง ๕ นั้น อะไรบ้าง
- ๑๖๔ เมตตา ใ้แก่คุณเช่นไร
- ๑๖๕ รงพรรณาอาการที่คนแสดงเมตตาแก่กัน
- ๑๖๖ เหตุไฉน การแสดงเมตตาจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนจะต้องทำ
- ๑๖๗ เมื่อถึงคราวเข้า ผู้ใดไม่แสดงเมตตา ผู้นั้นใ้ชื่อว่า เป็นคนเช่นไร
- ๑๖๘ เขานิยมอะไรว่าเป็นมุขแห่งการแสดงเมตตา
- ๑๖๙ ความเข้าใจในข้อนี้ ชักนำไปให้คนทำอย่างไร
- ๑๗๐ กรุณาใ้แก่อะไร
- ๑๗๑ อะไร ประกาศพระมหากรุณาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครอง อธิบายให้แจ่มสักระยะ
- ๑๗๒ ไฉน การแสดงกรุณาจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนจะต้องทำ
- ๑๗๓ เมื่อถึงคราว ผู้ใดไม่ทำ ผู้นั้นใ้ชื่อว่า เป็นคนเช่นไร
- ๑๗๔ เขานิยมอะไรว่าเป็นมุขแห่งการแสดงกรุณา
- ๑๗๕ ความซื่อสัตย์และแผ่มาแก่เคียรวิธานอย่างไร
- ๑๗๖ รงชักตัวอย่างมาสาธกให้เห็นว่า ท่านผู้เป็นอิสสระ บ่ออมไม่ละเลยการแสดงกรุณาเมื่อถึงคราวเข้า

๑๗๗ การแสดงเมตตาการุณา ไฉนจะทิ้งประภคยให้ถูกลัก
ถ้าประภคยผีกไป มีโทษเช่นไร

๑๗๘ พระพุทธเจ้าห้ามไม่ให้บวชใคร เพราะเหตุอะไร

ในสิกขาบทที่ ๒

๑๗๙ สัมมาวาชีวะนั้น ไ้แก่อะไร

๑๘๐ ข้อย่างไรคุณช้อน^{๕๕}รังอุกหนูน^{๕๖}กิดให้มันคง ขธิบาย

๑๘๑ ทางแสวงหาอย่างไร ไ้^{๕๗}ชื่อว่าทางที่ชอบ

๑๘๒ ประพฤติอย่างไร ไ้^{๕๘}ชื่อว่าประพฤติเป็นธรรมในกิจการ

๑๘๓ ประพฤติอย่างไร ไ้^{๕๙}ชื่อว่าประพฤติเป็นธรรมในบุุคคล

๑๘๔ ประพฤติอย่างไร ไ้^{๖๐}ชื่อว่าประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ

๑๘๕ ขธิบายโทษแห่งการงานที่^{๖๑}ต้องเสียบ^{๖๒}

๑๘๖ การงานอย่างไร ที่ควร^{๖๓}เลือกเป็น^{๖๔}เครื่องหา^{๖๕}เลี้ยง^{๖๖}ชีวิต

๑๘๗ ทำเช่นไร ทว^{๖๗}พยับ^{๖๘}ทามา^{๖๙}ไ้^{๗๐}จึงจะ^{๗๑}เจริญ^{๗๒}มั่งคั่ง

๑๘๘ ผู้ประภคยการงาน ควร^{๗๓}คบ^{๗๔}เยี่ยง^{๗๕}อะไร มันทำอย่างไร

ในสิกขาบทที่ ๓

๑๘๙ ความสำรวมในกามนั้น ไ้^{๗๖}แก่^{๗๗}กิริยาเช่นไร

๑๙๐ ช้อน^{๗๘}มี^{๗๙}วิภาคเช่นไร

๑๙๑ ขธิบายสการสัน^{๘๐}โทษ

๑๙๒ ขา^{๘๑}ประพฤติเช่นไร เสียบ^{๘๒}สการสัน^{๘๓}โทษ

- ๑๙๓ เองแสดงโทษแห่งการคบหญิงแพศยา
 ๑๙๔ เองแสดงปฏิวัติของหญิง
 ๑๙๕ ความประพฤติคนลงเป็นหญิงแพศยา มีโทษอย่างไร

ในสิกขาบทที่ ๔

- ๑๙๖ ความมีสัจย์ มีอาการที่จะพึงเห็นเป็นอย่างไร
 ๑๙๗ ประพฤติเช่นไร ใ้ชื่อว่าประพฤติเที่ยงธรรม เองแสดง
 ตัวอย่าง

- ๑๙๘ ประพฤติเช่นไร ใ้ชื่อว่าประพฤติซื่อตรง

- ๑๙๙ เองพรรณนาโทษและคุณของมิตร

- ๒๐๐ สวามีภักดิ์ ใ้แก่อะไร เองแสดงตัวอย่าง

- ๒๐๑ ความกตัญญูกับความกตเวทิต่างกันอย่างไร แต่ในท้น
 ผู้แต่หนึ่งส่อนมีประสงค์อย่างไร เองแสดงตัวอย่าง

ในสิกขาบทที่ ๕

- ๒๐๒ ความมีสัจจะชอบนั้นเป็นอย่างไร และจะพึงเห็นใน
 การเช่นไร

- ๒๐๓ ความรู้จักประมาณในอาหาร ที่จะพึงบริโภคนั้น เป็น
 อย่างไร

- ๒๐๔ เองอธิบายความไม่เลินเล่อในการทำงาน

- ๒๐๕ ประพฤติเช่นไร ใ้ชื่อว่าสัมปชัญญะในการประพฤติตัว

๒๐๖ ความไม่ประมาทในธรรม มีวิภาคอย่างไรบ้าง

๒๐๗ อะไ^๕ไร^๕ไ^๕้^๕ชื่อ^๕ว่า^๕สภาวะธรรม และประพฤ^๕ติ^๕เช่น^๕ไร^๕ ไ^๕้^๕
ชื่อ^๕ว่า^๕ไม่^๕ประ^๕มา^๕ท^๕ใน^๕สภาวะ^๕ธรรม

๒๐๘ รงอธิบายความไม่ประมาทในกุศลธรรมและอกุศลธรรม

๒๐๙ อะไ^๕ไร^๕ไ^๕้^๕ชื่อ^๕ว่า^๕โลก^๕ธรรม และควร^๕จะ^๕ประ^๕พฤ^๕ติ^๕เช่น^๕ไร^๕ เม^๕ื่อ^๕
ไ^๕้^๕ประ^๕สพ^๕โลก^๕ธรรม

คำไข

สำหรับลำดับศัพท์

การจะเรียงลำดับศัพท์ตามอักษรของเรา จะใช้เหมือนวิธีที่เขาเรียงในภาษาอื่นที่ได้เคยเห็นมาแล้วเป็นอันมาก ในภาษายุโรปที่ได้เคยพบ ไม่ใช้สระสำหรับประกอบพยัญชนะอย่างอักษรของเรา ใช้สระตัวลอยเรียงตามหลังพยัญชนะทั้งสิ้น ในภาษานั้นเขาเรียงลำดับศัพท์ไปตามอักษร เป็นการง่าย ฝ่ายภาษาสันสกฤต ใช้สระมีรูปต่างๆ ประกอบกับพยัญชนะ อย่างอักษรของเรา แต่พยัญชนะที่ไม่มีสระอิงหรือควบกัน มีรูปแลเห็นชัด เขาเรียงลำดับศัพท์ไปตามสระและพยัญชนะ วิธีเรียงลำดับศัพท์ในอักษรของเรา จะเขาอย่างภาษาสันสกฤตก็เกือบจะไม่ไ้ เพราะพยัญชนะที่มีสระอิงกับไม่มีหรือควบกัน เราเขียนเรียงกันไปหมด ไม่มีเครื่องหมายชักเจน จำจะต้องเรียงโดยวิธีอื่น วิธีจะเรียงนั้น แลเห็นอยู่สองทาง (๑) เรียงตามเสียงสระที่ต้งไว้ในแบบเขียน (๒) เรียงตามรูปอักษร เทียบเคียงดูในสองทางนี้ วิธีเรียงตามเสียง อยู่ข้างรักษาก และนอกจากเคยท่องบ่นอยู่แล้ว คุ้นจะคันยากเหมือนกัน วิธีเรียงตามรูปอักษร ก็ง่ายคันง่าย เสียแต่ไม่เป็นเชิงวิชา ถึงอย่างนั้นในที่นี้จะใช้

เรียงโดยวิธีหลัง เพื่อความสะดวกทุกอย่าง วิธีจะเรียงนั้น
ดังต่อไปนี้

๑ ในลำดับที่เรียงนั้น ได้ยกเอาตัว อ มาตั้งเป็นสระตัว
ลอบข้างต้นก่อน เพื่อระบับสระและพยัญชนะให้เป็นแผนกกัน
อย่างวิธีที่เรียงในภาษาสันสกฤต

๒ สระที่มีรูปต่าง ๆ สำหรับประกอบกับพยัญชนะนั้น มี
ลำดับดังต่อไปนี้

ก. สระที่ประกอบกับพยัญชนะเข้าแล้วเป็นรูปทั้งนี้ ก, ะ,
กั, นับว่าสระอะ เรียงคละไว้ในตอนเดียวกัน เป็นแต่ก่อน
หรือหลังกันตามลำดับข้างต้น ในพยัญชนะพวกเดียวกัน

ข. สระนอกจากที่มีรูปเดียว เรียงลำดับตามแบบ
เขียนเร็ว เว้นแต่สระ อ ที่ยกไปไว้ข้างต้นแล้ว ประกอบเข้า
กับพยัญชนะ เป็นรูปทั้งนี้ กา, กิ, กิ, กิ, กิ, กุ, กู, เก, แก,
โก, โก, โก,

ค. สระมีรูปผสม เรียงตามพวกสระมีรูปเดียวที่เขียนตัว
นำหน้า หรือเป็นประธานในเสียงนั้น ประกอบเข้ากับพยัญชนะ
เป็นรูปทั้งนี้ กำ, เกะ, เกา, เกิ, เกิ, แกะ, โกะ นอกจากนี้เป็น
สระมีรูปผสมต่อ เช่น เกาะ ก็เรียงไปตามลำดับคั่นนั้นแล

๓ สระ ฤ ในภาษาไทยไม่สันนิษฐานสำหรับบุเหมือนเป็น วิ

ในแม่กต เช่นคำว่า กฤษณ, เป็น วั ในแม่ทั้งหลายนอกนี้
เช่น นฤๅติ พฤษยา เช่นคั้น มีแปลกก็แต่คำว่า ฤๅ ซึ่ง
อ่านว่า เริก เพราะฉะนั้นในท่นจะเรียงไว้ในพวก วั

๔ วรณยุกต์ คือไม่สำหรับประกอบอักษรที่ชักให้เสียง
สูงขึ้นหรือต่ำลง เป็นต้น จะเรียงไว้หลังอักษรที่ไม่ต้องใช้
วรณยุกต์ แต่จะไปตามพวกพยัญชนะนั้นเอง เช่น เขา แล้ว
ก็ เขา เขา ที่เคียว จะไม่เรียง เส่า แทรกในระหว่าง เพื่อเป็น
ส่วนสระ เขา ไม่มีวรณยุกต์เสียตอนหนึ่ง

๕ พยัญชนะเรียงตามลำดับในแบบเวียน เว้นแต่ตัว อ
ทบกชนเขตนั่นแล้ว

๖ พยัญชนะทองสระ อะ กัต พยัญชนะสะกดหรือกล่า
กัต ไม่ต่างกันโดยรูปที่เขียน จะจับพวกตามอิงสระและตาม
ที่เป็นตัวสะกดหรือตัวกล่าก็ยาก จะเรียงคละกันไป เช่น กร
กรณย์ กรรม กราก กรำ เช่นตัวอย่าง

๗ พยัญชนะต่ำมี ห นำ เพื่อจงให้มีเสียงสูง เรียงไว้
ในหมวด ห อย่างแบบภาษาซึ่งกลุ่กที่เรียงตามพยัญชนะ หา
ได้เรียงตามออกเสียงไม่

๘ บางศัพท์มีศัพท์ขึ้นนำ เช่น ปราชญ์ มีศัพท์ นัก นำ
ศัพท์เช่นนั้นเรียงไว้หลัง แต่มีเส้นโยงต่อไว้เพื่อค้นง่าย ตัว
อย่างดังนี้ ปราชญ์, นัก—; เช่นนี้อ่านว่า นักปราชญ์

๕ คำที่อยู่ในวงเล็บทักทายศัพท์นั้น บอกว่าศัพท์ข้าง
หน้าอ่านออกเสียงเช่นนั้น ตัวอย่างดังนี้ อันตรธาน (อันตะระ
ธาน)

วิธีเรียงตามรูปเช่นนั้น เห็นว่าอาจะจัดได้สั้นที่สุดในภาษา
ของเราตามที่จะเป็นได้ จึงต้องใช้ในสมุทญ์ทุกที่ แต่ข้าพเจ้า
ยังมีความสนใจแสวงหาวิธีอื่นที่สะดวกกว่า และไม่เสียเชิงวิชา
อยู่ เพื่อจะได้ถือเป็นแบบแผนในการเรียงยพทานุกรมสำหรับ
ภาษาของเรา

ลำดับศัพท์

อ.

ออกกอกซอด (ออก-กอก-ซอด); นี่เป็นคำอังกฤษเรียกกรสเมา อันเกิดแต่รสหวานแปรไป เจริญอยู่ในสุราและเมรัยที่ท้าวผู้ดื่มแล้วให้เมา, เรียกในภาษาไทยว่า กอกซอด ออกจากคำนี้เอง

อกุศล; ขาป
อกกิ (อะกะติ); กิริยาที่ไม่ควรถึง, กิริยาที่ไม่พึงประพฤกษ.
อังกฤษ; ชาวยุโรปชาติหนึ่ง ทั้งภูมิสำเนาอยู่ที่เกาะอิงแลนด์.
องค์; ส่วนอันหนึ่ง ๆ แห่งร่างกายก็กั แห่งศีลก็กั แห่งสิ่งอื่นก็กั.
อชาคคัทรู (อะชาคทะคัทรู); เป็นนามของพระราชากุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร. มีเรื่องเล่าว่า คบกับเทวทัตต์ นักรัก; เทวทัตต์จะสังหารพระพุทธเจ้า, อชาคคัทรู จะสังหารพระเจ้าพิมพิสาร แล้วจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน; ฝ่ายเทวทัตต์คิดการไม่สำเร็จ; ฝ่ายอชาคคัทรูเห็นเบกฤชเข้าไปเพื่อจะสังหารพระบิดา, เจ้าหน้าที่ยับไว้; อมาคย์ผู้พิพากษา ๆ ให้สำเร็จโทษเสียตามกฎหมาย; พระเจ้าพิมพิสารทรงกรุณาไม่ถือโทษ และมอบราชสมบัติให้พระราชทาน เมื่อเป็นเจ้าแผ่นดินแล้วระแวงถึงความผิด

ทนต์กระทำ กตวัพระบิดาจะกตวัพระทัย จึงไ้ซึ่งพระ
 บิดา และทรมานต่าง ๆ จนสิ้นพระชนม์ ภายหลังมีพระ
 ไอรส ไ้รู้สึกรักในพระไอรส จึงทวนคิดถึงพระบิดา
 และเกิดความสลดพระทัย; แต่ณันจึงไ้ทรงประกาศ
 โทษ; ของพระองค์เฉพาะพระภักตร์ พระพุทธเจ้าและ
 พระภิกษุสงฆ์ มอຍพระองค์ในพระพุทธศาสนา, เมื่อพระ
 พุทธเจ้านิพพานแล้ว ไ้เป็นศาสนูปถัมภก และช่วยพระ
 ภิกษุสงฆ์ มีพระมหากัสสปเป็นประธาน ทำสังคายนา
 ร้อยกรองพระธรรมวินัยตั้งไว้เป็นแบบแผนเป็นครั้งแรก.

อกุสุ; น่าอาช.

อัทธภาพ; ทัว, ภายใจ.

อทินนาทาน (อะทินนาทาน); ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ไ้ให้
 กัวยอาการเป็นโจร, อะโมย.

อธียาศัย (อัทธะยาไส); ความนิยมในใจ.

อันตรธาน (อันกระระทาน); หายไป, ศูนย์ไป.

อนาถา; คนหาที่พึ่งมิไ้.

อนุโลม; เป็นไปตาม.

อนุโลมมูสา; ถ้อยคำที่เป็นไปตามมูสา, ถ้อยคำที่เป็นพวกมูสา.

อกรรม; ทั้งใจทำบ่อย ๆ, ทำให้เกิดขึ้นกัวยความเพียร.

อัฟโพทาริก; มีแต่ไม่ปรากฏจึงได้ไวยากรว่าไม่มี, มีเหมือนไม่มี;
เช่นสารส้มแกว่งในน้ำสำหรับทำให้น้ำใส ถ้าไม่มากจน
ถึงมีรสฝาด, สารส้มนั้นก็เจืออยู่ในน้ำ แต่ไม่ปรากฏ,
ทั้งนี้ เรียบกว่าอัฟโพทาริก.

อภัย; ความไม่ตึงกั้ว, อีกอย่างหนึ่ง เป็นนามของพระ
ราชกุมารพระราชโอรสพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เลี้ยงหมอชู้ว
โกमारเจ้ามาแต่ยังเป็นเด็กอ่อนที่พระองค์เก็บไ้มาตาม
ทาง.

อมาตย์; ขุนนาง.

อรรคสาวก (อัครสาวก); ศิษย์ผู้เลืกกว่าศิษย์อื่นของพระพุทธ
เจ้า; มีสองรูป, ฝ่ายขวาพระสาวก, ฝ่ายซ้ายพระ
โมคคัลลานะ.

อรรคกั (อัครกะกะ); ชื่อท้าวหลาน.

อริบเจ้า, พระ—; ท่านผู้ไ้บัญญัติมรรคผลไว้ว่าเป็นคนชั้นสูง
ในพระพุทธศาสนา.

อววะ (อะวะวะวะ) ส่วนอันหนึ่ง ๆ ของร่างกาย มีแขนขา
เป็นต้น

อวิญญาณกทวิทย์ (อะวินยานะกะชัย); ทวิทย์ที่หาวิญญาณ
มิได้ เช่น เงิน ทอง เกรืองใช้สอย และที่ดิน.

อัสสช (อัสสะช); นามของพระเถระรูปหนึ่งในหมู่ภิกษุ ๕ รูปที่
เรียกว่า พระเบญจวัคคีย์ผู้ได้สัทขพระธรรมเทศนาคราว
แรกของพระพุทธเจ้า ได้เป็นสาวกก่อนกว่าผู้อื่น.
อหิวาตกโรค (อะหิวาตะกะโรค); แปลตามศัพท์ว่า โรคเกิด
แต่ลมมีพิษทั้งพิษงู, ลมราก.

อา.

อากร (อากรณ); คำสั่งของที่เก็บตามจำนวนของอันเกิดหรือ
ทำในท้องถิ่น.

อาณูล; วุ่นวาย, ไม่เรียบร้อย.

อาจิณ; ตามศัพท์ว่า ประพฤติมาแล้ว, ตามความว่า เป็นปกติ
หรือเป็นเนืองๆมา.

อาณาเชกต์; ที่กินอยู่ในบังคับ.

อาปัต (อาปัต); โทษเกิดแต่การละเมิดพระพุทธานุญาต.

อาภัพ; แปลตามศัพท์ว่า ไม่ควรจะได้ถึงสิ่งนั้นๆ, ตามความ
ว่าไม่มีทางจะได้สิ่งมุ่งหมาย.

อาบุวัคคะ (อาบุวัคคะ) ยา—; ยาเจริญอายุ.

อารมณ; แปลตามศัพท์ว่า สิ่งที่น่าพอใจของจิต. ได้แก่รูป
เสียง กลิ่น รส สิ่งที่จะพึงถูกต้อง ความนึกในใจ; ถ้า
มาเป็นคู่กับสติ, ได้แก่ความนึกในใจ.

อำนาจ; นำมาให้.

อ.

อินทรีย์ (อินชี่); สภาวะที่เป็นใหญ่ในภินันท์, เช่นนัยน์ตา
เป็นใหญ่ในการเห็น, ชั่ววิตเป็นใหญ่ในการรักษารูปให้
เป็นอยู่.

อิริยาบถ; กิริยา คือ นั่ง นอน ยืน เดิน อย่างใดอย่างหนึ่ง.
อิสสระ (อิสระระ) ผู้เป็นใหญ่.

อ.

อุกฤษฏ์ (อุก—กริต); อย่างสูง.

อุกฤษฏ์ธรรม (อุกฤษฏ์ธรรมะ); ธรรมอย่างสูงของ
มนุษย์ ตามความนิยมได้แก่ฉาน คือ ความรักษารูปให้
สงบให้เป็นขั้นๆ เข้าองค์กำหนด, และมรรคคือปัญญา
ที่หักกิเลสจาก ไม่เกิดอีกโดยเอกเทศหรือสันเขิง, และ
ผลที่เกิดแก่มรรคนั้น.

อุทาหรณ์ (อุทาหรณ); ตัวอย่าง.

อุทิศ; ละเพียร, มุ่งหมาย.

อุบาย; วิธีสำหรับประกอบ.

อุบายสัก; ศฤหัตถ์ผู้ขาย ผู้แสดงตนเป็นคนถือพระพุทธศาสนา.

อุบายสัก; ความเกี่ยวข้องกับอุบายสัก ต่างแต่เป็นศัพท์สำหรับเรียก
ผู้หญิง.

อุเบกขา; ความเป็นกลาง, ความอยู่เฉยๆ.

อุปการ หรือ อุปการะ (อุปะกาน หรือ อุปะการะ); บุญคุณ
ประโยชน์ทำความอุทิศหนุน.

อุปถัมภ์ (อุปะถัมภ์); อนุเคราะห์ หรืออุทิศหนุน.

อุปมา (อุปะมา); ข้อความที่นำเอามาเปรียบ เช่นคำว่า ฆ
พิจารณาด้วยเหมือนดอกไม้อีก, สกชนั้นแล้วก็เหี่ยวแห้งไป;
ดอกไม้อีกในคำนี้ เป็นอุปมา คือคำที่นำมาเปรียบกับวัช.

อุปไมย (อุปะไมย); ข้อความที่ควรจะนำความอื่นมาเปรียบให้
ชักชวน; เช่นอุทาหรณ์ข้างต้น วัชในคำนี้เป็นอุปไมย
ที่นำเอาดอกไม้อีกมาเปรียบให้เห็นเหมือนกัน.

เอ.

เอกเทศ (เอกกะเทศ); บางส่วน, บางแห่ง.

โอ.

โอภาส; ช่าง

โอภกัปปะ; ความกลัวบาป.

ไอ.

ไอออบ; อากาษาคูอย่างหนึ่ง เรียกในภาษาอังกฤษ คาร์บอนิก
แอซิด

ก.

กชชอ (กช—ชช); รสเมา เกิดจากความแปรแห่งรสหวาน
 เฝืออยู่ในสุราเมรัย.

กตัญญู; รู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน.

กตเวที (กตະเวทී); แปลตามศัพท์ว่า ประกาศให้ท่านทราบว่า
 ว่า คนรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้ว, ความความว่าตอบแทน
 อุปการะที่ท่านได้ทำแล้ว.

กัณการ; อักคัก.

กระทุ้ง; หัวข้อ.

กรรม (กัม); การที่กระทำ อันเป็นเหตุให้ผลแก่ผู้กระทำ.

กรรมกรณ์ (กัมมะกอน) เครื่อง—; ของสำหรับลงอาญา เช่น
 เครื่องสำหรับจำ.

กรรมสิทธิ์ (กัมมะสิทฺธิ); ความสำเร็จเกิดจากการงาน,
 ความสิทธิอำนาจในที่กระทำอะไรได้โดยชอบธรรม.

กรุณา (กะรุณา) ความปรารภนาะให้ปราศจากทุกข์.

กัลยาณชน (กัณณะยานะชน); คนประพฤติกิจงาม.

กัลยาณธรรม (กัณณะยานะท่า); ธรรมกิจงาม.

กถ์ (กะทฺถ์); กอถกถัญชาที่เป็นฝอยคึกคึกอยู่ที่ยี่ปลายก้าน.

กา; ร้าย; ถ้าเป็นคำควบกับศัพท์อื่น หมายความว่า ๒ แรง.

ขึ้นไปกว่าปกติ เช่นร้ายกาจ หมายความว่า ทุร้าย,
เก่งกาจ หมายความว่า เป็นหัวไม้ใหญ่.

กาม; กิริยาที่รักใคร่กันในทางประเวณี.

กาเมศุมีฉาหาร; ความประพฤติกิเลสในกามทั้งหลาย.

กายทวาร (กายทวาราน); ทางกาย.

กาละเทศะ; เวลาและประเทศ.

กิลศ (กิลศก); ธรรมเนียมที่เกิดขึ้นกับใจและทำใจให้เศร้า
หมอง เช่น โศก, โกรธ, หลง.

กิลศกาม (กิลศกสะกาม); กิเลสที่ทำให้ชยาค.

กุกุสทวิ (กุกุส—สัท—ทวิ); หญิงมีกระดูก.

กุกุส; บัญ.

ข.

ขมอง; กระโหลก, ศีรษะ.

ขัน; กิริยาของอุปสมบท แปลว่า สำเร็จ, เป็นตามกฎหมาย.

เข้ม; กล้า, แรง, แก่รัก.

ค.

กงกะพัน หรือ กงแก่พัน; วิชา—; ความรู้ที่เขาถือว่า
เป็นเหตุพันไม่เข้าและยังไม่ออก.

กคัชรรม; ทางธรรม, กคัแห่งธรรม.

คติโลก; ทางโลก, คติแห่งโลก.

คติ; ทางไป, กำนึก.

คัมภีร์, พระ—; หนังสือพระศาสนา.

ครอบครั้ว; ลูกเมีย.

คฤหัสถ์ (ศรี—หัก); คนครองเรือน, ตามความว่า คนที่
มิใช่บรรพชิตหรือนักพรต.

ครองธรรม; ทางธรรม.

คำรบ; ครบ.

คุณธรรม (คุณะทำ); ธรรมคือคุณ.

คุณสมบัติ (คุณะสมบัติ); สมบัติคือคุณ.

เกลือบแฝง; อาการชักให้เป็นโทษลับ.

เกษตรงาน (เกษตร—ฐานะ); ที่กินทั้งเข้าเรือน.

จ.

จงรัก; รักอย่างซื่อรักแท้.

จลาจล (ทะเลาจน); วุ่นวาย.

จารีต; ธรรมเนียมที่ประพฤติกันมา.

จำศีล; ถือน้ำศีลเป็นพรต.

จินตกวี (จินตะ—กะวี); นักปราชญ์ผู้ชำนาญคติคำประพันธ์
คือคำที่ผูกขึ้น เช่นบทกลอน.

เจตนา (เจตตะนา); ความตั้งใจ, ความนึกอ่าน.

โรกรรม (โรระก่า); การของชะโมย.

โรจัก; มีไยปราศจากความอาวี่ ไม่ทำความยินดีให้เกิดแก่
ผู้อื่น เหมือนขึ้นเนื้อที่เขาเกี่ยวห่มกรสแล้ว เหลือ
แต่กาก.

โรกำ; เป็นผู้ไม่มีปราณ เห็นผู้อื่นได้ทุกข์ภัย ทนเฉยได้
มีโทษเช่นนี้ใจโยบ เหมือนสิ่งของมีดีคำภัย ไม่รับ
นำข้อมอนทมิฬงาม.

ณ.

ฉันทะ; ความพอใจ, ความสมัคร.

ฉันทาคติ (ฉันทาคะติ); อคติคือฉันทะ.

ฉลอง; แทน, ฉลองพระเดชพระคุณ, ทอบทแทนแก่ท่านผู้
ทรงพระเดชพระคุณ, เป็นคำใช้เมื่อกล่าวถึงความทอ
บทอุปการะของพระเจ้าแผ่นดิน หรือของเจ้านาย.
ในที่นี้หมายความว่างานปรารภสิ่งนั้นๆ เช่นฉลอง
พระ, ฉลองทรา.

ฉาษา; เงาม, ฉาการที่เป็นเงาๆ ก็คือไม้ซัดออกไป, ฉาการ
เกลือบแฝง.

โฉม; รูป, เล็บโฉม หมายความว่า เล็บรูป เช่น หน้า
เป็นแผลเป็น หรือปากแหว่ง.

ข.

ช้างเอราวัณ; ทราซึ่งที่ไม่ซื้อทรง ทำไว้เฝ้าเปรียบผู้อื่น.
ชนก (ชนะก); พ่อ, ไซ้เป็นราชาศัพท์สำหรับเรียกพ่อของ
เจ้านาย.

ชรา (ชะรา); ความแก่เฒ่า.

ชั้; ศัพท์ถิ่นเดิมใช้ทั่วไปแก่คนถือบวชทั้งปวงตลอดถึงพระ,
บัดนี้เป็นศัพท์เรียกหญิงถือบวช.

ชีพ; ชีวิต, ความเป็นอยู่.

ชีวโกมารภัจ (ชีวโก—โกมาระพัก); แพทย์หลวงของพระ
เจ้าพิมพิสาร ที่พระอภัยราชนิเวศน์เก็บไว้ตามทาง
และนำมาเลี้ยงไว้แต่ครั้งยังเป็นเด็กอ่อนพึ่งคลอด,
และได้เป็นแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้าและพระ
ภิกษุสงฆ์, พวกหมอนับถือว่าเป็นครูหมอผู้หนึ่ง.

ชะเลบ; คนที่จับได้ในสงคราม.

เชาว์ (เชา); ความนึกที่แล่นไป.

ง.

ฐาน; เหตุ; อย่าง; ประการ, ที่ตั้ง.

ก.

เก็บรักษาน; สัตว์ผู้มีร่างกายเจริญขวางออกไป คือ ไม่

เจริญทั้งขึ้นไปกุมนุญหรือตันไม้, สัตว์อันหาก
 มนุญ.

ท.

ทะทาง; ไม้สำหรับผูกกับเหยื่อลอบไว้ในทางน้ำ มีสายโยง
 ขึ้นไปบนบก, เมื่อระเช้ชยุบเหยื่อกลืนเข้าไป, คนก็
 กระตุกให้ขวางคึกคอกแล้ว ลากเขาพระเข็นขึ้นบนบกได้.
 ทัถกสิดา; เมืองในประเทศอินเดียบตั้งแต่ครั้งโบราณมาจน
 พุทธกาล เป็นที่นิยมว่าเป็นสถานที่ฝึกสอนวิชาต่างๆ
 เป็นอย่างชอก.

กุลาการ; ผู้วินิจฉัยอรรถกถา, ละคราการ.

เทโซชาตุ; ชาติไฟ, ความร้อน.

ถ.

ถาวร (ถาวรณ); มั่นคง.

ถือบวช; ถือการเว้นอะไรต่างๆ.

เถระ; พระผู้ใหญ่ (มีกำหนดตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป).

ท.

ทองอาบ; ของแช่ทองคำให้ย้อมผิว, ของชุบทอง.

ทองเกลือบ; ของที่เขาทองคำฉายผิวไว้ เช่น กาไหล.

ทัษัฬห์; เรือตามศัพท์ที่เป็นภาษาเกมิหรือออกจากภาษาเกมิ.

ทัฬหี (ทัฬหี-ทัฬหี); เครื่องสำหรับประกอบเป็น
เรือน เช่นตัวไม้ต่าง ๆ มีข้อเป็นต้น.

ทรรณ (ทรรณ); การทำให้ดำยา.

ทรรณ (ทรรณ); คิกร้ายต่อผู้มีบุญคุณ.

ทรรณ; เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่าให้, เป็นนามศัพท์ แปลว่า
ของที่ให้.

ทรรณ; เป็นทกขณธรรม เป็นศัพท์ออกชื่อคนที่ผู้พูด ๆ อยู่ด้วย
เช่น เชื้อ หรือสุ, เป็นทกขณธรรม เป็นศัพท์ออกชื่อ
คนชั้นสูง ที่ผู้พูด ๆ ถึงความเคียดกับศัพท์ว่าเขา แต่
เป็นโวหารเคารพ; อีกอย่างหนึ่ง ใช้เป็นกลางทั่วไป
หมายความว่าผู้อื่น.

ทรรณ (ทรรณ-ทรรณ); หนังสือปฎิญาณว่า จะไม่ทำความชั่ว
หรือความผิด เช่นไว้ทำมาแล้ว ท่อไปอีก.

ทรรณ; ทรรณ.

ทรรณโมกซ์; แปลตามศัพท์ว่า ทรัพย์เป็นประธานในทิศ,
ได้แก่อาหารยิ่งใหญ่ในทรรณ.

ทรรณเวทนา (ทรรณ-เวทนา); ความรู้สึกอารมณ์ว่าเป็น
ทุกข์.

ทรรณ (ทรรณ-ทรรณ); ความประพฤดิชั่ว, การที่ประพฤดิไม่ดี.

ทุกสิ่ง; แปลตามศัพท์ว่ามีศีลชั่ว, ใ้แก่คนผู้ล่วงข้อห้ามที่
เป็นศีล.

เทศนาคามินี (เทศนา—คามินี); อายที่ที่แสดงแล้วก็พ้นได้.
เทียบชรรณ; ประพฤติตรงตามชรรณ.

เทือกเงา; กันวงศ์ที่นั่นสายตรงลงมา.

โทษาคติ (โทษาคะติ); อคติคือความผิดร้าย.

II.

อัญชาติ (อัญชะติ); เล็กอันเป็นชาติชั่ว.

ชรรณ (ทำ หรือ ทำมะ); คุณความดี.

ชรรณกา (ทำมะกา); ความเป็นเอง, สิ่งที่เป็นเอง.

ชรรณกาเป็นเอง; สิ่งที่เป็นเอง เว้นจากคนประกอบขึ้น.

ชรรณปฏิบัติ (ทำมะปะติปัตติ); ความประพฤติชรรณ.

ชรรณภาณิก; ความกล่าวชรรณ; ถ้อยคำที่แสดงชรรณ.

ธาตุ (ทาท); เอกเทศอันหนึ่งๆ ที่คุมกันเป็นวัตถุอันหนึ่งๆ

เช่น กิณ น้ำ ไฟ ลม คุมกันเป็นร่างกาย.

III.

นักพรต (นัก—พรต); คนถือบวช.

นัย; อูบาย, อาการ, วิถี.

นามชรรณ (นามมะทำ); แปลตามศัพท์ว่า สภาวะที่เปลี่ยน

แปลงไปไว้, ตามความว่า ใจกับอารมณ์ที่เกิดขึ้น
จิตและเจตสิก.

น้ำนิ่ง; น้ำที่ไม่ไหลเป็นกระแสเช่นน้ำที่ท่วมเง้งไปในที่นั้นๆ.
นิยาย; เรื่องนิทานที่เล่าเปรียบเทียบกับใจ ความเป็น
สุภาษิต.

ป.

บังเอิญเป็น; เกิดขึ้นในทันใด.

บัญญัติ (บัญญัติ); ที่เป็นนามศัพท์ ใ้แก่ข้อที่ถึงขึ้น,
ที่เป็นกิริยาศัพท์ ใ้แก่กิริยาที่ถึงขึ้น.

บัลลั, น้า-; น้าชายหน้าที่สุด.

บันทาลโทษะ; โกรธขึ้นทันที.

บรมเทษานุภาพ (บรมมเหษานุภาพ) พระ-; อานุภาพ
คือพระเดชของพระเจ้าแผ่นดิน.

บรมคัสสกา (บรมมเหสาคัสสะกา) พระ-; พระผู้เป็นครู
ใหญ่ยิ่ง ใ้แก่พระพุทธเจ้า.

บรรพชิต (บรรพชิต หรือ บัพพชิต); นักบวช.

บริหาค (บริหาค); กิริยาที่สละเพื่อการบุญ.

บริโลก; กิน, ใช้อย.

บริสุทธ; เป็นคุณศัพท์หมกม.

บริสุทธ (บอริสุท); เป็นนามศัพท์ ความหมดจด เป็น
กิริยาหมดจด.

บ่า; เป็นกิริยาของน้ำ ความว่าไหลแพร่ไป.

บาลี; คำมคอภาษาที่เป็นต้นเดิมของพระไตรปิฎก, ในชั้น
หลังเข้าใจตลอดทั่วคำมคอภาษาที่สำหรับใช้รับนาพระ
ไตรปิฎก.

บำเพ็ญ; ตั้งใจทำสิ่งที่เป็นกุศล เช่นบำเพ็ญทาน บำเพ็ญ
ภาวนา.

บุรพประโยค (บุรพ—ประโยค); อากาโรเบื้องต้น.

เบญจวัคคีย์ (เบ็นจะ—วัคคีย์); ชื่อของภิกษุพวกหนึ่งมีห้า
รูป ได้รับธรรมเทศนาครั้งมรณของพระพุทธเจ้า และ
ได้เป็นสาวกก่อนพวกอื่น.

เบญจศีล; ศีลห้า.

เบียดกรอ; ใช้สอยอย่างฝืดเคือง.

ป.

ปกติวิต (ปะกะติ—ะหวิต); ความประพฤติโดยปกติ.

ปกติมารยาต (ปะกะติ—มาระยาต); กิริยาโดยปกติ.

ปะขาว; ชายผู้จำศีล. ศัพท์นั้นดูเหมือนจะออกจากรากหนึ่งห่มผ้าขาว.
เดิมทีชรอยระเรียกว่าทาผ้าขาวแล้วแปรมาเป็นทั้งนี้.

ชั่วร้าย; เหตุอันให้ผลเป็นไป.

ชั่วฉิบหาย (ชั่วฉิบหาย); ตอนที่สุดอายุ ไล่แก่วัยเมื่อแก่เฒ่า
จนสิ้นอายุ ที่กายใจทรุดโทรมไป.

ปฏิญญา (ปะตินยา); กิยาที่ให้คำมั่น.

ปฏิบัติ (ปะติปัต); ประพฤติ, กระทำ.

ปฏิพัทธ์; เนื่องกัน แต่มักเข้าใจเพราะรักใคร่ผูกพันกันในทาง
งาม.

ปฏิสนธิ (ปะกิสนธิ หรือ ปะกิสน); แปลตามศัพท์ว่าสืบ
ต่อชาติ.

อธิบายว่า ทายจากชาติหลังมาตั้งชาติใหม่ ความว่า
แรกเกิดขึ้นในครรภ์.

ปฏิสละ; แปลตามศัพท์ว่า ปล่อยความรับ ไล่แก่วิชาที่รับว่า
จะทำอะไรแล้วไม่ทำตามรับไว้.

ปฏิเสธ; ไม่รับ, กลับคำ.

ปฏิวัตร (ปฏิวัฏ); ความเจริญในสามิ.

ประชาชน; หมู่คนผู้เป็นพลเมือง.

ประติษฐ์; ทั้งขึ้น, จัดทำขึ้น.

ประณปาวาชิก (ประณมปะปาวาชิก); ขาดทั้งหนึ่งภิกษุผู้ต้อง
ขาดจากความเป็นภิกษุ ถึงจะอุปสมบทใหม่ก็ไม่เป็น
ภิกษุได้อีก เรียกว่าปาวาชิก แปลว่าผู้พ่ายแพ้ ขาดกัน

ข้อกัน คือร่วมประเวณี.

ประณวับ (ประณมะไว); ตอนเบื้องกันแห่งอายุไถ้นักวับเมื่อ

กำลังรุ่น ที่กายไรกำลังเจริญ.

ประทั้ง; ทานไว้, ทำให้ทรงอยู่.

ปรนปรีอ (ปรน—ปรีอ); บำรุงเลี้ยง.

ประพฤติ (ประพริท); กระทำ.

ประเพณิ; เชื้อสาย, ขรรมนิยม, ความเป็นสามัคคีรราชของกัน

และกัน

ประเภท; อย่าง.

ประมวต; รวบรวม.

ประมาท (ประหมาก); มีวเมา, เล่นเล่น.

ประโยค (ประโทยก); อาการสำหรับประกอบ.

ประสาท, เสน—; สำหรับคนและสัตว์รู้ สักอะไรต่างๆ เรียก

ประสาททุกที่.

ประหาร; ไม่ถึงชีวิต หมายความว่าหักหรือฟัน, ถึงชีวิต

หมายความว่าล้าง หรือผลาญ.

ปราชณิ, นัก—; ผู้มีปัญญา.

ปราณิ; เหนือ, เหนือ.

ปรารมภ์; เริ่ม, ปรารภ.

ปรีพาชก (ปรีพาชก); นักบวชพวกหนึ่ง.

ปรีชา; ความรอบรู้.

ปลีก; แยกออก.

ปาราศิก; แปลตามศัพท์ว่า ผู้พาบแพ ความว่า ผู้ครองโทษ
ที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ, ในที่บางแห่งเป็นชื่อ
อาบัติ ที่ทำให้เป็นเช่นนั้น.

ปาจิตติย (ปา-จิ-ก-ติ); ชื่ออาบัติจำพวกหนึ่ง จำกัดไว้ในส่วน
ลหุกาบัติ คืออาบัติเบาที่เปรียบกับยดทุทก.

ปาณาติบาต; ตามศัพท์ว่าทำชีวิตให้ตกลงไป ความว่าฆ่าสัตว์.

ปาน; เช่น, ดังคำว่า เห็นปานนั้น, เพียง, ดังคำว่า ปานไร.
เมื่อ, ดังคำว่า ปานนี้.

ปุจฉา; ถาม, คำถาม.

ปุชนิวัตตุ (ปุ-ชะ-นั-ยะ-วั-ค-ตุ); สิ่งที่คนบูชา เช่นพระพุทธรูป
พระเกตุีย เป็นต้น.

เป็นใจ; รู้กัน, สัมรู้ร่วมกึก.

เปรี้ยวคำ; ทนารอย่างใหญ่ เป็นเพราะไทยโลหิตเป็นและ
แค้นเข้า.

แปร (แป่ว); กลายไป, เปลี่ยนไป, แปลง, ในที่บางแห่ง
หมายความว่าหัน เช่นคำว่าแปรพระพักตร์สู่ทิศศรี
ของวัน.

ณ.

ผณู; ท่อสู^๕เพื่อเอาขี้ชะนะ, ทำให้ท่อสู^๕.

ผาสุก; ความสำราญ, สบาย.

ณ.

ไผ่ร้าย; มุ่ง^๕จะให้เสียหาย.

พ.

พันธุ (พันธุ หรือพัน); เหล่ากอ.

พยาธิ (พะยาธิหรือพะยาท); ความเจ็บไข้.

พยาบาท; ความปองร้าย.

พยายาม; มุ่ง^๕ทำธุระ, เพียร^๕รำไป.

พรต; วิธ^๕ถือบวช, ถิวัตร.

พรรณา (พันนะนา) เล่าความ, ขยายความ.

พริกนกก; พริกเล็กเล็กที่เผ็ดมาก, คำสามัญเรียกว่าพริกขหนู.

พฤหัสถ์ (พฤษัถะ—บอ^๕); ชื่อวาระครบ๕ที่เรียกตามเทวคา
ชื่อนั้น

พลการ (พะละกาน); ทำกำลัง, ช่มเหล.

พัสดุ (พัทธะตุ); สิ่งของ.

พาวนิช; พ่อค้า.

พาชนะ (พาหะนะ); สัก^๕—; สัก^๕สำหรับ^๕ขึ้นหรือบรรทุกของ

หรือลากเซ็น เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ.
แปลตามศัพท์ว่า สัตว์ผู้นำไป.

พิทักษ์; กำหนก. ของต้องพิทักษ์ หมายความว่า ของเข้า
กำหนกที่ระต้องเสียภาษี.

พิการ; เสียอวัยวะเป็นเครื่องใช้การ มีแขนขาเป็นต้น, เสียไป
จากปกติเดิม.

พิทักษ์; ภูแลรักษา.

พินาศ; ฉิบหาย.

พิพากษา, ผู้—; ผู้วินิจฉัยอรรถกถา.

พิมพิสาร, พระเจ้า—; พระนามพระเจ้าแผ่นดินมคธประเทศ
ครั้งพุทธกาลทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่าง
ยิ่ง.

พิเศษ; พิ, แปลก.

พิสการ (พิสสะทาน); กว้างขวาง.

พุทธกาล (พุทธะทาน); ครั้งพระพุทธเจ้า.

พุทธจักร (พุทธะจัก); ตามศัพท์ว่า ในมณฑลหรือจังหวัดที่
อาณาพระพุทธรูปเจ้าแผ่ไปถึง, ความว่าสมณะมณฑล
ฝ่ายพระพุทธศาสนา.

เพศ; ขนบธรรมเนียม, อาการเครื่องหมายว่าเป็นชายหรือ
เป็นหญิง

แพศยา (แพศ-สะหยา), หญิง—; หญิงหาเงินในทางฉ้อ

ไม่มีสามิประจําตัว.

ไพบูลย์; เต็มวิเศษ, มาก.

พ.

พุ่มพ่าย; มายมาย.

พุ่มเพอช; เหลือเพอ, เกินกว่าจำเป็น.

ภ.

ภักดี;จงรัก.

ภยันตราย (พระยันตระราย); ภัยอันตราย แปลว่า
อันตรายที่น่ากลัว.

ภยากติ (พระยากะติ); อกติคือความกลัว.

ภาระ; ของหนักที่คล้องบรรทุก, จูระที่หนัก.

ภาษา; คำพูด.

ภายิต; ถ้อยคำ, กล่าว.

ภายี; คำสั่งของที่เก็บความจำวนสินค้าเข้าออก.

ภิกขุ; หรือ ภิกษุ; พระผู้ชาย.

ภิกขุณี หรือ ภิกษุณี; พระผู้หญิง คือผู้หญิงที่บวชเป็นพระ.

ภูมิ (พุม); พื้นเพ.

โภชนาหาร (โพกชะนาหาน); อาหารคือนของกิน.

ม.

มอเพช; ฝนที่เขาประสมเอาแต่รสให้แรงขึ้น ทำเป็นผงบ้าง

ละลายเป็นน้ำข้าง.

มคอประเทศ (มคก—ประเทศ); ประเทศอันหนึ่งในอันเก็บ
อยู่ข้างใต้ครึ่งพุทธกาล มีเมืองราชฤทธิเป็นพระนคร
หลวง พระพุทธเจ้าได้ทรงประดิษฐานพระศาสนาลงใน
ประเทศนี้ก่อน.

มกต; เหตุเครื่องถึงความเจริญ.

มัชฌิมวัช (มัชฌิมะโว); ตอนท่ามกลางอายุ, ใต้แก้วมัชฌิม
เป็นผู้ใหญ่หรือกลางคน.

มัตถลุงค์ (มัตถะลุง); ถิ่นมั่นในสมอ.

มรณ (มรรณะ); ความตาย.

มัสสะ; ชันเนื้อ.

มหากรุณา (มหากะรุณา); ความกรุณาใหญ่.

มหาชน; คนหมู่ใหญ่ คนที่เป็นพวกกัน.

มหาปเทศ (มหาปะเทศ); ตักขว่า มหาปเทศข้ออ้างอันใหญ่.

มานะ; ในที่บางแห่งหมายความว่า ถือตัวว่าเป็นมนุษย์เหมือน
กันกับเขา, ในที่บางแห่งหมายความว่า ถือตัวคือ
ของทอง.

มารยา (มาน—ยา); กิริยาที่แสดงอาการให้เขาเห็นผิด
จากที่เป็นจริง.

มารยาต (มาระยาต) กิริยา.

มิธชาติพ; เลี้ยงชีวิตผิตทาง.

มิตร (มิก); เพื่อนรักใคร่กันสนิท.

มิโບ; ถึงว่า.

มุข (มุก); หัวหน้า, หัวข้อ.

มุสา; ความเท็จ.

มุสาวาท; กิริยาที่พูดหรือแสดงอาการมุสา.

มุล; ที่ตั้ง, เหตุเกิด.

เมตตา; ความปรารภจะให้เขาได้สุข.

เมตตาจิตต์; ใจประกอบด้วยเมตตา.

เมถุนวิรัตติ (เมถนะวิรัตติ); กิริยาที่เว้นการล่องประเวณี.

เมรัย; น้ำเมาที่เห็นแต่เพียงของคอง คือ น้ำที่รสหวานแปร
เป็นรสเมาแล้วเท่านั้น ยังมีไค้กลั่นเป็นสุรา เช่น
น้ำตาลเมา.

แม่มาฆงานท่าน; ศัพท์สันนิษฐานกันว่า พระสนมใน
รัชกาลก่อน ๆ.

โมหะ; ความหลง.

โมหาคติ; อคติ คือโมหะ.

ไมตรี; ความเป็นมิตร.

ป.

ขณาสัญญา; วาจาที่พูดตามสำคัญ.

ยศ; ความเป็นใหญ่.

ยารก; คนขอทานทั่วๆไปไม่มีอะไรแลกเปลี่ยน.

ยาม; คราว เช่นคำว่ายามสวาย. อีกอย่างหนึ่ง ใช้เป็น
เครื่องแบ่งวันและคืน ตามชั่วโมงหรือสามชั้วทุ่ม
เป็นยาม เช่นคำว่าสองยาม.

เยี่ยง; อย่าง.

ยัก; เข้าห้ามหวง เช่นคำว่าศาลยักทรัพย์สินสมบัติ, รั้งไว้
เช่นคำว่า ยักมือ.

ยุกติธรรม (ยุกติทำ); กิริยาที่ประกอบด้วยธรรม, ธรรม
โดยยุกติ คือ ชอบด้วยเหตุผล.

ว.

ระเขียบ; เข้าขายแผน, ใก้แถวก็.

รส; ของเหลว, สมบัติแห่งของนั้นๆ ที่เป็นวิสัยแห่งตน
เช่นหวานและเค็ม.

ราก (ราก); ความกำหนัด.

รากิ; มลทิน, เศร้าหมอง.

ราชอาณาจักร (รากชะ-อานาจัก); แผ่นดินที่มีพระราชา
บังคับการปกครอง.

ราชกุมาร; ลูกหลวง.

ราชกฤต (รากษะครี); ชื่อพระนครหลวงของมณฑลประเทศ
ครั้งพุทธกาล.

ราศี; อากา^๕รที่รุ่งเรือง.

วิบราชยา^๕ทว (วิบ-รากษะ-ยาท); เขาเป็นของหลวงตาม
กฎหมายเพราะเจ้าของท้องไทยแผ่นดิน.

ฤทธี (วิก); กำ^๕ลัง, คุณเครื่องสำ^๕เร้า^๕กีนัน^๕.

รูปธรรม (รูปปะ-ท่า); สถานะคือรูป.

รูปพรรณ (รูปปะ-พัน); ลักษณะแห่งรูป.

โรคภัย (โรค-ไภ); ภัยคือโรค, โรคที่น่ากลัว.

ถ.

ลักษณะ (ลักสะ-หนะ); อากา^๕รสำหรับหมายรู้.

ลัมพีย (ลัม-พิท); ลัมมี^๕พีย, ละ^๕เพราะใน^๕ต้น^๕หมาย^๕ความ^๕ว่า
แก้สอย่างหนึ่ง ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า คาร์บอนิก
แอซิด.

ลหุโทษ; โทษเบา.

ล้าเตัญ; ล้ายาก.

ล้าพอง; กระ^๕นอง.

เลก; อากา^๕รที่อ้าง^๕พอ^๕เป็น^๕อุ^๕บาย.

เล่^๕ทัก^๕เท่^๕ (เล่กะ^๕เท่); กลอุ^๕บาย.

เล็อก; ของที่เป็นเม็อก, กิริยาที่คึกคักเฮา.

โลกธรรม (โลกกะทำ); ธรรมสำหรับโลก ใต้แก่ลาง
ยศ สรรเสริญ สุข ^{นี้}ส่วนที่ปรารณา, ไม่มีลาง
ไม่มียศ นินทา ทุกข์ ^{นี้}ส่วนไม่ปรารณา.

โลก; ลโมก, อดยากได้เกินเหตุ.

โลกเจตนา (โลยพะเจตนา) เจตนาประกอบด้วยโลก.

๗.

วงศกุต (วงสะกุน); วงศ์และตระกูล, วงศ์เป็นคำกล่าว
ทั่วถึงญาติทั้งปวง, ตระกุตเป็นคำกล่าวเฉพาะมารดา
บิดาบุตรธิดาและญาติที่สืบสาย. วงศ์เหมือนต้นไม้,
ตระกูลเหมือนกิ่งไม้.

วิทุเรวิท (วิ-ทุคะทวิท); ความประพฤติชั่วร้ายวาท.

วณิพก (วะนิพก); คนขอทาน ผู้ขี้บ้องและมีเครื่อง
ประ โคมพรรณาคุณแห่งการให้ทาน และ สรรเสริญผู้
ให้ ^{ที่}ที่เรียกว่าเพลงขอทาน.

วัตถุ; สิ่งของ, ^{เรื่อง}นิทาน.

วัย; ส่วนแห่งอายุ, เจริญวัย แปลว่า เป็นผู้ใหญ่ขึ้น.

วาว; วันโดยชื่อ เช่นวาวอาทิตย์.

วิการ; อาการแปลก.

วิทยา (วิททยา); วิชา คือ ความฉลาดรู้ในธรรมคา
พร้อมทั้งเหตุผล.

วิธี; แบบอย่าง.

วินัย; พระบัญญัติ, ข้อสำหรับประพฤติ.

วินิจฉัน; ชำระความ.

วิปฏิสาร; (วิปะทิสาน); เกิดกร้อนใจ.

วิปริต (วิปะทริท); ผิดไปจากจริง.

วิภาค; ส่วนที่แบ่งออก, อย่าง.

วิริย; ความเอน.

วิสัย; ภูมิ, พื้นเพ, อารมณ์.

วิสสาสะ; ความคุ้นเคย.

วิหิงสา; การเย้ยหยัน.

เวทนา (เวททะนา); ความเสวยอารมณ์ ความรู้สึกเป็นสุข
ก็ เป็นทุกข์ก็ ไม่สุขไม่ทุกข์ก็ เรียกเวทนาละ
อย่างๆ.

เวร; ความแค้นเคือง, ความเคียดชังต่อบุคคล.

ไวทาร; ล้วนพุก.

ค.

คักก (คัก); อานา.

คักกเควองมอ; อานาเควองมอ, ใต้ในคำว่า คักกเควอง

ศักดิ์ไม้ เป็นตัน.

ศักดิ์สิทธิ์ (ศักดิ์-สิทธิ์); ขลัง, มีความสำเร็จตามอำนาจ.

ศรี (ศรี); ราช, อากาศที่น่านิยม.

สรีระขนตร์ (สรีระ-ขน); กลไกคือร่างกาย.

ศัสตราวุธ (ศัส-ตรา-วุธ); ศัสตราและอาวุธ, ศัสตราได้
แก่เครื่องฟันแทง เช่นดาบหอก, อาวุธได้แก่เครื่อง
ชักไปเช่นปืน.

สรีระศาสตร์ (สรีระ-ศาสตร์); ตำราเกี่ยวกับร่างกาย.

ศิลปะ (สินละ-ปะ); ความฉลาดในฝีมือ คือทำของอะไรๆ
เป็น, ใ้แก่การช่าง.

ศีล; ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ใ้แก่กิริยาที่
เว้นตามข้อห้าม.

ศุกร (สุก); ชื่อวารศร ๖ ที่เรียกตามเทวดาชั้นนั้น.

สังขาร; สังขารทั้ง ๕ ทั้งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นนาม
ธรรม.

สังเคราะห์; รวมเข้า, บ่มเข้า, เกื้อกูล.

สงฆมณฑล (สงค-มนทน); หมู่พระ.

สังวาส; อยู่ร่วม.

สังสารวัฏ (สังสาร-วัฏ); สงสารว่าที่ท่องเที่ยว, วัฏว่าที่วน,

รวมความว่า ที่วนทองเทียว คือภพที่เวียนเกิดเวียน
ตาย.

สง่า; อากาโรที่ผ่าโผน.

สัณฐาน; รูปร่าง.

สัจย์ (สัจ); ความจริง, ความซื่อตรง.

สัจว์ (สัจ); มนุษย์หรือเทววิธาน.

สทิ; ความรู้สึกตัว, คุณที่ให้หนักการทนหลังได้.

สถาน; ที่, อย่าง, ประการ.

สทวารสันโคย (สทวาระ-สันโคย); ความพอใจด้วยภรรยา
ของตน.

สันกาน; อธิษาศัยที่มีติดต่อกันมา.

สันโคย; พอใจ, พอประสงฆ์.

สนเทห์ (สน-เทห์); สดสวย.

สนนียฐาน (สนนิกถาน); เข้าใจ, ทกลงในใจ.

สภาวะ; ความเป็นเอง, สิ่งที่เป็นเอง, อรรมภา.

สมัคร; เต็มใจ.

สมโร (สม-โรน); เป็นโรกับโร.

สมบัต (สมบัต); สิ่งที่เกิดถึงด้วยดี มีประเภทเป็นสอง
คือทวิพยสมบัต สมบัตคือทวิพย และคุณสมบัต
สมบัตคือคุณ.

สัมปชัญญะ; ความรู้รอบคอบ.

สัมปัททวิริก (สัมปัททะวิริก); ความแน่วหนักัดถุอันถึงเข้า
คือเมื่อสิ่งที่จะพึงล่วงได้มาถึงเฉพาะหน้า แต่เว้น
เสียไม่ทำ เช่นเห็นของเขา ทนอาสวกักไว้ ไม่มีใคร
จับได้ แต่ไม่ลัก.

สัมผัส; ความรู้สึก.

สมเพช; น่า—, น่าสลดใจ, น่าสังเวช.

สัมมาอาชีวะ; ความเพียรเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ.

สัมมาปฏิบัติ (สัมมา—ปะติปัตติ); ความประพฤติชอบ.

สมสู่ (สม—สู่); ร่วมคู่.

สมาคม (สะ—มา—คม); ที่ประชุม, หมู่อันมาอยู่พร้อมกัน.

สมาทาน (สะ—มา—ทาน); การถือเว้นอะไรต่างๆ.

สมาทานวิริก (สะมาทานะวิริก); ความเว้นด้วยการถือ.

สมุทฺธะวิริก (สะมุทฺธะวิริก); ความเว้นด้วยกักขาค ได้
แก่ความเว้นของพระอริยเจ้าผู้มีปกติไม่ประพฤติล่วง
ข้อห้าม.

สโมสรมณ (สะโมสรมณ หรือ สะโมสสะระ—สะณาน); ที่
เป็นที่ประชุม.

สรรพางค์ (สันพาง หรือ สันระพาง); ทุกๆส่วนแห่งร่างกาย.

สรูป (สะหรูป); บ่นเข้า, รวม.

สวัสดิ (สละวิกติ); ความดีความงาม, ความปลอดโปร่ง.

สวามิภักดิ์ (สละหามิพัก); จงใจรักในเจ้าของตน.

สวัญญาณกทรพัย (สละวิน—บา—นระ—ชัย); ทรพัย
มีวิญญาน, ใ้แก่สัตว์ของเลียง ทั้งต้นแต่สัตว์พาชนะ
ตลอดถึงสัตว์ที่เลียงไว้ชมเล่น.

สหาย; เพื่อนร่วมการงานกัน.

สาชก; อ้างตัวอย่างให้เห็นสม.

สาธารณ (สาธารณ); ทั่วไป.

สามัญ; เสมอกัน.

สามเณร; เณร, บรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ถือสิกขาบทสิบ
และกัณฑ์ขางอย่าง.

สามารถ (สามารถ); อาจ.

สารประโยชน์ (สละระ—ประโทษก); ประโยชน์ที่เป็นแก่น
สาร, ประโยชน์ที่เป็นหลัก.

สาริบุตร (สละริบุตร) พระ—; ชื่อพระอรหันตสาวกเบื้องขวา
ของพระพุทธเจ้า.

สำคัญ; เป็นคุณศัพท์ ความว่า ควรถือเอาเป็นประมาณ,
ใช้ไ้ทั้งข้างคี่ข้างชว, ข้างคี่ เช่นคำว่า ของสำคัญ
ในบ้านเมือง ข้างชว เช่นคำว่า ทวีสำคัญที่เก็บ,

ที่เป็นกิริยาศัพท์ ความว่า เข้าใจ เช่นคำว่า สำคัญ
ผิด ที่เป็นนามศัพท์ก็เหมือนกัน เช่นคำว่า พுகตาม
สำคัญ.

สำนวน; ไหวहार, พุก.

สำรวม; ระวัง.

สิกขาบท (สิก—ชา—บท); บทที่ต้องศึกษา, มาตราแห่ง
พระบัญญัติ.

สุขุม; ละเอิบค.

สุวิท (สุระวิท); ความประพฤติกิ.

สุภาพ; เรียบร้อย.

สุภาษิต; ถ้อยคำที่กล่าวถึง, ถ้อยคำที่กล่าวไว้เป็นคติ.

สุรา; น้ำเมาที่กลืนแล้ว.

เสพ; บริโภค ช้างภายใน เช่นกิน คั้น นึก สบ ช้าง
ภายนอก เช่นนุ่งห่ม คยหา ทำให้คุ้นแก่จิต.

แสนสาหัส; ร้ายแรงเกิน.

ท.

หัตถกรรม (หัตถะ—การ); การทำด้วยฝีมือ.

หฤทัย (หะวีไท); หัวใจ.

หลายจำ; เช็กหลาย.

ทวน; กลับ.

ทายนะ (ทายนะ); ความเสื่อม.
 ทิวิ (ทิววิ); ความตระอาบแต่อาบ, ความอาบแต่ใจ.
 เทถ่ากอ; ผู้ที่สยวงคันนัยสายทรงลงมา.
 เทียมโทก; กุร้าย.

.....

นายเข้ม ศรีหงส์ ผู้พิมพ์โฆษณา
 โรงพิมพ์ศรีหงส์ มุมถนนอนุสาวรีย์ พ.ศ. ๒๔๗๘